

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 16–17 (388–389) 24.04 – 7.05.2015 р.

Жан-Ів Потель
про
загрози
євроскептицизму

Як Європа відмовлялася
від комуністичних топонімів

Кримські заповідники
як заручники окупації

Як змінюється роль
Росії на Близькому Сході

ІГРИ З КОЛИШНІМИ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Книжковий ярмарок

МЕДВІН: КНИЖКОВИЙ СВІТ

ЗУСТРІЧАЙ ЛІТО!

8 - 10 травня

НСК "Олімпійський",
вул. В. Васильківська, 55
(м. "Олімпійська", "Палац спорту")

ВИСТАВКА ПРАЦЮЄ: з 11.00 до 19.00

Куратори культурної програми - брати Капранови!

ВИСТАВКА "МЕДВІН: РУКОДІЛЬНІ ВИТІВКИ"

9 травня - ДИТЯЧИЙ ДЕНЬ

ГЕНЕРАЛЬНІ СПОНСОРИ

Корпорація
"НВО "О. Івченко"

Детальніше про захід можна довідатись на сайті:

www.medvin.kiev.ua

ВХІД ВІЛЬНИЙ

НА ЧАСІ

Усе за Дарвіном

Протистояння президента і прем'єра стає помітнішим **4**

Валерія Бурлакова про побут на передовій **7**

Відірватися від дзеркала Олена Стяжкіна про те, як почути голос окупованих територій **8**

Декомунізація топонімії: українські проблеми та європейський досвід Як змінювали «червоні» назви міст і вулиць у Центрально-Східній Європі **12**

ТЕМА НОМЕРА

Зловісна тінь
Як створюються умови для повернення режиму Януковича **16**

Небезпечна весна
За яких умов і коли найбільша ймовірність реваншу реакційних сил **18**

Позбавити опори
Як знищити фінансові лазівки «Сім'я» **22**

Порошенко-1 чи Ющенко-2?
У чому ризик повторення помилок помаранчевої команди **24**

Роман Безсмертний: «Янукович і «Сім'я» ніколи не втратять бажання повернутися на київський Олімп» Політик із команди Ющенка про загрози та спокуси революції 10 років тому й тепер **26**

Синдром старих граблів
Чому функціонери режиму Януковича піднімають голову **30**

Злочинці без кари
Як «дрібнішають» статті обвинувачень проти Ключова і К° **32**

Фейкове очищення
Чим насправді обернулася «генеральська» люстрація в Держприкордонслужбі **34**

Суспільство
Опанувати війну
Колишній морський піхотинець про дисципліну в арміях США та України **36**

Поранений і забутий
Як журналіст залишився сам на сам із важкими наслідками травм, отриманих на Майдані **38**

Випробування кримської природи

Чим загрожує окупація заповідникам півострова **40**

СВІТ

Жаң-Ів Потель: «Не ставтеся до євроскептичних рухів як до чогось скороминучого» Французький політолог про середовище, яке породжує європейських союзників Кремля **44**

Як Путін намагається втриматися
Чому войовнича антизахідна риторика російського лідера може обернутися проти нього **46**

Прицільний удар
Як змінюється геополітичний баланс між РФ та США на Близькому Сході **48**

На марші
Чим виборчий успіх ультраправої партії «Йоббік» загрожує прем'єрові Угорщини **50**

Едвард Лукас про пріоритети в європейській безпеці **51**

Ярослав Неверовіч: «Субсидії – це коли уряд бере гроші з вашої кишені й перекладає до інших» Литовський екс-міністр про енергетичну незалежність і тарифну політику **52**

СПАДОК

«Козак я, не москаль»
Як формувалася національна ідентичність донських козаків **54**

НАВИГАТОР
Культурний наступ на Схід
Хто насправді українізує звільнені території **60**

Леонідас Донкіс про Кіру Муратову і східноєвропейський фемінізм **63**

«Русській дух»
Про Крим як територію репресій **64**

Проповідь війни
Хто стає духовними пастирями сепаратистів **65**

Володимир Чистилін про український і совковий Харків **66**

Тиждень

№ 16–17 (388–389) 24.04 – 7.05.2015

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український тиждень»

03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська, Анна Корбут,

Алла Лазарева, Олександр Крамар,

Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,

Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,

Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожит

Директор зі збуту Олександр Грищенко

Директор з реклами Олена Андреева

e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua

тел.: 067-407-10-89

Видається з 02 листопада 2007 року

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової

інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2

Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р.

№ зам. 15-0913

Наклад 41 500

Номер підписано до друку 22.04.2015 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літературне надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

Усе за Дарвіном

Автор:
Богдан Буткевич

Укrajнський політикум ніби припинив перед великою бурею, що насувається невблаганно, як сезон ураганів у США. Ні, мова зараз не про місцеві вибори, хоча їх наближення також додає драматизму та динаміки ситуації. Просто після Майдану минуло вже понад рік, але жодних відчутних не те що результатів реформ, навіть просто реформ, які реально почали б упроваджуватися не на словах, а на ділі, суспільство так і не дочекалося. ►

ФОТО: УНІАН

Глухий кут, у який зайшла війна на Донбасі, емоційна втома людей від неї, економічне падіння й стрімкий обвал рівня життя – все це викликатиме в простих громадянах надсильне бажання знайти якомога швидше громовідвід. Тобто того, хто й буде визнаний винним у всіх цих негараздах. І чия політична кар'єра відтак неодмінно закінчиться.

Очільники країни Петро Порошенко та Арсеній Яценюк прекрасно розуміють цю тенденцію, тим більше маючи перед очима результати соціологічних досліджень, як відкритих, так і закритих, іще неприємніших для них. Нині не те що прикривається корупційна лакуна, просто країна відчутно біднішає паралельно з не менш відчутним бажанням громадськості контролювати видатки влади. Та й Захід дедалі жорсткіше тисне, вимагаючи щось робити за гроші, які надаються, тому «чорних» коштів стає щораз менше. Усе це штовхає президента і прем'єра на шлях взаємопоборювання в сподіванні перекласти на плечі майбутнього лузера весь тягар відповідальності за негатив останнього року. А тут іще й Росія, яка спить і бачить римейк 2006-го. Щоправда, досі достеменно не збагнеш, кому відведено роль нового Януковича. Договірний матч під назвою «коаліція «Європейська Україна» дуже скоро може скінчитися, бо питання живиння підштовхує його учасників до міжвидової боротьби. Усе за Дарвіном.

І неохота ж, що називається, накаркати. Чи щоб звинуватили в роботі на Кремль, а саме цей аргумент найулюбленіший у правлячих партій завжди, коли вони чують на свою адресу якусь реальну критику. Натомість так наївно хочеться, щоб наші політики в цей найскладніший момент існування нинішньої Української держави об'єдналися задля її збереження. Але то все марення, бо ж «людське, надто людське», «homo homini lupus est», чи які там іще правильні банальності варто говорити в таких випадках...

Це як із голодом у людському організмі: коли йому не вистачає, так би мовити, зов-

нішньої поживи, він починає їсти сам себе, власні жирові клітини в пошуках ресурсу для продовження життєдіяльності. Саме до цього процесу впритул наблизилися Порошенко з Яценюком. І хай нікого не вводить в оману показова єдність парламентської коаліції (хоча й вона дає дедалі більше тріщин, які стають помітні неозброєному оку) чи майже цілковита відсутність публічної критики команд Банкової та Грушевського на адресу опонента.

Вони це роблять, точніше не роблять, не тому, що не хочуть влаштувати «розборки в маленькому Токіо», коли ворожа банда вже зарядила набої й сидить у машині напроти, її «шістки» жадбно ковтають слину, мріючи віджати назад твій ресторан, ти ледве устиг набрати нових бійців замість полеглих у минулій перестрілці, їх катастрофічно не вистачає, а круті друзі із Західного Гарлема не бажають вирішувати твої проблеми за тебе. Просто на відміну від команди Януковича вони не до кінця втратили від-

никами СБУ. Його, щоправда, нам ніколи не покажуть живцем, може, щоб поберегти наші змучені нерви. Або ж Генеральна прокуратура погрозово заявить, що невдовзі всім усім поганим хлопцям зробить повне й невідворотне «бо-бо». Щойно реформу в самій собі закінчить, то й зробить. Ну а що закон про цю реформу тепер уже офіційно відклали, то це ми, тее-то як його, «замном для ясності».

У відповідь Арсеній Петрович скаже, що реформи бувають, як сакура в Ужгороді навесні, й що західні партнери це не можуть не унюхати й не помітити. Ну як відомого ховраха, котрого хоч і не видно, але він є. А НБУ наступного дня отак оп – і опустить курс гривні на скількись там копійок. Щоправда, незрозуміло, кому від того легше, але менше з тим – «ответка» кинута, й ніхто не може спокійно спочивати на піар-лаврах.

Усе це було б смішно, якби не було так загрозливо. Петро Олексійович з Арсенієм Петровичем наразі підгребли в країні під себе майже все те, що можна було підгребти без відчутного конфлікту з іншими могутніми гравцями та між самими собою. Подекують, що невдовзі почнуть підминати політичні проекти: так, Порошенко націлився на цілковиту й остаточну інтеграцію УДАРу в блок свого імені, а Яценюк шукає мости із Садовим та «Самопоміччю». Тиск на Ахметова й Фірташа, конфлікт із Коломойським, хай і не смертельний, є свідченням того, що поле для маневрів звужується щодня. Особливо коли враховувати, що докорінно змінювати правила гри керівні персонажі не хочуть, та й не можуть за своєю ушербною природою.

Невблаганна логіка політичної боротьби штовхає дві найбільші сили нинішньої влади до взаємного протистояння. Що вже й казати про традиційну нашу біду: на двох українців – три гетьмани. І про ще одну – намагатися спалити сусідові хату, замість того щоб збудувати свою кращу. Ось тільки на кону не «грушка на межі», а доля країни, яка й далі висить на волосинці. ■

НЕВБЛАГАННА ЛОГІКА ПОЛІТИЧНОЇ БОРЬБИ ШТОВХАЄ ДВІ НАЙБІЛЬШІ СИЛИ НИНІШНЬОЇ ВЛАДИ ДО ВЗАЄМНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

чуття реальності й знають, що в такій ситуації їм не пробачать браку єдності. Однак відсутності реальних змін теж. Дилема, чи не так?

На жаль, усе вказує на те, що сутічка бульдогів під килимом триває вже давно й невдовзі може вирватися назовні. На публіку ця боротьба поки що виноситься лише у вигляді такого собі піар-суперництва у змаганні за звання «крутішого, ніж варені яйця, реформатора – грози корупціонерів». Наприклад, затримало МВС якогось хабарника, написав про це красиво Арсен Аваков у Facebook – і буквально наступного дня неодмінно чекаймо на ще гучніше схоплення якогось чергового російського диверсанта праців-

Піски часу

Автор:
Валерія Бурлакова, *Піски*

Ген-ген за дамбою зруйнована церква. Біля неї зупинка. Тут, певно, й висипали колись із маршруток, поспішаючи додому, мешканці численних чотириповерхівок, остови яких височать над селом. Над Пісками.

Нині маршрутків немає... Де-не-де зачайлися танки. Вітер тріпає різнокольоровими фіранками, вирваними з розбитих вікон будівель. Розчахує зламані двері й гучно зачинає їх знову.

Ось дитяча кімната на останньому поверсі. Вже просто неба. На столі – фотографія дівчинки років дванадцяти. Поруч розкидані її щоденники: не зацікавили численних мародерів, які вщент розграбували рідні «Піські», коли селище було під «ДНР». Йде до штурму нашими, що був улітку...

«Он не берет трубку», – пише мала в яскравому записничку. Пише про ранню весну – таку, як за раз. У Пісках квітнуть яблуні.

Із підвалу одного з будинків гавкаючи вилітає собака. «Живут люди», – наскрябано крейдою на стіні поряд. Перед розірваним ротом під'їзду – клітка з курми, що несуть яйця. Хоч якийсь харч, доки поряд не впав черговий снаряд. Хоч якийсь життя.

Чути розриви мін. Здається, 120-ті. Світить сонечко.

Із місцевих тут залишилися різні. Більшість просто не наважується поїхати з місця, де прожито все життя. Дехто, вочевидь, ділиться даними із сепаратистами, коригує їхній артилерійський вогонь. Але ось щонайменше один із тутешніх, доволі похилого віку чоловік, що мешкає у приватному секторі, воює за Україну в складі добровольчого батальйону. І вперто доглядає сад біля свого будинку – сад, по якому гатять із мінометів, як і по будь-якому клаптику цієї землі. І все одно за тутешніми мірками це райський куточок.

...У нас «удома», в підвалі, зимно. Буржуйку більше не розпалюємо: днями осколок пошкодив трубу, виведену на вулицю крізь вибиті цеглини стіни. Якщо розпалити, їдкий дим тепер валить просто у приміщення, де мешкає кількадесят бійців. Та нічого, скоро потеплішає. Весна.

Кутаючись у ковдру, один із наших перегортає сторінки книжки, яка вже другий тиждень переходить із рук у руки: «Цур, я наступний читатиму!». Це «Щоденник сотника Устима» – спогади про те, як «козаки Кавказ воювали», як українські добровольці билися за територіальну цілісність Грузії.

Місця, що сподобалися комусь із хлопців, укотре зачитують уголос. Тут це не тільки приємна література, а й неабиякі практичні поради. «Кулемети від безперервного вогню розігрілися. Рукою до люфи не доторкнутися. А москалі все пруть і пруть. Що робити? – лунає в підвалі. – Поставте біля кулеметів цеберки з водою, мочить у них ганчірки й охолоджуйте стволи. Ми ж не можемо обманути надії руських ребят погібнуть за родину.

«Родину» для них таку саму, як наш Донбас.

...Війна втомлює – особливо така. Війна безжально розтягнута. Війна без суттєвих змін, окрім хіба що нових знайомих імен у списках загиблих. Війна, в якій ми – ціною людських життів – просто тримаємо позиції, розгублено спостерегаючи, як готується за чийось наказом за нашими спинами друга лінія оборони. Така потужна, що вона, вочевидь, має незабаром стати першою: вирівнявши лінію фронту, пролягати між світами, в гіршому з яких залишиться той останній доглянутий сад у Пісках... Так, поганий прогноз, хоч і обґрунтований низкою спостережень. Але, може, це не справдиться. Може, це від втоми.

...Тарас на війні від початку осені. Він затуляє обличчя руками й каже, що хоче додому. Що не може більше, мовляв, задовбало це все, нікому воно не потрібно. Каже, що йому варто відпочити з тиждень. Раніше додому майже не їздив... І майже не сумував.

Вирушаємо на ротацію. На вулиці якогось селища кожного з бійців, що вистригнули з машини на перекур, по черзі обіймають дві маленькі дівчинки. Без слів, але з усмішками. «Здоровуйте! – ніяковіє, ледь наздогнавши власних дітей, їхня матуся. – Спасибо вам...»

Усе знову стає добре. ■

**ВІЙНА ВТОМЛЮЄ –
ОСОБЛИВО ТАКА. ВІЙНА
БЕЗЖАЛЬНО РОЗТЯГНУТА.
ВІЙНА БЕЗ СУТТЄВИХ
ЗМІН, ОКРІМ ХІБА ЩО
НОВИХ ЗНАЙОМИХ ІМЕН
У СПИСКАХ ЗАГИБЛИХ**

видь, має незабаром стати першою: вирівнявши лінію фронту, пролягати між світами, в гіршому з яких залишиться той останній доглянутий сад у Пісках... Так, поганий прогноз, хоч і обґрунтований низкою спостережень. Але, може, це не справдиться. Може, це від втоми.

Відірватися від дзеркала

Шукати способи зрощення із країною насильно відірваних та окупованих українських територій, як і їх відродження, треба починати вже зараз. Найскладніше усвідомити, що і як сказати самим собі та людям, які вижили під окупацією

Діти війни: малюки, що провели рік у підвалах, мають право на увагу держави?

Уроки Другої світової війни на окупованих територіях виходили газети. «Правди», «вісті», «новини», «голоси». Деякі – з назвою місцевості, як-от «Бахмутський вісник» чи «Двинський вестник», деякі – без локальної прив'язки, але з дуже красномовним заголовком: «Газават». Був «Голос Крима», а була й така собі псковська «За родину!» чи курська Kursker Nachrichten.

Про що в них писалося? Про успіхи та щастя. Про злам, наприклад, колгоспного ладу й перехід до нового земельного порядку. Про смерть Маріни Цветасвої, яку довели до самогубства кляті більшовики. Про день народження

Автор:
Олена
Стяжкіна

Гітлера, в який мешканці міста вийшли на багатолюдний мітинг. Про реформи водопостачання, нові фінансові можливості, пов'язані з німецькою маркою. Про прем'єри театрів, гастролі оперних чи естрадних співаків. Про відкриття інституту генетики в Одесі й про запуск шахт на Донбасі. Про знижені ціни, про людей, які зажили щасливо та вільно.

Тоді не було соціальних мереж. Тож мешканці Тбілісі або Челябінська просто не мали змоги ознайомитися з тим, яке воно – «щастя», оспіване жителями окупованих Гітлером територій.

А якби могли? Читали б щодня про звільнених селян, дівчат, які радіють культурним зв'язкам

із італійцями, про гастролі, про тенорів та басів, що виступають на площах просто неба, про модні покази, про відкриття ресторанів та клубів, про новинки кіно й черги до кінотеатрів...

Як вплинуло б це чтиво на процеси мобілізації? На бажання звільняти від нацистських гадів людей, що страждають? На загальне ставлення до окупованих, які з газетних шпальт поставали безтурботними та вкрай задоволеними?

ПОДВІЙНА ВТРАТА СУБ'ЄКТНОСТІ

Окуповані території насамперед гублять власну суб'єктність. Зокрема, і право на висловлювання.

Голос. Той самий сумнозв'язний «голос Донбасу», який, ніби знаючи про неминучу смерть, вимагали почути обдурені чи прикуплені жителі регіону.

Голосу більше немає. Окуповані не говорять. Усі висловлювання тільки в режимі «замість». Гучні слова на тлі суцільного вимушеного мовчання. В умовах терору незгодні опиняються в підвалах.

А говорить і показує, власне, Кремль. Хоч би як ватажки терористів намагалися витребувати до себе серйозне ставлення, зворотний зв'язок неможливий. Бо «розмовний чип» вставляють їм у Москві. А починати діалог із телевізором чи роботом просто марна справа.

Це дуже важко – усвідомити, що насправді ніхто з окупованих нічого не каже від себе. Важко, бо кілометри слів льотяться через соціальні мережі, телебачення та пресу. І здається, що все це від необмеженої волі. Від власних дурних думок. Від готовності зраджувати й насолоджуватися цим.

Однак ні. Так само, як «Бахмутським вісником» промовляв Третій Рейх, телебаченням «Оплот» чи «Ведомостями Новоросії» говорить Кремль.

Це з мирної території здається, що нічого такого страшного там, усередині, немає. Бо ж он волонтери їздять, журналісти теж. Дають коментарі, пишуть розлогі статті на підставі власних, ніби не замулених Москвою вражень.

Щодо волонтерів – правда. Їздять. Пишуть. Коментують. Повертаються знову туди. У пекло. Допомагають окупованим людям. У їхніх текстах, що виходять назовні, відлуння божевільних «республіканських мрій» та підкреслені акценти «нового державного будівництва».

Їхні повідомлення – це протоколи безпеки. Вони ж такі протоколи лояльності. Ті, хто має до нас повернутися, теж не говорять своїм голосом. Навіть якщо їм самим здається, ніби трансльовані думки – їхні власні, а не нав'язані. Тут утрата суб'єктності на підставі складних психологічних інтенцій та моральних виборів, де ціна життя однієї конкретної людини є вищою за загальні цінності.

Потім посперечаємося, чий вибір кращій. Нині кожен відповідає за свій.

Як, приміром, Ліон Фойхтвангер, який побачив СРСР у 1937 році й написав, що все там гаразд. Добре все. І суди правдиві, й люди щасливі. Три кроки – і рай.

Частина журналістів із «вістями звідти» хворіє на синдром Фойхтвангера – чудернацьку суміш власних соціальних уявлень про справедливість і солодкоголосих коментарів від заляканих чи спеціально навчених людей.

Звісно, ніхто не водить «шановних гостей» підвалами «МГБ ДНР» чи конфіскованими кримськими офісами. Не показує розстріляних дурною п'яною кулею. Екскурсій на цвинтар, де поховані померлі від голоду, «молода республіка» й нова «кримська влада» не влаштувають. Тільки «свято звільненої праці», «перший республіканський колгосп» та «прокляття олігархам (у нацистів – «юдо-більшовикам»), що зруйнували щастя простих людей».

Окуповані території сьогодні – чортове дзеркало, в якому повсякчас видно тільки лице того, хто дивиться.

І це теж важко визнати.

Але якщо починати з російського погляду, то визнати буде легше. В окупованій амальгамі розіп'яті хлопчики та згвалтовані бабусі розказують не про «звірства хунти», а про готовність розпинати того, хто дивиться. Це інтенції та перенесені бажання й фобії, помножені, звісно, на коефіцієнт «хунти». Вони віддзеркалюють підсвідомі настанови «братнього народу».

Проте окуповане дзеркало працює і в інший бік. «Відділити й забути», «закрити й віддати», «хай потім на колінах приповзуть» – це також автопортрети й автобіографії. Це прагнення, з якими «глядач-патріот» вирішуватиме питання неслухняних дітей чи хворих батьків. Неподолана гордіня, християнство для зовнішнього вжитку. Це прихована, а заодно й перенесена на «негідний» об'єкт жорстокість, яка вижирає все зсередини.

Суперечка про окупованих відбувається при повному мовчанні їх самих. Бо на сьогодні (як і колись за нацистів) ніхто так доستمально й не знає, що воно там і як. Чого чекають, на що розраховують, чим живуть і чому готові терпіти.

На нашому незнанні та їхньому мовчанні формується мін-

не поле, яке може вибухати десятиліттями. Або ні...

«ОБДУРЕНІ» ЧИ «ПЕРЕМОЖЕНІ»? ВІЙНА ВІТЧИЗНЯНА ЧИ ГРОМАДЯНСЬКА?

Це головне питання, яке має бути вирішене суспільством аж до повної неможливості маніпуляції ним будь-коли. Нав'язуваний дискурс «громадянського конфлікту» є комфортною темою, в якій роками можуть жити реваншисти будь-якого ґатунку.

«Громадянська війна» – зручний і зрозумілий концепт, який добре сприймається на Заході (не без кремлівського впливу, але сприймається). Він вкладається в історію, які є, приміром, в Іспанії та Британії, не потребує «гострого занепокоєння», хіба що розуміння й допомоги. Отже, в реваншистів обов'язково будуть союзники, що м'яко та інтелігентно підкидатимуть хмизу у вогнище, яке ніколи не запалало б без ро-

НАВ'ЯЗУВАНИЙ ДИСКУРС «ГРОМАДЯНСЬКОГО КОНФЛІКТУ» Є КОМФОРТНОЮ ТЕМОЮ, В ЯКІЙ РОКАМИ МОЖУТЬ ЖИТИ РЕВАНШИСТИ БУДЬ- ЯКОГО ҐАТУНКУ

сійської агресії. Та й РФ радо продовжить танець на кістках колись окупованих територій, адже без чужого горя цій державі не живеться у принципі.

Проговорення концепту «громадянської війни» означатиме, що люди, які повернуться в Україну із Кримом та Донбасом, вважатимуть себе «переможеними». І гра в реванш стане для декотрих із них сенсом життя.

Жити в «переможеному стані» дуже некомфортно. виправити його може тільки мрія про втрачений рай – країну, яка постане на уламках минулого й теперішнього. Про що можуть ще мріяти «переможені»?

То країною мрії знову стане РФ? СРСР? Пугін-ленд? Що? Нічого. Порожняча. «Переможені без мрії» – порожня посудина для експериментів. Можна вливати що завгодно до цілковитого божевілья. Гратися до психозів, вибухів, постійних терактів...

Досвід показує, що в Україні існують політичні сили, яким людей не шкода. Якщо чесно, то на сьогодні вони майже всі такі.

Тому й концепт «громадянської війни» є модним чи принаймні обговорюваним і серед тих, від кого цього не чекали. Але «рейтинг зобов'язує», «труба виборів кличе». То чому ж не пограється?

Тим більше, що заборонити ці ігри не можна. Чи можна? А як? Роздавати пігулки совісті й окуляри реальності? Чекати, що ліки подіють, а з тим на кожну брехню, наприклад, відростатиме ніс, а «зайві» сантиметри стануть конституційно закріпленою забороною на обіймання державних посад?

Війна, що точиться в Україні, вітчизняна. Є агресор, є його війська, є пропаганда, є анексовані землі. І є, дякувати Богові, воєнізовилителі. Діти прочитають про це в підручниках. Вони знатимуть усе достеменно. Але, поки виростуть, ми повинні зробити своє.

Маємо навчитися самі сприймати окуповані землі як такі, котрі чекають на визволення, незважаючи на те, що пишуть газети «Газават», «Голос Крима» чи «Правда ДНР». І незалежно від того, що святкують чи нібито радісно будують тамтешні мешканці.

Вони чекають на звільнення й мають бути звільнені хоч воєнним, а хоч і дипломатичним способом.

Якими вони будуть після вигнання окупантів? Обдуреними й заляканими. Такими самими, якими були окуповані в роки Другої світової. Такими самими.

Що краще й комфортніше для психіки? Жити потім «переможеним» чи «обдуреним»?

Спірне питання. Але практика показує, що люди частіше обирають... безвідповідальність. Згоду на неможливість протидіяти машині загарбницької сили. Після «обдуреного» це можна встигнути стати «переможцем». І жити потім сильним та впевненим у собі, без помсти й комплексів.

Суспільна згода на прийняття вітчизняного характеру війни – чи не єдина заповідь того, що примирення та поєнання відбудуться швидко, зокрема й через включення всієї країни у відновлення зруйнованих ворогом територій.

ПРАКТИКА

Звісно, після повернення, можна діяти за калькою Сталіна, звинувативши всіх у пособництві та співпраці з ворогом. А можна й інакше.

Порушити, приміром, питання щодо закону про дітей війни. Хлопчиків та дівчаток, у яких є чи були, може, не найрозумніші батьки... Але ж малюки, що провели рік у підвалах, мають право на увагу з боку держави? На підтримку? На допомогу? Вони заслуговують на те, щоб вважатися майбутнім, яке переможе саме в такий спосіб?

Практика примирення почнеться зі слів. Із відповідальних слів про мовчання й травму окупованих територій. Набігом, гонитвою за сенсаціями та викриттями нічого не вдіяти. Етика, що її було втрачено за 23 роки, має поєднатися з фаховим розумінням психології заручників, примусових робітників, полонених, в'язнів концтаборів. Операцію на серці не може зробити стоматолог. Порізати й зашити – ні. «Широкий профіль» – це страшна вада того, хто береться чи братиметься писати про землі під окупантами. Бо ціна неправильного слова – це, без перебільшення, людські життя.

Уже сьогодні зрозуміло, що мільйони осіб зазнали психічних розладів у вигляді травматичних і посттравматичних синдромів. Із часом їх кількість зростатиме. Тож чи готове державне замовлення на збільшення лав психологів, підготовлених вищими?

Потрібна й вузька спеціалізація – «переговорники». Багатобагато людей, які вміють професійно залагоджувати конфлікти, переводячи їх із зони неприйняття в зону співпраці.

Ліон Фойхтвангер був у захваті від СРСР, який показав йому Сталіна. Західні журналісти, причаровані «справедливістю «ДНР», трапляються і сьогодні

Чи існує стратегія розвитку нової Донеччини, Луганщини та Криму? Якою буде промисловість, сільське господарство? Яких фахівців слід готувати вже зараз?

Ці питання можна назвати ілюзорними чи такими, що ведуть до марнотратства. Але віра взагалі ілюзорна річ. Однак український університет, котрий працював у чеському місті Подебради, готував фахівців-аграріїв для нашої незалежної держави тоді, коли думки про це видавалися хворою фантазією чи глупством...

Чи от технічно. Ми повернулись. У який спосіб, термін, за допомогою яких механізмів знову запроцює українське законодавство у Криму? Як призначитимуть/звільнять головних лікарів чи директорів шкіл на окупованих територіях Донецької та Луганської областей?

Чи надаватимуть людям статус учасника бойових дій, якщо вони були партизанами та підпільниками? Чи позбавлятимуть громадянства зрадників? За яким законом і як саме буде визначено поняття «зрада»?

У нас є безліч абсолютного конкретних та прагматичних завдань, вирішувати які треба вже сьогодні. Звісно, калька товариша Сталіна, який, сто відсотків, читав ті нацистські окуповані газети, є способом відомим, а отже, зручним.

КОНЦЕПТ «ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ» ОЗНАЧАЄ, ЩО ЛЮДИ, ЯКІ ПОВЕРНУТЬСЯ В УКРАЇНУ ІЗ КРИМОМ ТА ДОНБАСОМ, ВВАЖАТИМУТЬ СЕБЕ «ПЕРЕМОЖЕНИМИ». І ГРА В РЕВАНШ СТАНЕ ДЛЯ ДЕКОТРИХ ІЗ НИХ СЕНСОМ ЖИТТЯ

А своя дорога неходжена поки що, важка та складна і невизначеністю термінів, і неготовністю діяти. Та ще й мовчазне дзеркало окупованих приманое, як бородата жінка із середньовіччя. Такий собі вуличний цирк: зазирнеш – не відірвешся.

Але обирати треба. Те, як ми, а не окуповані, бачитимемо себе завтра: глядачами чи дійовими особами. ■

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку
за наведеними реквізитами.
Повідомте адресу доставки
за телефоном 067-407-10-96
(з 9:00 до 18:00,
оператор скине Ваш виклик
і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень»
за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 270 грн
- на 12 міс. – 540 грн

Телефон редакції:
044-351-13-00

ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ ПЕРЕДПЛАТИ:

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	код отримувача
	назва установи банку	300023	
		ПАТ «Укрсоцбанк» МФО банку	
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал «Український тиждень»		
	період:		
касир		сума, грн	
	платник (підпис)		

Декомунізація топонімії: українські проблеми та європейський досвід

Власні назви посідають особливе місце: вони не лише здатні називати та характеризувати географічні об'єкти, а й можуть набувати особливої ідеологічної, політичної чи культурної значущості

Автор:
Любомир Белей

Щоб сповна використати пропагандистські можливості власних назв, їх здавна навчилися наповнювати ідеологічним підтекстом, про що свідчать, зокрема, *Константинополь*, *Санкт-Петербург* і *Вашингтон*.

Саме по собі використання власних назв з ідеологічною метою є звичайною практикою у всьому світі, адже через промовисті найменування на честь знакових фігур та подій у політичному чи культурному житті народу держава декларує своє політичне кредо та ідеали у різних сферах державного буття. Топонімія народів із давньою, а головне неперервною державною традицією часто віддзеркалює різні її періоди: чимало паризьких або лондонських назв вулиць і площ ніколи не змінювали, а їхню збережену впродовж століть первісну форму справедливо вважають набутком національної культури. Натомість народи з «молодою» або перерваною державною традицією приречені на «новотворення» національної системи топонімів, бо, зберігаючи ідеологеми колишньої бездержавної, колоніальної епохи, вони таким чином ставлять під сумнів своє теперішнє незалежне існування. Постколоніальні чи посттоталітарні держави, які намагаються ступити на шлях незалежного, демократичного розвитку, не можуть спиратися на спадок, зокрема топонімічний, із попередньої, підімпер-

ської чи тоталітарної доби своєї історії. Показовим у цьому плані є досвід першої Чехословацької Республіки, яка, як відомо, постала на руїнах Австро-Угорської імперії в жовтні 1918 року. Незважаючи на безліч проблем, із якими зіткнулася молода держава, парламент уже в червні 1919-го ухвалив спеціальний закон, який прямо зобо-

що назви на честь Сталіна, Держинського чи Косіора – це наша історія, з нею, мовляв, жили наші батьки і діди.

Справді, советський період в житті України – то наша історія, але її не мають права представляти вожді та функціонери КПРС, каральних органів СРСР, які прирікали наш народ на голодомор, терор, переслідування, нестатки. Його в назвах міст, сіл, вулиць та площ України мають репрезентувати імена «великих і малих» українців, наших батьків та дідів, одні з яких боролися із советським тоталітаризмом, а інші повсякденною працею утверджували загальнолюдські цінності.

ЯКИЙ ВИГЛЯД ЦЕ МАЄ НА МАПІ

Попри очевидність цих елементарних істин, частині громадськості східних та південних регіонів України вдалося нав'язати думку, що комуністична топонімія – цінний набуток, священна реліквія «щасливого» минулого, а тому реєстр власних назв советської доби тут зберігся практично без змін. Так, нині в Україні на честь Леніна, теоретика і практика більшовицького терору, жертвами якого стали мільйони осіб, серед них значна кількість українців, названо близько 70 населених пунктів, причому деякі з них повторюються десятками разів: *Ленінське*, *Леніне*, *Леніна*, *Ленінка*, *Ленінівка*, *Ленінське Перше*, *Леніна Друге*, *Леніно-Ульяновка*, *Пам'ять Ілліча*, *Володимиро-Ульяновка*, *Володимиро-Іллінка*, *Іллічівка*, *Ілліча*, *Іллічеве*, *Завіт*

ЗБЕРІГАЮЧИ ІДЕОЛОГЕМИ КОЛОНІАЛЬНОЇ ЕПОХИ, СУВЕРЕННІ ДЕРЖАВИ ТАКИМ ЧИНОМ СТАВЛЯТЬ ПІД СУМНІВ СВОЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ІСНУВАННЯ

в'язував негайно перейменувати вулиці, площі, інші громадські місця, приватні та муніципальні підприємства, названі на честь представників династії Габсбургів та інших офіційних осіб імперії, а також на честь історичних подій, що завдали горя та приниження чехословацькому народу.

Повоєнна Німеччина, засуджуючи злочини фашизму, також радикально й беззастережно відмовилася від численних географічних назв на честь вождів Третього Рейху або ідеологів нацизму, чим засвідчила свій демократичний шлях розвитку. У сучасній Німеччині неслимі, мабуть, навіть потаємні наміри повернути «історичні» назви на зразок *Адольф-Гітлер-Плац* чи *Гітлер-Штрассе*, тоді як в Україні нерідко можна почути аргументи на зразок того,

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

Ленінський, Іллічівськ тощо. А якщо до цього переліку додати тисячі власних вулиць, площ, парків і скверів, названих на честь Владіміра Леніна, то масштаб комуністичного ідолопоклонства просто вражає. Не менш популярний в українській топонімії інший комуністичний символ – Жовтнева революція – переворот 1917 року, який пред-

ставлений 64 назвами Жовтневе, 13 – Октябрське та 3 – Октябр.

Парадоксально, але тоталітарно-комуністична топонімія локалізується в тих регіонах України, де найдужче лютували колективізація, репресії, голодомор. Так, із-поміж понад 2200 власних назв вулиць та площ Донецька кожна восьма безпосе-

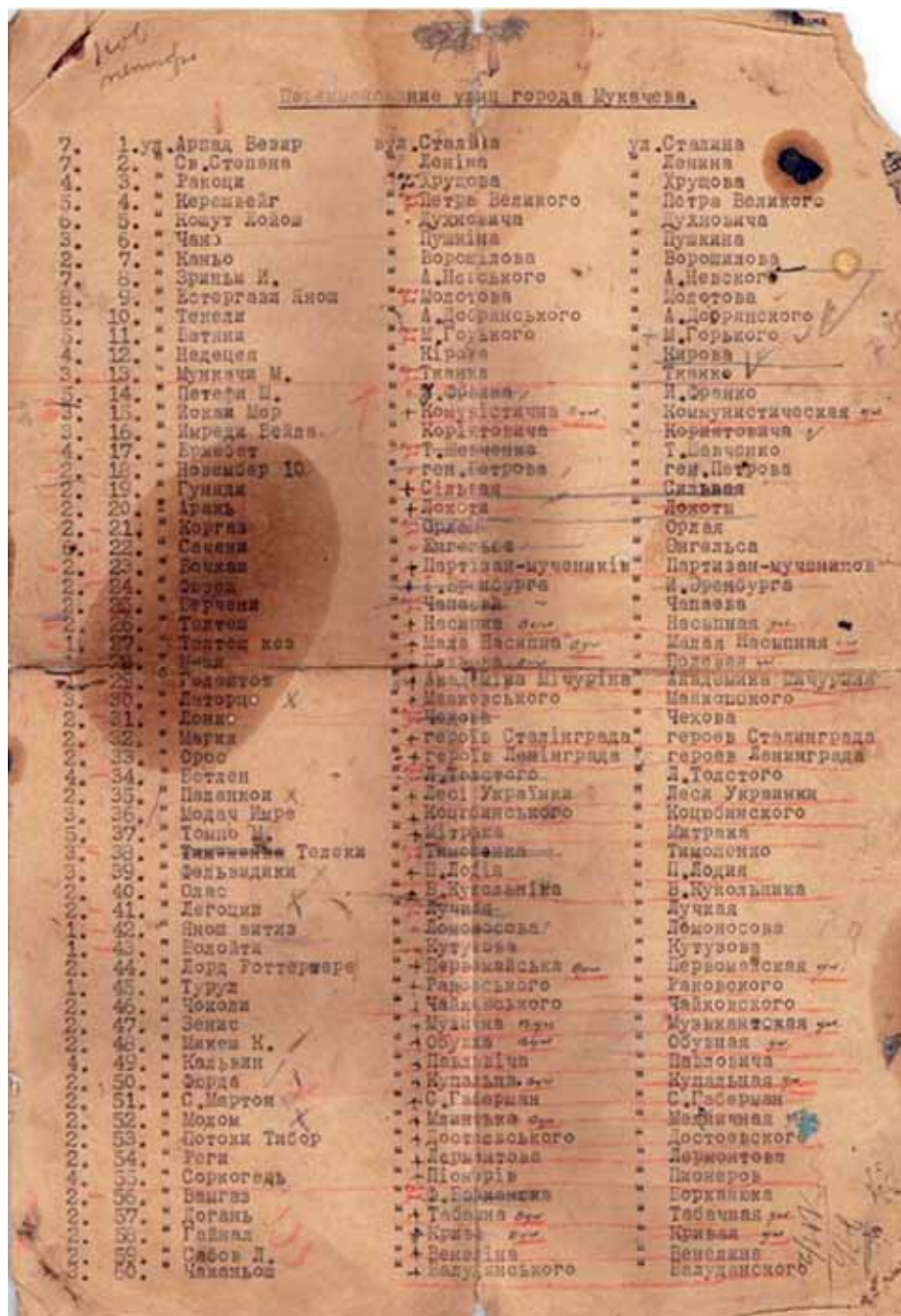
П'ятий раз за 20 років український правник змінює мову своєї вивіски. Фото Чеслава Якубовського, Хуст, 1939 рік

редньо мотивована комуністично-тоталітарними ідеологемами: вулиці Артема, Бабушкіна, Багрицького, Бакинських Комісарів, 26 Бакинських комісарів, Баумана, Блюхера, Більшовицька, Бонч-Бруевича, Будьонівських Партизанів, Будьонного, Володарського, Воробського, Гарамарника, Завіту Леніна, Зорі Комунізму, Інтернаціональна, Камо, Карла Маркса, КІМУ, Кірова, Клари Цеткін, Комінтерну, Комінтернівська, Комунарів, Комуністична, Коммуна тощо. Суто тоталітаристською практикою є називання географічних об'єктів на честь ще живих осіб. На жаль, і такі приклади є в топонімії сучасної України: вулиці ім. Звягільського, Кобзона, Борзова, залізнична станція ім. Бориса Олійника.

В Україні такі заповідники тоталітарної топонімії ще зберігаються навіть на двадцять четвертому році незалежності, натомість постсоціалістичні країни Центральної Європи розпрощалися з комуністичними найменуваннями ще наприкінці 80-х – на початку 90-х років минулого століття. Так, у чеському Брно із 1584 власних назв вулиць і площ було змінено понад 200. Показово, що його мешканці саме поняття символів тоталітаризму в топонімічних назвах трактували досить широко, тому під заборону потрапили навіть такі, як Гагарінова, Московська. У польському Лодзі з 2191 власної назви перейменовано 172. Незважаючи на тривале перебування при владі соціалістів, Сербія та Болгарія також провели декомунізацію національної топонімії: тут перейменовано вулиці та площі, названі на честь Леніна, Маркса, Енгельса, Броза Тита, Димитрова, Куна, Хо Ши Міна, Жовтневої революції, Червоної армії тощо. Символами тоталітаризму в постсоціалістичних країнах вважають також назви на честь советських воєначальників: Конєва, Васілевського, Рокосовського, Маліновського, Жукова та ін., а також мілітаристські на зразок Червоної армії, Танкістів, Гвардійців, Десантників тощо.

У Хорватії посттоталітарної доби процес перейменувань зачепив не лише найменування, ▶

війни новостворена Чехословаччина й недружні до неї на той час сусідні Австрія та Угорщина намагалися приєднати це місто до своєї території. Національний склад його мешканців не надавав переваги жодній із протиборчих сторін: у 1919 році тут жило 36% німців, 36% словаків та чехів, 29% угорців та 2% представників інших національностей. Тоді німецькомовне населення називало своє місто *Прєсбург*, словаки та чехи – *Прєшпєрк*, а угорці – *Пожєнь*. Завдяки підтримці країн-переможниць воно стає частиною Чехословаччини. Незважаючи на воєнну загрозу з боку сусідніх держав та економічні труднощі, влада Чехословаччини одним зі своїх першочергових завдань вважала перейменування міста. Тому одразу в 1918 році його назвали *Вільсоново* на честь президента США Вудро Вільсона, одного з головних ініціаторів утворення Чехословаччини, але громадськість не прийняла цього найменування, і вже в 1919-му сучасна столиця Словаччини дістала теперішню назву *Братислава*. Цей невідомий до того зміфологізований топонім виявився дуже вдалим, оскільки обривав майже тисячолітню колоніальну традицію чудомовних назв і чудово вписувався в нові культурно-політичні реалії незалежної Чехословаччини. Нині багато хто навіть не підозрює про драматичні перипетії навколо його появи.

Показовим прикладом дуже успішної кампанії з перейменування географічних об'єктів стала робота Комісії з кодифікації назв населених пунктів Польщі, яка в 1946-му була сформована з провідних лінгвістів – професорів Ніча, Рудницького, Ташицького, Роспонда. На неї було покладено завдання замінити на північно-західних теренах Польщі всі німецькомовні топоніми польськими. Лише протягом 1946–1951 років Комісії вдалося перейменувати 35 тис. географічних об'єктів: від великих міст та річок до поселень і потічків. Її високий професіоналізм сприяв успіху не лише у суцільній заміні німецькомовних назв польськими, а й в інкорпорації повоєнною Польщею так званих повернутих земель.

мотивовані комуністичними ідеологемами. Після сербської агресії 1991 року з хорватських вулиць і площ стали зникати назви на честь відомих сербських та черногорських діячів. Натомість у Сербії, зокрема навіть у ліберальному та мультинаціональному Новому Саді, перейменовували вулиці та площі, названі на честь хорватських діячів та реалій: *Загребську*, *Істарську*, *Єлєнє Зринської*, *Гунца*, *Трнєскєго*, *Томіслава* та ін.

ДОСВІД СУСІДІВ ДЯ УКРАЇНИ

Європейський досвід показує, що навіть економічні труднощі, неоднорідний національний чи соціальний склад мешканців певного регіону або населеного пункту не можуть перешкодити реалізації добре продуманої стратегії перейменування населених пунктів. У цьому плані дуже повчальною для сучасної України є історія появи власної назви столиці Словаччини Братислави. Після Першої світової

План перейменування вулиць Мукачєвєго, 1945 рік. Фотодокумент Володимира Пукіша

З огляду на велетенські кількісні параметри комуністичної топонімії в Україні та її вкоріненість у свідомості певних соціально-вікових груп населення неважко передбачити, що втілення в життя недавно ухваленого закону про декомунізацію не буде легкою. Однак справжня загроза для його успішної реалізації криється не в економічних труднощах України (браку коштів на виготовлення таблиць, зміну печаток, бланків тощо), не в небезпеці дестабілізації в країні й навіть не у ворожій реакції Росії, а в тому, що декомунізація української топонімії може перерости в советську кампанійщину, а згодом у тихий саботаж.

Щоб цього не трапилося, необхідно усвідомити велику державну вагу декомунізації, яка потребує системного підходу до її реалізації. Перейменуваннями не можна займатися принагідно, по-аматорському. Кістяк спеціальних комісій із перейменувань повинні становити історики, краєзнавці й, звичайно, фахові лінгвісти, зокрема ономасти. Члени цих комісій мають перейнятися думкою, що мешканці

міст і сіл – це не лише користувачі, а й творці назв, адже між ними та назвою міста, села чи вулиці витворюється особливий зв'язок. Тому самому перейменуванню має передувати широка роз'яснювальна робота з метою переконати людей, що колишнє

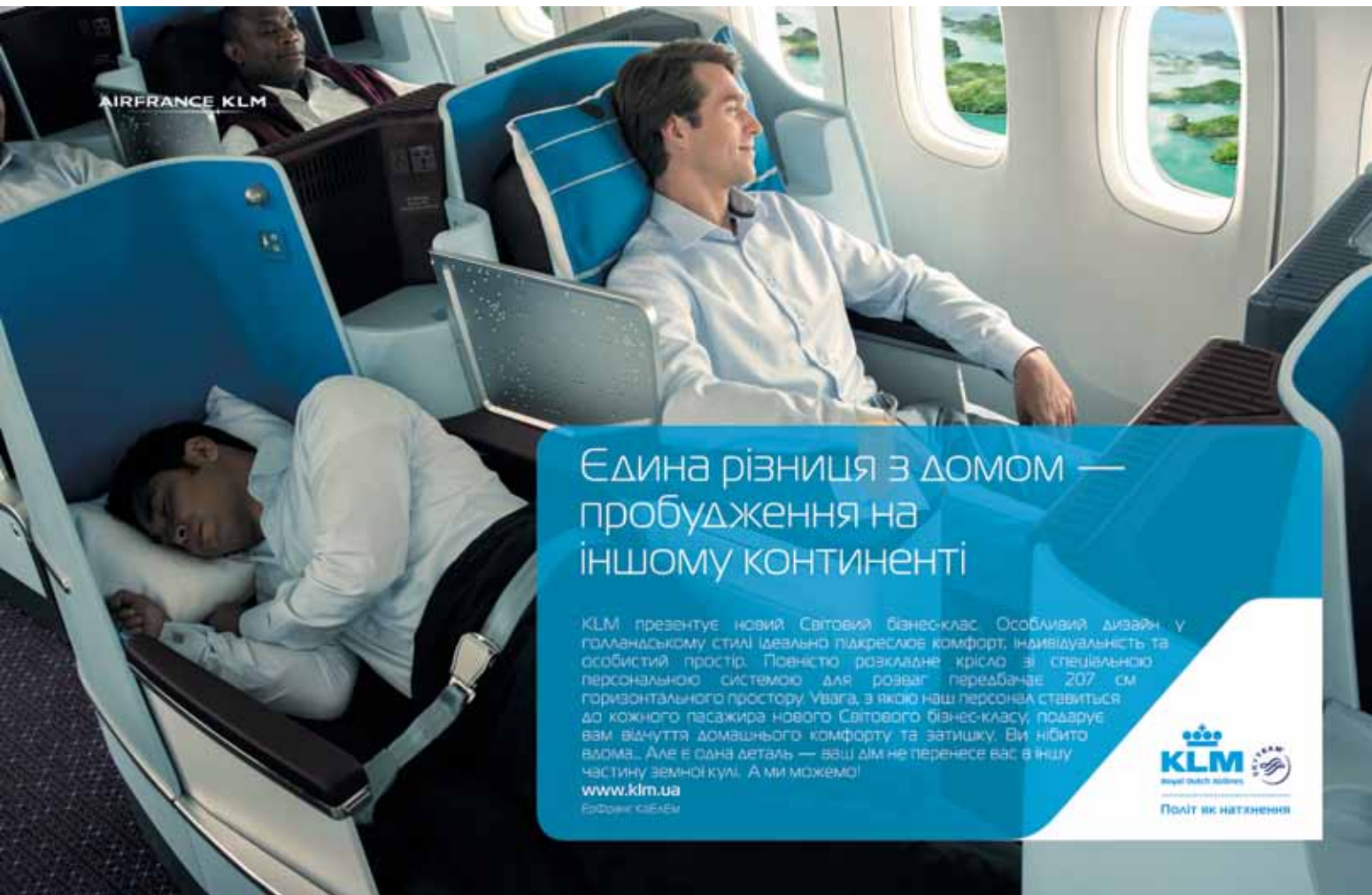
кою тоталітарної топонімії. Їх, наскільки це можливо й доречно, варто замінювати характеристичними найменуваннями, які вказуватимуть на особливості об'єктів тощо.

Досвід постсоціалістичних країн Центральної Європи доводить, що декомунізація національної топонімії є невід'ємним елементом демократизації політичного та суспільно-економічного життя країни. Ухвалений 9 квітня 2015 року Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» є лише першим кроком на цьому шляху. Декомунізація української топонімії, розпочата ще чверть століття тому в західних регіонах і підтримана в центральних, нарешті успішно завершиться на всій території України: від Ужгорода до, сподіваємося, колишнього Свердловська Луганської області. Утвердження живих і близьких населенню назв неодмінно сприятиме консолідації та взаєморозумінню історичних областей України. ■

СПРАВЖНЯ ЗАГРОЗА ДЛЯ ЙОГО УСПІШНОЇ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ КРИЄТЬСЯ НЕ В ЕКОНОМІЧНИХ ТРУДНОЩАХ, А В ТОМУ, ЩО ВОНА МОЖЕ ПЕРЕРОСТИ В СОВЕТСЬКУ КАМПАНІЙЩИНУ, А ЗГОДОМ У ТИХИЙ САБОТАЖ

найменування їхнього міста чи вулиці неприйнятне. При цьому необхідно уникати кон'юнкturnих перейменувань, які дискредитують саму ідею декомунізації. Комісії повинні намагатися зменшити надзвичайно високу питому вагу так званих глорифікаційних назв, тобто назв на честь відомих діячів, що є озна-

Єдина різниця з домом —
пробудження на
іншому континенті

KLM презентує новий Світовий бізнес-клас. Особливий дизайн у голландському стилі ідеально підкреслює комфорт, індивідуальність та особистий простір. Повністю розкладне крісло зі спеціальною персональною системою для розваг передбачає 207 см горизонтального простору. Увага, з якою наш персонал ставиться до кожного пасажера нового Світового бізнес-класу, подарує вам відчуття домашнього комфорту та затишку. Ви нібито вдома. Але є одна деталь — ваш дім не перенесе вас в іншу частину земної кулі. А ми можемо!

www.klm.ua

Бізнес-клас KLM

Політ як натягнення

ІГРИ З КОЛИШНІМИ

Зловісна тінь

Автор:
Дмитро Крапивенко

Торік, саме перед Великоднем, коли війною ще ледь пахло в повітрі, українців лякали тим, що Віктор Янукович повернеться до України, а саме в Донецьк, саме в день Воскресіння Христового. Найвразливіші боялися, найцінніші сміялися. «Легітимний» так і не з'явився, а лише погрожував у своїх інтерв'ю «обов'язково повернутись». Минув рік, Янукович далі Криму не потикається – тут би спокійно зітхнути і відпустити назавжди клате минуле, але...

Ми говоримо «Янукович» – розуміємо «Сім'я». Чи зникла вона без сліду? Чи не лишилося в Україні шупальців мафіозного спрута, які й далі висмоктують капітал із країни, чи не залишилося довірених осіб, що діють в інтересах і на благо кримінального клану? Відбуваються перевірки, триває слідство, і немає жодної впевненості в тому, що не качають різні там «свічні заводики» через підставні «прокладки» прибутки тим, хто бачить владу як універсальний інструмент для «віджиму».

Ми говоримо «Янукович» – розуміємо режим. Не просто необмежена влада напівписменного гопника, що спирається на міліцейські кийки та спритних прокурорів. А ціла система відносин, кругова порука, легалізований кримінал, який має вікна на митниці, «кришує» бізнес, розставляє смотрящих в органах влади, влаштує тендери для своїх, освоєю бюджети, конвертуючи їх в особисті статки. Ми не здолали цього остаточно. Є попит і пропозиція на хабарі, є політики, готові захищати приватні бізнес-інтереси, немов державні. Отже, справа Януковича живе й перемагає.

Система злочинної влади не виникла нізвідки. Зло здатне регенеруватись. Як у зміборчих казках: герой відрубає чу-

довиську голову, а на її місці виростає нова або кілька нових. Режим живився не тільки олігархічними капіталопотоками і ностальгією «червоних директорів» за «порядком», а й демагогією та безпомічністю тих, кого в нас прийнято називати прозахідними демократами. Вони чимало зробили для того, щоб ворог не сприймав їх всерйоз. У 2004-му, коли Януковичу і К° ніби назавжди сказали рішуче «прощай», влада теж здавалася рішучою і пригрозила бандитам тюрмою. Але по-дитячому так, пальчиком. І так само по-дитячому наївно

**Є ПОПИТ І ПРОПОЗИЦІЯ
НА ХАБАРІ, Є ПОЛІТИКИ,
ГОТОВІ ЗАХИЩАТИ ПРИВАТНІ
БІЗНЕС-ІНТЕРЕСИ,
НЕМОВ ДЕРЖАВНІ.
ОТЖЕ, СПРАВА ЯНУКОВИЧА
ЖИВЕ Й ПЕРЕМАГАЄ**

програла, здалася перед реваншистами, які дістали з рукава козир «стабільності», а після своєї перемоги почали карати політичних опонентів серйозно, реальним позбавленням волі.

Регенерувалося зло і сьогодні. Була Партія регіонів – обернулася на Опозиційний блок, який уже на повному серйозі вдає із себе політичну альтернативу, відкуповується заставами від кримінального переслідування, купує голоси виборців, імітує «голос промислових регіонів». Словом, готує черговий реванш. Власне, для цього не потрібен сам Віктор Янукович, від якого партійгеносе відвернулося, щойно він спакував свої валізи в «Межигір'ї». Це ще навесні 2014-го вони розгубилися між сепаратистами й геть карикатурними кандидатами у президенти у вигляді Михайла Добкіна та Олега Царьова. Тепер страхи минули – «хунта» не берегеться до серйозних переслідувань функціонерів режиму, люстрацію

можна обійти кількома «порівняно чесними методами», суспільство змучене війною та економічною кризою – золотий час для популізму, спогадів про долар по 8 грн та обіцянок «забезпечити мир».

Ну, звісно ж, є ще всевищою око світового співтовариства. Того самого, що роками потискало руку Януковичу, закликало його звільнити Юлію Тимошенко і все ніяк не наважувалося запровадити проти нього санкції. Воно може занепокоїтись, якщо Київ надумас судити режим «межигірського господаря» за правилами Нюрнберга національного масштабу: а раптом за ґратами опиняться ідейні регіонали чи, бонь Боже, комуністи? Небажання Заходу називати речі своїми іменами, розбиратись у суті політичних процесів в Україні – це ще одна вагома підстава для реставрації кримінальної диктатури. Адже в будь-якій непевній ситуації можна просто «поважати вибір України» і «враховувати інтереси Росії у Східній Європі».

Однак «контрольний пакет» залишається таки у виборця: якщо він впаде духом, втомиться від власної активності, засумує за патерналізмом і забажає скинути із себе відповідальність за країну, жодні реформатори, прокурори, закордонні інструктори та інвестори не порятують державу від катастрофи. Таких прикладів, на жаль, не бракує і в нашій історії, і в недавньому минулому Грузії, де, попри успіхи прозахідної команди, врешті-решт на коні опинилися ставленики щедрих олігархів.

В українському інформаційному просторі триває мода на ворожіння: коли Пугін піде у повномасштабний наступ? Однак мало хто помічає Януковича на порозі, який руками своїх українських поплічників – як щирих, так і опосередкованих – затіває гру, «красу» якої нам належить оцінити, якщо вчасно не зупинити її. ■

Небезпечна весна

За яких умов і коли найбільша ймовірність реваншу реакційних сил

Як і після Помаранчевої революції 2004 року, новій владі так і не вдалося належним чином нейтралізувати реакційні сили й зробити оновлення еліт незворотнім. Процес лобіювання пробуксовує, а функціонери попереднього режиму та агенти основних олігархічних груп впливу того часу все ще лишаються кістяком середньої ланки державного управління та правоохоронних структур. Розслідування проти представників режиму спускаються на гальмах. У тих випадках, коли справи все ж доводяться до суду, розвалює їх уже корумпована Феміда, яка завжди відігравала ключову роль у функціонуванні корупційно-олігархічної моделі. Відтак загроза реінкарнації режиму Януковича в новій модифікації не тільки лишається актуальною, а й постійно зростає.

Гучні викриття та корупційні скандали, можливо, й справляють певне враження на обивателів, однак насправді лише дискредитують строкату владну команду. Дедалі більше помітно, як вона тоне в тотальному внутрішньому саботажі одних відомств іншими, керівництва підлеглими тощо. Показова в цьому сенсі відповідь міністра закордонних справ в інтерв'ю інтернет-виданню «Українська правда» на запитання про причини пробуксовування надання Україні безвізового режиму та здобутків владної команди у відповідному напрямку. Павло Клімкін цілком серйозно зазначив: «Завдяки тому що ми сконцентровано працюємо, у нас з'являються речі, над якими ніхто не працював. Наприклад, внутрішній біометричний документ... Завдяки руху до безвізового режиму ми кілька тижнів тому нарешті дотиснули Державну міграційну службу. Вона представила зразок і план, яким це запроваджується. Оце і є здобуток...»

Коли взяти до уваги, що ситуація й за іншими напрямками державного управління аж ніяк не

**Автор:
Олесь
Олексієнко**

краща, то стає зрозуміло, чому реформи або взагалі не відбуваються, або імітуються чи в найкращому разі просуваються черепашачими темпами.

ПЛАЦДАРМИ РЕВАНШУ

Особливо небезпечною є ситуація з оновленням управлінських кадрів та правоохоронних структур східних і південних регіонів. На Донбасі рік тому саме через те, що не була проведена вчасна заміна, сталися їх тотальний перехід на бік агресора й катастрофічний розвиток подій. Проте відтоді мало що змінилося. Підібрані в період домінування там регіоналів чиновники та правоохоронці все ще підконтрольного Україні Донбасу, інших східних та південних регіонів у критичній

ситуації лише до слушного часу терплять «майданівську владу» і за першої-ліпшої нагоди ладні стати основою реваншу.

Останнім часом цей факт дедалі частіше проривається скандалами в публічну сферу. Так, 20 квітня Володимир Ржавський, радник голови Донецької ОДА Олександра Кіхтенка, написав заяву про звільнення «у зв'язку з невідтримкою ним проукраїнської та державницької позиції президента». Це сталося після скандалу довкола відвертого лобізму Олександром Кіхтенком інтересів терористів із «ДНР» та «ЛНР» у частині зняття міграційних, транспортно-комунікаційних обмежень та фінансово-економічної блокади з підконтрольних їм територій. У Харкові владу й

далі контролює Геннадій Кернес. Зростає активність сепаратистських сил та Ріната Ахметова на Запоріжжі.

І навіть у донедавна ключовому форпості боротьби з регіоналами на Сході – на Дніпропетровщині – поволи зростає вплив одіозного функціонера режиму Януковича, одного з основних претендентів на посаду прем'єр-міністра поряд із Сергієм Арбузовим Олександром Вілкула. Саме з ним під час Революції гідності пов'язували організацію та фінансування провокаційних антимайданів і банд тітушків, які діяли як у регіоні, так і в Києві. Нещодавно екзаступник голови облдержадміністрації часів Коломойського Геннадій Корбан звернувся з відкритим зверненням до президента, генпрокурора, директора НАБ та очільника Дніпропетровської ОДА щодо сумнівних рішень Апеляційного суду області, який в останні дні став системно випускати на свободу раніше затриманих співучасників організації побиття дніпропетровського Євромайдану 16 січня 2014 року. Йдеться про пов'язаних із Олександром Вілкулом екзаступника голови Дніпропетровської ОДА Ростислава Ботвінова та екзаступника голови Дніпропетровської облради Віктора Науменка, а також про низку керівників державних і комунальних підприємств того часу. Водночас інший колишній заступник Коломойського на посаді очільника Дніпропетровської ОДА Борис Філатов повідомив про призначення радником нинішнього її керівника Вадима Нестеренка, екзаступника на цій посаді Вілкула.

Усвідомлення суспільного запиту на очищення країни від реакціонерів знайшло вияв у популярському рішенні Івано-Франківської облради від 17 квітня, яким передбачено заборону реєстрації та діяльності в будь-якій формі на території області ПР, КПУ, Опозиційного блоку і Партії розвитку Юрія Мірошниченка. Своєї дії облрада пояснила спробою зробити неможливим реванш «антидемократичних і злочинних політичних сил, засновниками і членами яких є послідовники злочинної діяльності», й доручила управління юстиції та держреєстраторам до наступної сесії після оприлюднення рішення скасувати всі акти реє-

страції структурних підрозділів цих партій. Однак таке рішення не відповідає українському законодавству і Конституції, згідно з якими заборонити діяльність тієї чи іншої політичної сили може лише суд, тож, окрім актуалізації проблеми, жодних правових наслідків не матиме. Проте класичні механізми заборони реакційних партій, які виступали опорою режиму Януковича в умовах сформованих у його часи судів, зі зрозумілих причин є недієвими. Приклад – тривалий і безрезультатний процес із заборони КПУ в суді, який тягнеться вже понад півроку.

КУРС НА ДОСТРОКОВІ ВИБОРИ

Наприкінці березня колишні регіонали сформували «тіньовий уряд» на чолі з близьким соратником Ріната Ахметова Борисом Колесніковим та активізували критику влади з вибудовуванням дедалі чіткішої альтернативи політиці нинішньої влади.

Так, «коаліції війни» вони протиставляють гасло досягнення миру будь-якою ціною, соціально непопулярним заходом зменшення бюджетного дефіциту та приведення до ринково обґрунтованого рівня тарифів на комунальні послуги – мораторій на ці заходи, наміру влади провести децентралізацію на основі розширення повноважень громад – путінську модель федералізації з механічною передачею повноважень Києва владі регіонів. Для громад це нічого не змінить, натомість створить із кожної області фактично квазідержаву, в якій значно простіше буде спровокувати сепаратистські настрої, а відтак і дестабілізацію та колапс країни.

Декларований нинішньою владою деолігархізації в Опозиційному блоці не соромляться публічно протиставляти намір законсервувати олігархічну модель. Зокрема, її відкрито любіює один із його лідерів Сергій Львович. Екс-глава адміністрації Януковича та молодший партнер провідного агента російського впливу в Україні протягом останніх 10 років олігарха Дмитра Фірташа цинічно підміняє терміни, отожднюючи олігархів та великий капітал. Мовляв, «досвід сучасного світу показує, що знищення великого капіталу – це синонім

деградації економіки та провалу політики модернізації. В умовах цивілізованого ринку саме великий капітал є рушієм економічного зростання, запровадження інновацій».

При цьому в Опозиційному блоці не приховують націленості на провокування розвалу діючої коаліції та проведення вже цієї осені дострокових виборів до парламенту разом із виборами до органів місцевого самоврядування. Адже за нинішнього складу ВР досягти повного реваншу без його переобрання шансів фактично немає. Як відомо, за партійними списками ОП здобув у Верховній Раді 27 місць. За мажоритаркою до ВР потрапив ще 71 колишній регіонал або інший учасник проянуковичівської більшості в попередній Раді. За нинішньої структури українського парламенту до потенційної реакційної коаліції могли б увійти 40 депутатів від Опозиційного блоку, фактично повним складом група «Відродження» (22 особи), 15–18 нині позафракційних та стільки само з групи «Воля народу». Однак сукупно їхня чисельність не сягає і 100 «шטיків». А в лавах фракцій

ДЕКЛАРОВАНІЙ НИНІШНЬОЮ ВЛАДОЮ ДЕОЛІГАРХІЗАЦІЇ В ОПОЗИЦІЙНОМУ БЛОКУ НЕ СОРОМЛЯТЬСЯ ПУБЛІЧНО ПРОТИСТАВЛЯТИ НАМІР ЗАКОНСЕРВУВАТИ ОЛІГАРХІЧНУ МОДЕЛЬ

нинішньої більшості хоч і є чимало менш явних представників п'ятої колонії, однак загалом їх не більше ніж 30–40 осіб. Цього недостатньо не те що для формування більшості, а й навіть для блокуючого пакета з 151 депутата, і без малоімовірних екстремальних умов потрібної кількості тупої проросійським силам зібрати не вдасться.

Тому найреальніший шанс реакційних сил у парламенті – розвал нинішньої коаліції. В інформаційному просторі останнім часом активно просувають тезу, що Порошенкові для управління країною більше не потрібен Арсеній Яценюк. Аргументом на користь цього називають різкий спад рейтингу прем'єра та коруп-

ційні скандали навколо уряду. Вихід «Народного фронту» з коаліції означатиме її розпад: гіпотетично місце НФ може посісти хіба що фактично асоційована з коаліцією останнім часом група «Воля народу», але лише за малоюмовірної умови, що всі нинішні учасники більшості підуть на союз із колишніми учасниками голосування за сумнозвісні диктаторські закони. Тому найреальнішим сценарієм розвитку подій у разі розвалу тандему Порошенко – Яценюк стануть дострокові вибори. Тим більше що потенційно зацікавленими у їх проведенні будуть також усі малі політичні сили з нинішньої коаліції, адже їхній рейтинг принаймні не менший, а зазвичай вищий, аніж під час минулих перегонів (див. *Тиждень*, № 15/2015).

ВИРІШАЛЬНИЙ ЕТАП

Тим часом результати дострокових виборів справді небезпечні не лише для деяких учасників нинішньої коаліції. Велика загроза поразки або щонайменше втрати переконливої більшості проєвропейськими політичними силами. Адже їхній високий результат на попередніх парламентських виборах був забезпечений переважно тимчасовою деморалізацією проросійського електорату, що спричинило низьку явку в південних та східних регіонах (32–42%), і високою мобілізацією електорату західних областей (60–70%).

У жовтні 2014 року за п'ять проєвропейських партій, які в результаті утворили нинішню конституційну більшість, проголосувало менше ніж 10,9 млн із 30,4 млн усіх внесених на той час до списків виборців (разом зі «Свободою», ГП Гриценка та «Правим сектором», які до парламенту не потрапили, 12,4 млн). І те, що на тих виборах проросійську трійку (Опозиційний блок, КПУ і «Сильна Україна») підтримало тільки 2,6 млн громадян, аж ніяк не свідчить, що на наступних перегонах їх не буде вдвічі-втричі більше через вищу мобілізацію проросійського електорату. Натомість розчарування проєвропейськи налаштованих виборців може значно знизити вже його явку.

Найвигіднішим для реваншу реакціонерів і водночас найнебезпечнішим для проєвропей-

ського курсу країни було б проведення дострокової парламентської кампанії навесні 2016 року. Саме до того часу більшість громадян вичерпає запас міцності своїх заощаджень та терпіння, на цінах і тарифах повною мірою позначиться відкладений ефект від майже трикратної (на сьогодні) девальвації гривні, пройде дві хвили та буде на підході третя (з березня 2016-го) вже розписаного підвищення цін на електроенергію, повною мірою відчутись подорожчання газу та централізованого опалення, цілком виявить себе стиснення споживчого попиту, а відтак і обвал внутрішньої торгівлі та сфери послуг, від яких визначальною мірою залежать малий бізнес та мікробізнес. Досягне пікових значень рівень явного й особливо прихованого безробіття.

А вибуховий потенціал усіх цих факторів буде підсилений очікуваною реструктуризацією вугільної галузі з принаймні кількома десятками тисяч невдоволених нею шахтарів та очікуваною демобілізацією до кінця поточ-

ного – початку наступного року щонайменше 70–80 тис. учасників АТО. Повернувшись додому після тривалої відсутності, вони зможуть значно гостріше відчутися глибину падіння рівня життя їхніх родин та відсутність очікуваних позитивних зрушень у відносинах влади й суспільства, ніж якби перебували весь цей час вдома, а також із перших вуст розповісти всю правду про ситуацію на війні. Водночас наполегливі спроби влади розпочати детінізацію економіки (через оподаткування заощаджень і конвертних доходів) із середнього класу і малого бізнесу, а не олігархів, великого бізнесу та високопосадовців (які й визначають зараз повною мірою логіку «реформ» нинішньої влади) радикалізує й цю рушійну силу обох українських революцій.

Таким чином, ідеальний для реакційних проросійських сил час для реваншу на загальнонаціональному рівні – весна 2016-го. Розкачати ситуацію для суміщення виборів до парламенту з місцевими уже в жовтні 2015-го їм

навіть чи вдасться. Протестний потенціал до цього часу ще не сягне максимуму: ключову роль відіграватиме саме «холодна і холодна зима 2015–2016 років». Тому місцеві перегони стануть швидше пробою сил, адже в українських умовах найбільш репрезентативною соціологією є саме дані реальних виборів. Це, наприклад, не раз засвідчували результати ПР та БЮТ у 2006 році, «Свободи» у 2012-му, «Народного фронту», «Самопоміччя» та Опозиційного блоку в 2014-му, дійсний результат яких виявився у 1,5–2 рази вищим від найкращих соціологічних прогнозів для них перед голосуванням. Аналогічним було й розчарування для «Нашої України» у 2006-му, УДАРу в 2012-му, «Сильної України» та БПП у 2014-му. Тому педалювати дострокові парламентські вибори доцільніше вже за результатами місцевих перегонів.

Під час парламентської кампанії-2014 у підконтрольних Україні районах Луганської та Донецької областей Опозиційний блок, КПУ та «Сильна Україна» (СУ) отримали 57,3–57,5%, у Харківській – 45,2%, Запорізькій – 39,1%, Одеській – 38,4%, Дніпропетровській – 33,4%, Миколаївській – 31,9%, Херсонській – 25,4%. Дані останніх соціологічних опитувань свідчать, що наразі рівень підтримки цієї реваншистської трійки дещо нижчий. Так, на Сході з тих 63%, які визначилися, кого підтримати й мають намір взяти участь у виборах, за неї проголосували б 28,1% (тобто менше ніж половина), зокрема 18,6% – за ОБ. На Донбасі відповідні показники становлять 46%, 19,8% та 10,7%. Проте це за умови, коли все ще надзвичайно велика кількість опитаних на підконтрольному Україні Донбасі, Півдні та Сході все ще не хоче брати участі у волевиявленні (39,3%, 31,3% та 20%) або збирається зіпсувати бюлетень (3,1%, 6,5%, 1,9%).

Наведені вище ключові тези політичної риторики представників Опозиційного блоку відповідають очікуванням абсолютної більшості мешканців принаймні підконтрольних Україні районів Донецької та Луганської областей, а також прилеглих до них Харківської та Запорізької. А меншою мірою значній частині виборців інших південних та східних регіонів.

Так, за даними проведеного в березні 2015 року опитування Центру Разумкова, на Сході 38,5% переконані, що «ДНР» і «ЛНР» – це не терористичні організації, а «представники населення підконтрольних їм територій». Це трохи менше, ніж 41,5%, які вважають їх терористами, однак, урахувавши фіксовані раніше внутрішні відмінності в настроях мешканців Дніпропетровської області, з одного боку, та Харківської і Запорізької – з другого, можна припустити, що в останніх двох частках тих, хто навіть зараз вважає «ДНР» і «ЛНР» «представниками народу», переважає. Навіть разом із Дніпропетровщиною на Сході й досі більш як половина мешканців переконана, що війна на Донбасі – це не захист від російської агресії, а «громадянський конфлікт між проукраїнськи і проросійськи налаштованими жителями України» або «боротьба між РФ і США за сфери впливу, яка ведеться на території України». Так само думають 56% мешканців підконтрольних Україні територій Донецької та Луганської областей.

Продовження АТО до повного відновлення контролю України над нині окупованими російськими військами територіями Донбасу хоче лише 24,5% жителів Сходу (з Дніпропетровщиною) і лише 10,7% жителів підконтрольних Україні частин Луганської та Донецької областей. Натомість заморожування конфлікту через надання незалежності або «особливого статусу» прагнуть 58,6% мешканців Півдня, 55,8% Сходу та 70,3% підконтрольних Україні районів Донбасу. Більш як половина жителів Сходу та півладних Україні районів Донбасу виступає проти розриву соціально-економічних контактів із захопленими терористами з «ДНР» і «ЛНР» територіями.

Частка тих, хто ладен заради реформ терпіти матеріальні труднощі хоча б якийсь час, також значно менша, ніж тих, хто до цього не готовий у південному (відповідно 34,7% і 53,7%), східному (22,9% і 74,1%) та підконтрольних Україні районах Донбасу (34,2% і 62,7%).

Відповідні настрої створюють сприятливе середовище для перемоги у східних і можливо частині південних регіонів ство-

реного на базі «ОБ» (за участі Кремля) антиукраїнського блоку під умованою назвою «За мир і розвиток». У крайньому випадку підтримка йому може бути забезпечена за допомогою добре обкатаних тут технологій фальсифікації. Отримавши перемогу тут на місцевих виборах антиукраїнські політичні сили прикриваючись вимогами «зшивання країни», необхідності «почути» цього разу уже схід можуть апелювати і до проведення дострокових виборів до парламенту, і, у разі коли самостійно голосів для більшості в парламенті їм не вистачить навіть з урахуванням «тушкування», до створення «широкої коаліції» із частиною політичних сил із нинішньої влади.

З погляду реваншу на загальнонаціональному рівні наступний рік буде оптимальним ще й тому, що чекати значно довше небезпечно. За збереження нинішніх тенденцій та відсутності екстраординарних потрясінь 2016 рік стане «дном», нижньою точкою падіння реального рівня життя і, головне, його оцінки більшістю громадян. До кінця 2016-го – початку 2017-го очікується проходження періоду вирівнювання до ринкових тарифів на основні комунальні послуги, економічне зростання (при-

НАЙВИГІДНИШИМ ДЛЯ РЕВАНШУ РЕАКЦІОНЕРІВ БУЛО Б ПРОВЕДЕННЯ ДОСТРОКОВОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ КАМПАНІЇ НАВЕСНІ 2016 РОКУ

наймні нетривале «відновлювальне» за рахунок низької бази порівняння), пожвавлення економічної активності та зростання зайнятості. Відбудеться для когось більш, для когось менш успішна адаптація до нових реалій життя, відтак формуватимуться оптимістичніші настрої за принципом «найгірше вже позаду». У цих умовах дедалі більшу частку виборців цікавитиме вже риторика не так реакційних політсил, що спекулюватимуть на труднощах, пов'язаних із затягуванням пасків, і підживлюватимуть ностальгію за минулим, як тих, котрі пропонуватимуть альтернативні, привабливіші стратегії розвитку, приправлені соціальним популізмом. ■

ФОТО: УІНА

Позбавити опори

Щоб представники режиму Януковича мали мінімум шансів для реваншу, слід перекрити їм доступ до ресурсів, передусім матеріальних

Автор:
Любомир Шавалюк

Схоже, у війні, яка наразі має два виміри: військового протистояння на Донбасі та «мирної» боротьби громадянського суспільства й частини представників нової влади проти старої олігархічно-чиновницької системи за проведення реформ, відкривається третій фронт. Ідеться про протистояння із привидом режиму Януковича, представники якого тихцем у різний спосіб намагаються повернути собі вплив, утрачений після Євромайдану.

Лейтмотивом протистояння, яке щоразу помітніше розгортається на «третьому фронті», можна назвати слова Януковича, сказані під час інтерв'ю одному з російських каналів наприкінці лютого: «Тільки-но в мене з'явиться можливість повернутися – я повернуся. І зроблю все, що мені під силу, для того, щоби полегшити життя в Україні». Нині можливість такого повернення багатьом бачиться примарною, але підґрунтя для реваншу режиму (навіть якщо він мімікрує і відновиться без «професора») активно готують, і роблять це за кількома напрямками. Сергій Арбузов часто постить у Facebook і пише статті, виправдовуючи дії «молодореформаторів» до революції та засуджуючи владу за теперішню економічну ситуацію. Рівень його доказів відверто слабкий, але що більше в Україні буде громадян, розчарованих збужінням, то більше з них дозволить ввести себе в оману такими аргументами. Міністр доходів і зборів в уряді Азарова Олександр Клименко уже півроку критикує роботу Державної фіскальної служби, регулярно розсилаючи прес-релізи журналістам. Останнім часом його критика зачіпає дедалі більший

спектр макроекономічних тенденцій і стосується всієї влади. Деякі адепти режиму працюють над тим, щоб зняти європейські санкції з належних їм активів. Наприклад, Юрій Іванюченко зміг у грудні отримати від Генпрокуратури, яка, до речі, донедавна всіляко блокувала розслідування його злочинів, довідку про те, що стосовно нього жодних кримінальних проваджень не ведеться. Микола Злочевський, міністр екології в першому уряді Азарова, за допомогою такого самого папірця досяг розмороження \$23 млн, заблокованих у Британії тамтешнім Управлінням боротьби з економічними злочинами. Едуард Ставицький, міністр енергетики у другому уряді Азарова, з перемінним успіхом переоформлює

на третіх осіб і відстоює в судах активи, накопичені за Януковича.

Прикладів такої боротьби за повернення сфер впливу представників «Сім'ї» та інших олігархічних кланів, які формували режим Януковича, нині не бракує. Ситуація починає нагадувати період після Помаранчевої революції, коли частина чиновників та олігархів, зокрема й Ахметов, утекла з України, але, діставши гарантії безпеки, через кілька місяців повернулась і в результаті не просто відновила свій вплив, а й довела країну до нової революції та кровопролиття на Майдані. Щоб не повторити помилок минулого і збити шанси режиму на реванш мінімальними, новій владі потрібно діяти. Слід перекрити ре-

ваншистам доступ до ресурсів, передусім матеріальних. Для цього треба діяти в кількох напрямках.

Передусім ідеться про позбавлення реваншистів грошових потоків в Україні. Тут є кілька аспектів. По-перше, відомо, що за часів режиму капітал «Сім'ї» формували великою мірою способом відвертих вимагань та рейдерських захоплень із прикриттям силових структур. Більшість таких угод можна було б легко скасувати в судах, якби в Україні була їх адекватна система. Відтак приборкання служителів Феміди для нинішньої влади – один із непрямих факторів недопущення реваншу режиму Януковича. Організувавши ефективне судочинство, уряд міг би скласти реєстр підприємств, незаконно відчужених на користь адептів режиму, й допомогти їх первинним власникам відновити свої права у прозорому судовому порядку. Такий крок не тільки позбавив би соратників Януковича матеріальної бази, а й забезпечив би теперішній владі широку підтримку громадян, які безпосередньо опініли б відновлення справедливості. Що ж до відкритого курсу на реприватизацію активів, роздержавлення яких відбулося у 2010–2013 роках, то це було б хибним кроком, адже світова практика свідчить, що масштабні гучні реприватизаційні рухи кардинально відлякують інвесторів, у яких нині й без того мало бажання вкладати капітал в Україну.

По-друге, важливим елементом грошових потоків «Сім'ї» були бюджетні кошти. Ідеться не лише про корупцію в державних закупівлях, у боротьбі з якою теперішня влада демонструє помітний прогрес, впроваджуючи прозору систему електронних торгів (а тіньові схеми, які досі працюють, мабуть, поповнюють кишеню когось із нинішніх керманців, а не реваншистів, принаймні здебільшого). Мова, наприклад, і про субсидії вугільній галузі, на яких «Сім'я» отримувала сотні мільйонів щороку. На сьогодні їх ліквідували, а на галузь чекає радикальна реформа, зайве й казати про те, що через війну на Донбасі на підконтрольній Україні території залишилися небагато шахт, які претендували б на

вливання бюджетних коштів. Слід згадати і про газову галузь. Можна скільки завгодно критикувати підвищення цін на блакитне паливо для населення, але, щойно вони досягнуть ринкового рівня, відразу зникне величезний грошовий потік, що його отримують адепти режиму, починаючи від групи Фірташа – Львовчкіна й закінчуючи окремими представниками «Сім'ї». Це позбавить помітного джерела доходів тих, хто в політиці має не надто проукраїнську позицію.

По-третє, важливим фактором економічного впливу реваншистів є монопольне становище, створене ними для свого бізнесу під час перебування при владі. Нині в суспільстві, на жаль, узгалі не обговорюється ідея розбити монополії та зняти бар'єри, котрі заважають входженню на деякі ринки, для полегшення якого держава мала б зменшити податковий та регуляторний тиск на бізнес, дати йому вільніше дихати. А цей факт – запорука того, що адепти режиму й надалі отримують монопольну ренту в низці галузей. Можна поглянути на це і в більш глобальному контексті.

ЩО УСПІШНІШЕ УКРАЇНА ПРОВОДИТИМЕ РЕФОРМИ, ТО БІЛЬШЕ ВІДДАЛЯТИМЕТЬСЯ ВІД НАС, УТРАЧАЮЧИ ЕКОНОМІЧНИЙ ҐРУНТ ПІД НОГАМИ, ПРИМАРА РЕВАНШУ

Нині в Україні олігархи мають монополію на економічний контроль над більшістю населення, тобто або є власниками бізнесу, який наймає людей, або контролюють державні підприємства, які дають роботу українцям. Звідси їхня соціальна та ідеологічна впливовість. Цю монополію потрібно розбивати, створюючи умови для розвитку малого й середнього підприємництва або підґрунтя для масової появи у нас великого іноземного бізнесу. Обидва варіанти забезпечать альтернативу олігархам, а серед них і реваншистам, як економічний потужі, від якої матеріально, а зрештою, і ментально залежить суттєва частина українців.

По-четверте, одним зі стовпів економічного впливу представників режиму Януковича доне-

давна були належні їм банки, які легко відмивали гроші та викачували капітал за кордон. Нині зусиллями НБУ, який позбавляє ліцензії такі фінустанови й виводить їх із ринку, «Сім'ю» та інших адептів режиму де-факто було позбавлено значної кількості кишенькових банків, що, безумовно, ускладнило реваншистам підготовку економічного підґрунтя для свого повернення. Зусилля Нацбанку в цьому контексті можна тільки вітати, бо прозора діяльність фінансової системи – один із факторів викоринення тіньових схем, а заодно й тих, хто не здатен перемагати у відкритій боротьбі на конкурентному ринку.

Працюючи над позбавленням представників режиму Януковича економічної опори, нинішня влада й громадянське суспільство регулярно зіштовхуватимуться з тим, що корумповані силовики та судді, фінансовані з мільярдів доларів, які було вивезено з України режимом, саботуватимуть цей процес і намагатимуться «відмотати» його назад. Звідси робимо висновок, що без справедливого судочинства та ефективної реформи силових структур шанси на реванш режиму Януковича помітно зростуть. Доки в Україні буде багато суддів, прокурорів, слідчих та ін., яких можна купити, доти вони захищатимуть матеріальний базис реваншистів, котрі це робитимуть. Отож-бо що успішніше Україна проводитиме реформи, насамперед Феміди та силових структур, то більше віддалятиметься від нас, утрачаючи економічний ґрунт під ногами, примара реваншу. А якщо реформи гальмуватимуть, то реваншисти не змусять себе чекати й поставнуть принаймні в інформаційному просторі держави на повен зріст.

Водночас, поки контролювана Києвом територія України не включає Криму та частини Донбасу, хоч би яким був економічний вплив реваншистів, їм нічого не світить на вільних виборах (доступ до невиборних посад їм наразі блокує закон про очищення влади), адже в країні з теперішніми її контурами занадто великий відсоток мешканців пам'ятає, яким був режим Януковича і що він виторяв. ■

Порошенко-1 чи Ющенко-2?

Команда Порошенка дуже ризикує, повторюючи помилки помаранчевих, яких вони припустилися 10 років тому

Автор:
Ігор Лосєв

2014-й і початок 2015-го справедливо можуть бути названі пропащим часом щодо політичних, економічних, військових реформ. У діяльності державно-політичної верхівки, що має всі важелі влади (постмайданного президента, постмайданного прем'єра, постмайданну більшість у парламенті), найбільше вражає очевидний брак політичної волі, простіше кажучи, бажання реально змінювати країну, долати сформований протягом багатьох років корупційно-мафіозний характер державного апарату й відповідно йти на якісь неминучі особисті жертви в цьому важкому процесі.

Залежність від рейтингів, власних егоїстичних перспектив і претензій, цілковита нездатність бути національними «камікадзе» (як обіцяв на початку прем'єрства Арсеній Яценюк) паралізують усі зусилля цієї влади, тому її правління дедалі більше стає абсолютною самодискредитацією. Динаміка падіння національної довіри до Порошенка як лідера цих процесів загрозливо збігається з аналогічною динамікою політичного занепаду Ющенка, який із кумира українського прогресивного суспільства доволі швидко перетворився на жалогідно-кумедну, нікчемну постать. Нинішні лідери нескінченно виголошують (як і Ющенко) банально-правильні речі, розповідають про те, що обов'язково треба зробити, однак до жодних позитивних практичних кроків ці промови не ведуть.

Велетенський розрив між їхніми заявами й повсякденним життям породжує в суспільстві розчарування і зневіру, апатію і почуття безнадії. У масах зростає підозра, що нинішні владоможці не знають, що робити, й елементарно не вміють керувати. А всездозволеність корупціонерів, високопосадових злочинців, спонсорів тероризму і сепаратизму, нездатність чи небажання влади їх покарати заповняють суспільство в безсиллі нинішньої верхівки, її нефункціональності. Влада нібито є, і нібито її немає... Звідси величезна громадська недовіра до неї та існування народу й верхівки наче у двох паралельних світах.

Ті, хто прийшов керувати Україною на плечах Майдану, почали втрачати свій авторитет із перших днів: в. о. президента Олександр Турчинов, оскільки після ганебної здачі Криму відступати вже не було куди, оголосив так звану антитерористичну операцію на Донбасі із залученням Збройних сил. Ще давні китайці казали, що правильно назвати означає правильно зрозуміти. АТО не потребує залучення армії, а якщо потребує, то це вже не АТО, а щось зовсім інше. До речі, сам Порошенко в травні 2014-го у передвиборчому екстазі заявив, що антитерористична операція не може тривати два-три місяці, вона повинна закінчитися протягом годин...

Побоювання назвати речі своїми іменами, сказати правду, схильність до кулуарного інтриганства, яке можливо-владці щиро вважають високою політикою, не додають їм поваги. Нинішній керівний

клас має переважно бізнесовий родовід, але з усіма «принадами» специфічного українського бізнесу доби Кучми – Януковича із його корупцією, змовами і зрадами. Це той бізнес, який не відокремився від влади, як і вона від нього. Цей бізнес в особі Порошенка, Ложкіна, Косюка та інших навіть фізично від влади не відокремився...

Що чекає на верхівку (і на країну!), коли її авторитет впаде дуже низько? А все саме до того доволі стрімко йде... Теперішня влада проходить шлях Ющенка з тією відмінністю, що нині крах політичної верхівки за тих геополітичних обставин, що існують, означатиме і крах державності.

Порошенко з його запамороченням від президентських виборів розтринькав кредит довіри ще швидше, ніж Ющенко. Це значною мірою пояснюється тим, що нинішній глава держави – це бізнесмен, який уперто не хоче ставати

президентом. Ігор Коломойський чесно зізнався, що в ньому бізнесмен завжди перемагав державного службовця. Порошенко може не зізнаватися, але це очевидно.

Ось чому маси змушені напружено роздумувати (як і за часів Ющенка!) над питанням, чим ця влада краща від попередньої... Влада Порошенка – Яценюка протягом року нічого не зробила, щоб довести, що вона така краща від влади Януковича – Азарова. А на тлі економічної політики БПП, «Народного фронту» це далеко не очевидно... Радше навпаки, суто матеріально раніше українцям жилося краще. Зрозуміло, що будь-які реформи коштують дорого і бувають болісними. Однак дуже важливо, наскільки їх тягар розподілено між різними верстами населення, наскільки тут дотримуються принципів соціальної справедливості. Якщо країні важко, то важко має бути всім.

Проте у нас влада вирішила всі зміни здійснювати за рахунок широкого загалу, насамперед середнього класу, який піддали черговому економічному погрому. Водночас український олігархат і далі збагачується на тлі все більшого зубожіння народу. Жодного обмеження його апетитів не сталося. Понад те, помітні спроби влади «порозумітися» з олігархами, зокрема тими, чия позиція щодо української державності була неоднозначною. Це нагадує відоме примирення Ющенка з Ахметовим, Фірташем, Пінчуком і Кучмою. Результат такого примирення особисто для Віктора Андрійовича і для країни також відомий...

Порошенко, Яценюк і К^о частково прибрали режим Януковича, не усунувши з влади багатьох його людей, фактично допомігши їм згуртуватися й увійти до парламенту, в чому справедливо підозрюють залаштунокві домовленості. Усе це готує ґрунт для реваншу так званого Опозиційного блоку (сучасний варіант Партії регіонів), так само як безпринципна позиція Ющенка готувала ґрунт для реваншу Януковича. Згадаймо, як у боротьбі проти Тимошенко він уперто повергав деморалізованого Януковича з політичного небуття в активну українську політику.

Янукович у 2008–2009 роках не докладав якихось політичних надзусиль. Він спокійно чекав, коли Ющенко і Тимошенко політично знищать самі себе, зробивши його перемогу на президентських виборах неминучою. Діяв за китайським прислів'ям: сідай біля річки і чекай, коли повз тебе пропливе труп твого ворога. Він дочекався. Сьогодні ми спостерігаємо процес наступання на знамениті українські граблі: нинішній колективний Янукович – Опозиційний блок поводитися так само, не перепрацьовує, бо на 90% його роботу виконують Порошенко, Яценюк, Яресько, Турчинов та інші постмайданні діячі... Самі лише їхні карикатурна «боротьба з корупцією», «очищення влади» чого варті...

Рік, що минув, показав, що нинішня влада слабка, неефективна і нерішуча. Такий її характер особливо небезпечний в умовах війни, яку вона виграти також неспроможна, бо є головним гальмом воєнних успіхів. Один із найяскравіших виявів її недолужності – специфічна кадрова політика. Досить лише згадати цю «блискучу» галерею професійних невдах: Ярема, Махніцький, Гелетей, Муженко, Гонтарєва, Косюк та ін. Вони за своїм морально-політичним і професійним рівнем не відповідають вимогам постмайданного українського суспільства. З ними все зрозуміло, як із тими, хто їх висував на ключові посади. Питання полягає в тому, ким їх замінити, де взяти інших.

Тут ми наражаємося на замкненість українського політикуму, функціонування в ньому протягом десятиліть одних і тих самих персоналій застійного стибу, на брак повноцінної політичної конкуренції, кадрового оновлення. Є цілком ніякі особистості, що, однак, були депутатами мало не всіх скликань парламенту, міністрами багатьох урядів і т. д.

У громадянському суспільстві є нові, прогресивні люди, насамперед у волонтерському русі, але вони не можуть пробитися в достатній кількості у цей кастово-клановий український політичний світ. Навіть коли з'являються молоді перспек-

тивні політики, вони нерідко потрапляють під вплив «ветеранів» традиційно-консервативних корумпованих кіл і, розчиняючись у їхньому середовищі, грають за ustalеними правилами політичних попередників, охоче чи вимушено сприймаючи їхні звичаї та пристосовуючись до них.

Подібний процес адаптації молодих і прогресивних до старих і корумпованих можна спостерігати в нинішньому парламенті. Хоча там навіть досвідчені «прогресисти» на кшталт Юрія Луценка показово перетворюються на «козачків» першої особи держави, які не розрізняють особистих інтересів президента і національних інтересів України, що яскраво проявилось у відмові проголосувати за законопроект про націоналізацію на теренах України власності

ПОРОШЕНКО, ЯЦЕНЮК І К^о ЧАСТКОВО ПРИБРАЛИ РЕЖИМ ЯНУКОВИЧА, НЕ УСУНУВШИ З ВЛАДИ БАГАТЬОХ ЙОГО ЛЮДЕЙ, ФАКТИЧНО ДОПОМІГШИ ЇМ ЗГУРТУВАТИСЯ Й УВІЙТИ ДО ПАРЛАМЕНТУ

країни-агресора Росії. Нардеп від БПП і колишній комсомольський вождь Анатолій Матвієнко пояснив це тим, що тоді Російська Федерація ухвалить аналогічний закон і забере власність українських підприємців. По-перше, у Криму без будь-яких юридичних формальностей РФ забрала 400 (!) українських підприємств, привласнила 18 газових родовищ, а ще 300 кг золота з тамтешнього відділення Національного банку України. По-друге, що ж поганого для національних інтересів, якщо підприємства українських олігархів перестануть діяти на теренах агресора, сплачувати податки до його бюджету й таким способом фінансувати війну проти України? Але тоді може постраждати й бізнес чільних представників нинішньої влади, яка дуже часто переживає конфлікт політичних і бізнесових інтересів. У такому випадку Опозиційному блоку залишається тільки спокійно чекати... ■

Роман Безсмертний: «Янукович і «Сім'я» ніколи не втратять бажання повернутися на київський Олімп»

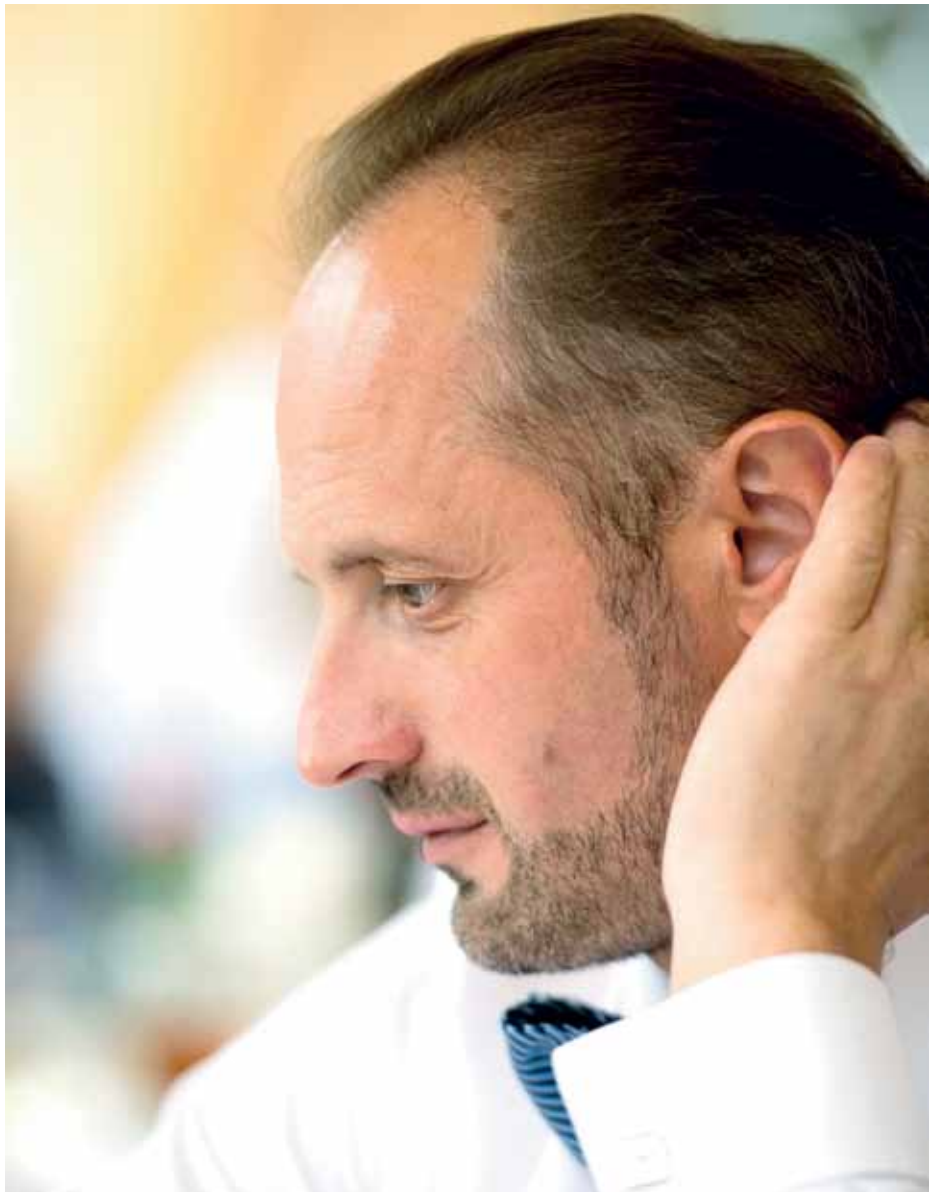
Про можливий реванш оточення Януковича і невмоліме правило маятника, звірині інстинкти в системі влади й страх президента повторити чужу долю в ексклюзивному інтерв'ю *Тижню* політика Романа Безсмертного

Спілкувався
Роман Малко

У.Т.: Після перемоги Помаранчевої революції мало хто міг собі уявити, що Янукович повернеться і буде президентом, але це сталося. Наскільки реальним нині є реванш попереднього режиму?

— Річ у тому, що правило маятника в політиці не ми придумали і не нам скасовувати. Зрозуміло, що можна ризикнути поборотися з маятником, але уникнути його реально тільки у випадку, коли змінюється не тільки територія розвитку подій, а й сам процес. Тобто обійти це можна фактично тільки в один спосіб, і називається він перезаснування держави. Тому що це міняє засадничі, фундаментальні речі. Й коли менш як півроку тому з'явилося масштабне соціологічне дослідження, котре демонструвало, як українці та істеблішмент дивляться на вирішення нинішньої кризової ситуації, і в котрому речам, про які я кажу, було відведено ледь не 12%, для мене вже тоді стало очевидно, що, на жаль, правило маятника спрацює й цього разу. Доказом чого є не те що не доведені до суду кримінальні справи, а у великій кількості навіть не порушені. Найяскравіший за останні дні — зняття звинувачень з Андрія Клюєва в причетності до вбивств на Майдані.

Оця нібито безпомічність у кримінальних справах, оці нібито зняті звинувачення, оця інформація про те, що Інтерпол нібито припиняє розшуки, є лише під-

твердженням того, що за межами України з рахунків одних на рахунки інших переводяться гроші. Я мушу про це сказати, бо то правило, яке з'їдає нас, знищує як країну, як державу, як суспільство, а найстрашніше, що відбувається, – ми просто розписуємося у власній нібито недієздатності. Хоча насправді все зводиться до одного: рішення просто куплені. Разом із тим Генеральна прокуратура, податкова, інші органи невігластвують у хабарництві. Тиск, який сьогодні чиниться на бізнес, що ледь жевріє, на якісь невеличкі визрівання нових політичних сил, шалений. Вони просто вбиваються в результаті цього валу. Є ще багато-багато таких речей. І я розумію, чому суспільство мовчить. Його відразу садять на місце розмови про союзників Москви.

Коли про це кажу, хочу, щоб мене правильно зрозуміли. Я не висуваю претензії ні Порошенку, ні Яценюку, ні іншим чільникам. У кожній зі згаданих мною речей є автор, є людина, яка приймала рішення, спонукала до дій, виконувала їх. І я категорично проти того, щоб сьогодні звинувачувати всіх у всьому, у тому, що все погано й так далі. Лишень хочу кожному з них віддати належне в цьому процесі. Порошенко не наступає, тому що боїться долі Саакашвілі, який, по суті, у вигнанні чекає наступних виборів. Ніхто тут, в Україні, розмовляючи про успіхи Грузії, не розуміє трагізму долі самого Саакашвілі. А він не просто близький із Порошенком, вони товариші. І це не може не мучити нашого президента.

Що стосується всіх інших, то там є точно такі самі або аналогічні відповіді. Але я ставлюся до них передусім як до людей і знаю, що відбувається насправді.

У. Т.: Що треба зробити, щоб вирівняти ситуацію і не повторити помилку помаранчевої команди?

– Очевидно, що Україні потрібні ампутаційні реформи. Негайно треба ліквідувати деякі п'яті колеса. Таким п'ятим колесом є апарат Кабінету Міністрів, Адміністрація президента. Треба перейти хоча б на конституційні засади, чіткі конституційні засади, як вони виписані. Тому що, хоч би як ми ставилися до Конституції, це Основний Закон, він створений нормальними лю-

дьми, там багато речей, які просто треба виконувати. Я вже не кажу про те, що інструментом вирішення ситуації в Україні є зміна конституційного правового режиму. Основний Закон слід міняти не в розкачку, бо це нагадає швидше імітацію, а кардинально. Місцеві вибори восени, і до них необхідно радикально змінити систему організації влади, а це можливо тільки через зміну Конституції. Потрібно поспішати, часу обмаль. Такі адміністративні речі, активні конституційні процеси повертали б людям надію, незважаючи на складність життя.

У зовнішній політиці є проблема з тим, що в геополітичному конфлікті, учасником і об'єктом якого стала Україна, вона, як завжди, переоцінює свої можливості й займається справами, котрі їй не під силу. Роль, яку повинна взяти на себе Україна, має стосуватися вирішення її внутрішніх проблем у відносинах із РФ та ЄС. Тут Україна повинна дати собі відповідь на запитання: за що вона воює, з ким воює і якими методами рухатиметься далі? Або вона скаже: цього року ми обороняємося, під що вибудовує всю систему координат, і тоді Європі та США буде зрозуміло, чим та як треба їй допомагати, або і далі випускатиме танки, й на нас дивитимуться як на дикунів, тому що ніколи і ніде у світі танки не вважали зброєю для здійснення оборони. Вони є наступальною зброєю. Багато в цьому сенсі свідчить про те, що ні верховний головнокомандувач, ні Міноборони, ні Генштаб насправді не сформували завдання для Збройних сил України в ході цього конфлікту. Зверніть увагу, я не розрізняю конфлікт у Криму і на Донбасі. Це одне й те саме, до нього тільки так треба ставитися. Те, що в мінських угодах ніде не значиться Крим, уже є колосальним проколом. Це розведення на два вектори в перспективі. І якщо вже так сталося, треба зрозуміти, як їх вивести на один рівень, або відразу планувати дві можливі стратегії. І в конфлікті на Донбасі, і в конфлікті в Криму Україна не здатна перемагати сьогодні, але вона має перемагати завтра. Причому те завтра береться не шляхом збройного конфлікту, воно береться зовсім

по-іншому, і це знають люди, які працюють у системі влади, вони не сьогоднішні.

У. Т.: Ці проколи знову ж таки пояснюються страхом?

– Тут швидше є дві складові: страх і певна непередбаченість до перебування в такій ситуації. Але на першому місці стоїть страх.

У. Т.: Наскільки парламентська коаліція здатна встояти, не повторивши помилку помаранчевої? Наскільки прем'єр і президент зараз єдині в розумінні своєї місії?

– Скажу відверто: коаліції в класичному розумінні не було тоді й немає зараз. За тією традиційною моделлю, не конституційною, а традиційною, яка складалася в роки незалежності, у нас можливий варіант або а-ля Янукович, коли править «Сім'я», або а-ля Ющенко, коли ситуація розсипається, як пісок. От ти його береш у руки, а воно просто кризь пальці розсипається. На сьогоднішній день українські політики вчать бути в коаліції. І це, швидше за все, хвороба зростання. Тут висунути до них якісь серйозні претензії годі. Чому? Бо вони учні. Адже понад 50% складу парламенту – нові обличчя. У часи Віктора Андрійовича протистояння президента і прем'єра вилилося в публічний конфлікт політичних сил. Конфлікт, який є зараз, загнано під килим, нібито його немає, хоча насправді він існує. Це видно і в кадрових призначеннях, і в затягуванні з ними, і в ході реформ, у фінансуванні бюджетних галузей тощо. Усе дуже легко простежується. Скажімо, у розподілі контролю впливу на банківський сектор, фінансовий, на промисловість. Між ключовими гравцями все ділиться. Ситуація з Коломойським, ситуація навколо бізнесу Ахметова точнісінько такі. Відбувається, м'яко кажучи, перерозподіл власності, точніше, не перерозподіл, а її конфіскація в одних інтересах інших, що видно в зовнішньому відображенні. Це робиться через маніпуляції в законодавстві, через маніпуляції на тарифному полі, через зміну замовника і підрядних організацій тощо. Усе це ми бачимо.

У. Т.: Такий низький рівень поведінки найвищих чиновників у складний час – це нерозуміння ситуації і відсутність відповідаль-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Роман Безсмертний народився 1965 року на Київщині. Закінчив історичний факультет Київського педінституту. До початку 1990-х учителював. Народний депутат України II, III, IV і V скликань, представник президента у Верховній Раді. Керував центральним штабом «Нашої України» і був заступником керівника центрального штабу коаліції «Сила народу». Під час Помаранчевої революції комендант Майдану. У 2005-му – віце-прем'єр-міністр України в урядах Юлії Тимошенко і Юрія Єханурова. Один із «батьків» партії «Народний союз «Наша Україна». З 24 лютого 2010-го по 3 червня 2011-го – посол України в Республіці Білорусь. Голова партії «Третя Українська Республіка», яку створив разом із Юрієм Луценком у липні 2014 року

ності чи відсутність інстинкту самозбереження? Взагалі на якому рівні все це відбувається?

– На рівні людських звириних відчуттів. Краще синиця в руках, ніж журавель у небі. Ось і все. Людина, яка потрапляє в цю систему координат, робить два кроки вперед і дістає не тільки по руках та ногах, а й по голові. Й тому зупиняється. Краще я або піду, або залишусь статистом, який має на стіл і не тільки на стіл, а не воюватиму проти вітру, який віє в очі. Ось у чому причина. Я бачу сором'язливі інтерв'ю іноземців, які працюють в українському уряді. Справді сором'язливі. Видно, що соромляться того, що й вони поруч перебувають.

У. Т.: Вони розуміють, що їх підставили?

– Вони не розуміють, що їх підставили, вони не хочуть діставати по голові, а по руках уже не раз отримували, і це відчувається зі слів, які виголошують. Розумієте, інтонація, міміка, жестикуляція свідчать про дуже багато. Тут так і хочеться сказати, що українці значно сильніші ментально, ніж ці люди, і тому вони їх просто перетисли, просто піджали їх під систему, яка традиційно працює. Ну що ж, селяви...

У. Т.: Повертаючись до початку нашої розмови, наскільки вирішальну роль у часи першого реваншу Януковича в поверненні маятника відіграв процес міграції грошей на рахунках за межами України?

– Це завжди в політиці відіграє велику роль. І не тільки в українській. У політиці як сфері. Бо це той крайній механізм, який ніколи не застосуєш всередині країни. Але його все одно застосовують. І за великим рахунком це та розв'язка, яка дає вихід із ситуації, коли з неї взагалі немає виходу. Немає і все. Тому десь на якомусь етапі застосовується такий механізм.

У. Т.: Чи можна припустити, що Янукович саме в такий спосіб купив свій перший реванш?

– Розумієте, мені складно говорити про те, хто, кому й що там передавав... Але, безумовно, такий механізм використовувався всі 23 роки. Свідчення цього – в Україні є тільки одна справа щодо великої корупції, яка про-

йшла через суд, та й то іноземної держави, – справа Лазаренка. Я аналізую ситуацію від зворотного і як людина, що вивчила можливі схеми, якраз бачу цю схему. Тут раз – затримали, тут уже звільнили. А що сталося за цей час? Отже, є якісь аргументи, які не просто невидимі в принципі, а невидимі саме тут і які неможливо зафіксувати. Такий механізм застосовується дуже часто. Хто про це може знати? Той, хто бачить транзакції і розуміє, хто стоїть за бенефіціаріями. Але як це зафіксувати?

У. Т.: Янукович і команда нині ведуть активну гру й прагнуть реваншу. На що вони можуть сподіватися після того всього, що трапилося в країні: війни, руйни, людських смертей?

– Почну з малого. Янукович утратив сина і мститиме до останнього свого дня. Тому тут треба розуміти, що проблем нам тільки додається, а не меншає. Я глибоко переконаний, що крок, який зробив Пугін, був би в будь-якому випадку. Просто події на Майдані та втеча Януковича пришвидшили цей процес. І треба розуміти, що Янукович, особливо люди, які були біля нього, а надто «Сім'я», ніколи не втратить бажання повернутися на київський

«ПОРОШЕНКО НЕ НАСТУПАЄ, ТОМУ ЩО БОЙТЬСЯ ДОЛІ СААКАШВІЛІ, ЯКИЙ, ПО СУТІ, У ВИГНАННІ ЧЕКАЄ НАСТУПНИХ ВИБОРІВ»

Олімп. Тому ми ще не раз будемо свідками фрагментів, які нагадуватимуть нам про це бажання. Це малоймовірно. Але в нинішньому відкритому світі, яким є Україна, ми весь час отримуватимемо свідчення бажання повернутися. У якому вигляді, важко сказати. Але я можу з погляду аналогій говорити, що це триватиме. Янукович не перестане битися за Україну. Навіть якщо його зупинять геть усі, він усе одно про це думатиме. Тут ще треба мати на увазі, що в нього є кому наптовхувати на такі думки.

У. Т.: А можливий процес примирення?

– Цей процес триває. І один з екзаменів – наближення чергової

урядової кризи. Це порушить питання кризи коаліції. І тоді виникає ймовірність нових конфігурацій у ній. Хоча, можливо, це закінчиться просто виборами до парламенту.

Якби коаліція була коаліцією в класичному розумінні, то вже давно стався б інформаційний вибух з усіма наслідками. Але цього не відбувається. Хоча всі розуміють, що через відсутність реформ уже мав би хтось піти у відставку. Аргументи, що йти у відставку, коли триває війна, вже не працюють. Думаю, що просто ведеться пошук варіантів розстановки фігур, які можуть урятувати ситуацію, а це означає, що як такої коаліції в принципі не існує. Тобто тут заправляє балом договірняк. Не системні коаліційні домовленості, а договірняк, який оформлюється зовнішніми словесами від імені оцих молодих романтиків, котрі, не знаючи всієї цієї каші, у романтичному, революційному пориві відкритими й щирими побажаннями прикривають собою нечистотний договірняк, який відбувається в них за спинами. Коли я з ними зустрічаюся, весь час кажу: бережіть себе. Вам вірять, вам ще вірять, вам треба себе берегти. Тому обережніше розкидайтеся словами.

У. Т.: У цьому випадку можна говорити про зраду чи це лишень те тваринне, про яке ви згадували?

– Ні. Усі ці речі надумані. Я періодично читаю звинувачення на адресу одного чи другого. Яценюк продався одним, Порошенко іншим. Та обліште ви... Можу вам чесно сказати, що я вірю в патріотизм 70% українських політиків. Вірю в патріотизм і чесність відносно тієї суспільної ролі, яку вони відіграють. Є частина тих, хто давним-давно працює, хто був завербований, і це й у самому середовищі всі знають. Це не є секретом, тому що спецслужби все слухають і бачать. Інша річ – навіть про це говорити і розкривати. Якщо вже працює, краще його використовувати. Тут не потрібно займатися додатковою конспрологією. Зрада – це страх за падіння політичних рейтингів і відповідно відмова від реформ. Політики мають працювати на свій народ, на майбутнє, а не виключно на себе. ■

INSTITUT
FRANÇAIS
UKRAINE

23 | 04 | 2015
(четвер)

18:00

Книгарня «Є»
Київ, вул. Лисенка, 3
(ст. м. «Золоті Ворота»)

«Український тиждень» і Французький інститут в Україні запрошують на зустріч у межах проекту «Європейський досвід: Франція» за участю історика, політолога і дослідника політичної думки й історичної пам'яті в Центральній Європі та Франції Жана-Іва Потеля.

Тема зустрічі:
«Європа перед лицем євроскептицизму»

Наш гість – Жан-Ів Потель

Французький письменник, історик, доктор політичних наук, професор. Протягом 35 років водночас із адміністративною кар'єрою викладав у різних університетах (Париж – Сен-Дені, Пантеон-Сорбонна, Паризький інститут політичних студій, Варшавський університет). Колишній радник із питань культури Посольства Франції у Варшаві (2001–2005). Опублікував понад десяток книжок про Центральну Європу та Францію. У своїх творах поєднує подорожні нотатки, розслідування з поглибленими історичними та політологічними дослідженнями, розповідаючи про події, свідком яких він став. Багато уваги приділяє питанням історичної пам'яті та аналізу еволюції демократичних рухів у радянському блоці.

Синдром старих граблів

Автор:
Єгор Фірсов

Екс-голова
ОДА Дмитро
Колесніков,
«режисер» на-
паду на Євро-
майдан у Дні-
пропетров-
ську, залишив-
ся в активній
політиці

Організатор
побоїща ак-
тивістів у За-
поріжжі Олек-
сандр Пеклу-
шенко заги-
нув за таємни-
чих обставин
через рік після
Майдану. Зви-
нувачень йому
так і не вису-
нули

Усі ми добре пам'яємо, яких помилок свого часу наробив Віктор Ющенко, прийшовши до влади. Його біографію взагалі можна видавати під назвою «Як не треба управляти державою». Бездарна й безвольна політика саме цього лідера призвела до того, що бандити не тільки не сіли в об'язні їм в'язниці, а й узяли переконливий реванш. А потім і зовсім довели країну до війни. Сподіваюся, Віктор Андрійович розуміє, що в кожній сьогоднішній жертві є неабияка частка його провини.

На жаль, сьогодні ми бачимо, як тих самих промахів припускається вже нова влада. Синдром Ющенка уразив президента і прем'єра, міністрів і депутатів. Усіх тих, хто не бажає покласти край злочинному, клептократичному режимові Януковича раз і назавжди. На обрії вже маячить черговий реванш регіоналів. І якщо влада знову дозволить йому статися, наслідки будуть іще жахливіші, ніж від помилок Ющенка десятирічної давності.

Чому нам варто остерігатися реваншу? Причин кілька. І го-

ловна – небажання законної влади карати по заслугах шахраїв, злочинців та й узагалі відвертих кримінальників, вина яких очевидна. Люди, що не лише безсоромно розкрадали бюджет, а й організовували криваві розправи над політичними опонентами, сьогодні не тільки залишаються на волі, а й займаються політикою. Понад те, вони збираються повернутися у владу.

Склалася досить сумна ситуація. Якщо наша СБУ й Валентин Наливайченко (за що їм велике спасибі) іще ловлять і за-

арештовують тих-таки сепаратистів, то решта правоохоронців працює практично вхолосту. Наведу тільки один приклад.

У січні 2014 року, коли на вулицях Києва відбувалися сутички, коли влада вислизала з рук Януковича, а в регіонах один за одним з'являлися свої локальні майдани, тодішній очільник Дніпропетровщини Дмитро Колесніков віддав наказ тітушкам в обласному центрі жорстко побити прихильників євроінтеграції.

Просто в будівлі Дніпропетровської ОДА бандитам роздали битки, після чого вони, як відомо, влаштували в місті справжнє побоїще. Усі ми, мабуть, пам'ятаємо жахливі кадри, коли гопники добивали вже лежачих людей тими битками та арматурою на вулиці. А хто призабув, той може подивитися в інтернеті. Відео є. Але хто відповів за це? Винних немає.

Колишній обласний голова Дмитро Колесніков, організатор цього побиття, нині спокійно їздить Дніпропетровщиною і займається передвиборною агітацією разом із Вілкулом, який теж доклав руку до тієї розправи. Ці люди абсолютно безсоромно дивляться в очі жителям області, організують зустрічі з робітниками на заводах. Вони вже націлилися перемагати на місцевих перегонах і заводити до місцевих рад чергову партію ренегатів, яка за першого-ліпшого випадку готова точно так само здати область, як регіонали здали Донецьк і Луганськ.

Важко уявити собі схожу ситуацію в якійсь іншій європейській країні. Але в нас Дмитро Колесніков дивним чином знайшов недоторканність, хоча не є в цей момент ані чиновником, ані нардепом.

Так і не відповів перед законом організатор аналогічного побоїща в Запорізькій області Олександр Пеклушенко. На жаль, притягнути останнього до суду вже неможливо: він, як відомо, убитий (в МВС нам кажуть, що вкоротив собі віку сам, однак, думаю, в це мало хто вірить). Але, певно, поплатився життям не за знуцання з жителів Запоріжжя, а за якісь інші справи. За цілий рік, який минув від моменту розгону, ані Пеклушенка, ані Колеснікова ніхто так і не покарав.

Як ми пам'ятаємо, одного разу помаранчева команда вже

виявила небачену милість до переможених регіоналів. Підсумками цього стали реванш Януковича й розправа над політичними опонентами. Кілька ющенківських міністрів, зокрема й Тимошенко та Луценко, відтак опинилися за ґратами. Здавалося б, на нарах вони мали час проаналізувати свої помилки. Однак нині бачимо точне повторення старого сценарію.

Опозиційний блок явно настроений повернутися у владу. Для цього він традиційно спокушає свій електорат звичайною для себе популістською риторикою в надії відхопити легкі відсотки й наростити рейтинг, використавши невдоволення громадян ходом реформ і падінням рівня життя. Але варто цим діячам знову дорватися до влади, як ми побачимо вже добре знайому нам послідовність дій: спуск на гальмах усіх кримінальних справ проти команди Януковича, зняття санкцій із осіб, які пограбували Україну на мільярди гривень. А потім і реалізацію кремлівського плану – повернення держави під путінський протекторат.

Найближчим часом я планую написати низку звернень і запитів, щоб усе-таки змусити екс-голову ОДА Колеснікова відповісти перед законом за свої злочини. Але боротися з бюрократичною машиною дуже непросто. На жаль, навіть коли ти народний депутат.

Отож-бо головна надія, як і раніше, на свідомість наших громадян. Я хотів би закликати волонтерів більше працювати з населенням, щоб не допустити реваншу соратників Януковича. Щоб українці ніколи більше не наступили на старі граблі. Робота із фронтом, безумовно, дуже важлива. Але вона може виявитися марною, якщо в нашому тилу дозріє зрада. Волонтери вже зарекомендували себе як потужна сила, здатна підтримати країну в лихий час. Накопичений потенціал важливо зберегти. І спрямувати в мирне русло, працюючи з населенням над створенням громадянського суспільства.

Поки реваншеві регіоналів можна запобігти, намагаймося зробити це. Інакше на нас чекають нові трагедії, наслідки яких дуже важко спрогнозувати. ■

К Н И Г А Р Н Я

27 квітня – 4 травня чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

27 квітня, 18:00 – презентація роману Степана Процюка «Під крилами великої Матері. Ментальний майдан» (Discursus).

28 квітня, 18:00 – презентація книжки Богдана Образа «Київ – Париж. У пошуках застиглого часу» («Нора-Друк»).

30 квітня, 18:00 – презентація книжки Генрі Форда «Моє життя та робота» за участю видавця НФ Влада Кириченка («Наш формат»).

4 травня, 18:00 – презентація книжки Ольги Онух «Mapping Mass Mobilization: Understanding Revolutionary Moments in Argentina and Ukraine».

Львів (просп. Свободи, 7):

27 квітня, 18:00 – презентація книжки Романа Кушніра «Продажі з любов'ю, або Як звабити клієнта на тривалі взаємини». Спільно з видавництвом «Коло».

28 квітня, 18:00 – презентація книжки Станіслава Лубенського «Степовий пірат». Спільно з видавництвом «Книги-XXI».

29 квітня, 18:00 – Сектор критики: обговорення книжок Євгена Сверстюка «Гоголь та українська ніч» і «Світлі голоси життя» за участю літературознавців Андрія Дрозди, Ігоря Котика, Віктора Неборака. Спільно з Інститутом Івана Франка НАН України.

30 квітня, 18:00 – Коло книжки для підлітків 14–16 років: обговорення книжки Дена Брауна «Інферно». Спільно з Центром дослідження літератури для дітей та юнацтва, студентським культурним центром «Гілель» та організацією «Пласт».

Харків (вул. Сумська, 3):

28 квітня, 18:00 – презентація книжки Ігоря Зарудка «Якщо твій янгол Йосипівна».

29 квітня, 18:30 – дискусія «Мандри та вихідні». Модератор Олеся Гарбун.

30 квітня, 19:00 – лекція «Що знають люди Амазонії, чого не знаєте ви!?»

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

29 квітня, 18:00 – презентація книжки Дари Корній і Тали Владимирової «Крила кольору хмар» (КСД).

Інформаційний партнер

Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Злочинці без кари

Майже рік минув відтоді, як міліція вкупі з МВС, ГПУ та СБУ почала провадження проти функціонерів часів режиму Януковича. Правоохоронці щомісяця звітували про «пошук доказів» та «процесуальні дії». Громадськість почала говорити про звільнення зі справами та саботаж.

«Бандитам – тюрми!» – популярне гасло часів Помаранчевої революції, яке полубляло озвучувати Віктор Ющенко. Однак того разу чиновники так і не спромоглися на самоочищення, а суспільство у 2010 році дістало реванш Віктора Януковича й монополізацію влади під егідою Партії регіонів. Шукати винних у масових убивствах та розкраданні держмайна обіцяли й на початку 2014-го. Проте, як ми бачимо, за рік розслідувань основний масив справ так і не дійшов до суду. Складається враження, що нинішня влада вперто намагається наступити на ті самі граблі.

Бурхлива діяльність правоохоронних і не тільки органів почалася ще торік у лютому. Перше провадження було проти колишнього президента Віктора Януковича. Його підозрювали в організації умисних убивств під час протестів на Майдані Незалежності. Зокрема, ГПУ заявляла, що наказ відкрити вогонь по мітингувальниках віддавав безпосередньо глава держави. Його можна було затримати в Криму, та цього не зробили. Як пояснював міністр внутрішніх справ Арсен Аваков, Януковича там не взяли, аби не провокувати силового конфлікту.

«Я вважаю, що ніякого військового протистояння і конфліктів ми не повинні допустити. Скажу вам відверто, що це була одна з причин, чому в ту ніч із Валентином Наливайченком (головою СБУ), коли були в Криму, в Севастополі, ми не стали продовжувати жорсткі дії щодо Віктора Януковича... У той момент ми розуміли, що це провокація силового конфлікту з провокацією сил іноземних держав втрутитися в цей конфлікт... Ми прийняли рішення, що нам доля Криму і доля спокою в цьому місці важливіші,

Автор:
Станіслав
Козлюк

ніж ситуація з Януковичем», – заявляв Аваков. Віктор Федорович після цього перебрався до російського Ростова, а в Криму відбувся «референдум» про вхід до складу РФ.

Згодом Януковича звинувачували у створенні терористичної організації, невизнанні Голодомору, перевизначенні повноважень, захопленні влади й закликах до повалення конституційного ладу в Україні. Схожі провадження почалися і проти экс-глави Адміністрації президента Андрія Клюєва, колишнього очільника Генпрокуратури Віктора Пшонки, экс-головного міліціонера Віталія Захарченка та Олександра Якименка, який до розстрілів на Майдані керував СБУ.

Також високопосадовцям інкримінували «незаконне збагачення» та фінансові махінації з виведенням вітчизняних грошей за кордон. Зокрема, йшлося про Швейцарію, де навіть заблокували «сімейні» рахунки. В Україні заговорили про репатріацію коштів, утім, шанс на це з'явився

НАРАЗІ ВСІ СПРАВИ ЩОДО КОЛИШНІХ ФУНКЦІОНЕРІВ РЕЖИМУ ТА ПОДІЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ ПРОСУВАЮТЬСЯ ВКРАЙ ПОВІЛЬНО

лише у квітні 2015-го. Основною перешкодою на шляху повернення нагробованої стала відсутність доказової бази в нашій державі щодо його злочинного походження. Крім того, необхідно було довести справу до суду, а, як відомо, закон, що дозволяє заочне кримінальне провадження, ухвалили тільки через півроку після втечі Януковича – у жовтні. Чи зможе врешті Україна отримати ці кошти прямо, залежить від того, як просуватиметься розслідування.

Окрім того, провадження почали у справах, пов'язаних із керівниками міністерств. Так, наприклад, торік у жовтні экс-міністра охорони здоров'я Раїсу

Богатирьову оголосили в розшук за підозрою в розтраті 6,5 млн грн бюджетних коштів під час закупок імунобіологічних препаратів, лікарських засобів та медичного обладнання. За інформацією прокуратури, вона діяла «за попередньою змовою з групою осіб». Від 9 січня 2015-го колишня очільниця МОЗ у міжнародному розшуку Інтерполу. Лише у квітні цього року стало відомо, що наприкінці березня суд обрав для неї запобіжний захід – взяття під варту. У прокуратурі повідомили, що на час розслідування на кошти підозрюваної (\$100 тис. та 300 тис. грн) накладено арешт. Також, за даними ЗМІ, заарештовано і її майно: три квартири в Києві, апартаменти в Ялті, дачу в Кончі-Заспі та два будинки неподалік столиці.

Окрім того, досі триває розслідування щодо зниження боєздатності Збройних сил України. У цьому провадженні фігурує колишній очільник Міністерства оборони Павло Лебедев. Прокуратура, зокрема, перевіряє його управлінські рішення й кошти, накопичені на рахунках колишнього чиновника та його близьких. Водночас экс-міністр не проходить у згаданому провадженні як підозрюваний, офіційні звинувачення йому не пред'являли. А сам Лебедев минулого року втік у Крим. Із Севастополя обіцяв повернутися до столиці. Втім, у Києві так і не з'явився і, за даними ЗМІ, зараз перебуває в Москві.

Ще цікавіша ситуація з экс-главою АП Андрієм Клюєвим. 26 лютого 2014 року йому повідомили про підозру в скоєнні злочину за ч. 3 ст. 365, ч. 3 ст. 27 пп. 1, 5 і 12 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу. Відповідно чиновнику інкримінували організацію масових убивств, скоєних групою осіб за попередньою змовою. Максимальна санкція за вказані пунктами передбачає довічне ув'язнення. Втім, у прокуратурі не знайшли доказів причетності Клюєва до розстрілів у Києві і вже 23 травня підозру зняли. Натомість йому винесли повідо-

млення про іншу – в кримінальному правопорушенні, а саме перешкоджанні проведенню зборів та мітингів, які відбувалися 30 листопада 2013 року на Майдані. Санкція цієї статті передбачає значно м'якше покарання: виправні роботи строком до двох років, арешт до шести місяців, обмеження волі до п'яти років або ув'язнення на той самий термін. На додачу прокуратура повідомила, що наразі досудове слідство стосовно Ключова зупинено, бо він перебуває в розшуку.

Не менш дивна ситуація з розслідуваннями впродовж року склалася навколо Міносвіти, яке очолював Дмитро Табачник. Як відомо, журналісти не раз повідомляли про зловживання під час

держзакупівель МОН, а про «золоті» підручники міністра (до того ж із помилками) не чув хіба що лінійний. Як відомо, 28 лютого цього року колишній головний освітянин прилетів до Києва. Радник голови МВС депутат Антон Геращенко тоді повідомив, що проти Табачника справді відкрито провадження у зв'язку з розкраданням коштів способом завищення цін під час закупівлі підручників. Геращенко повідомив: колишній міністр дав свідчення в межах кримінальних проваджень стосовно чиновників режиму Януковича й після цього вилетів до Ізраїлю.

Тим часом керівник Головного слідчого управління Служби безпеки України Василь Вовк зая-

вив, що Табачникові ще не пред'явлено підозр чи звинувачень. А Генпрокуратура зазначила, що у провадженні стосовно зловживання службовим становищем колишнього керівництва МОН підозрюваних не існує, досудове розслідування триває. Попутно ГПУ намагається «виявити злочини», які Табачник міг скоїти, перебуваючи на посаді.

У Комітеті ВР з питань запобігання і протидії корупції зазначають, що наразі всі справи щодо колишніх функціонерів режиму та подій Революції гідності просуваються вкрай повільно.

«Із Ключова зняли підозру в убивствах і перекваліфікували на перешкоджання проведенню мітингів. Не хочу давати оцінку діям окремого слідчого, але можу сказати, що справи і стосовно функціонерів часів Януковича, і пов'язані з Майданом наразі розслідуються таким чином, аби їх завалити. Серед високопосадовців реальну підозру й доведення справи до суду фактично отримав лише Олександр Попов (колишній голова КМДА. – **Ред.**)», – повідомив **Тижню** очільник згаданого парламентського комітету Єгор Соколов.

«Усі розслідування ми тримаємо на контролі, до комітету щомісяця надходять звіти. Після звільнення з ГПУ Віталія Яреми робота пришвидшилася. Спільно із громадськими організаціями, адвокатами, активістами плануємо оцінити кожну справу, подивитися, на якому етапі вона застрягла, й оприлюднити ці дані разом із рекомендаціями, що можна зробити. Це ми плануємо реалізувати впродовж тижня, до 29 квітня. Якщо після двох місяців від моменту оприлюднення не буде прогресу, плануємо ініціювати відставку генпрокурора Віктора Шокіна, міністра внутрішніх справ Арсена Авакова та голови СБУ Валентина Наливайченка», – додав Соколов.

Власне, можна стверджувати, що наразі успіх розслідування проваджень проти міністрів часів Януковича прямо пов'язаний із діяльністю нинішньої влади. Якщо справи упродовж років припадуть пилікою в прокуратурі, МВС чи СБУ, то чиновники не матимуть наочних прикладів, коли за порушення законодавства настає реальне покарання. ■

Фейкове очищення

«Пільгові» звільнення підмінили собою люстрацію. Особливо помітним цей процес став у прикордонному відомстві. Генерали зі «старої гвардії» або перетворюються на почесних пенсіонерів, або йдуть працювати в суміжні відомства

Автор:
Богдан
Буткевич

Бравурні показники люстрації в державних органах стали невід'ємною частиною риторики чиновників і хорошим інформприводом. Чи не щодня якесь міністерство чи відомство з помпою збирає пресконференцію, на якій наводить захмарні цифри: тисячі люстрованих. Щоправда, дуже часто не конкретизуючи, про кого ж іде мова. І це не випадково. Адже сьогодні процес люстрації в нас стрімко перетворюється на радянщину в стилі: «Зробимо п'ятирічку за чотири роки».

У сенсі важлива не так реальна люстрація, як її красиві цифри. І навіть на цьому загальному тлі виділяється Державна прикордонна служба України, яка вустами заступника начальника Василя Серватюка ще взимку заявила, що з жовтня 2014-го в ДПСУ люстровано аж 22 генерали. **Тиждень** вирішив розібратися з цією дуже красивою цифрою й виявив, що реальність, м'яко кажучи, відрізняється від декларацій.

ЛЮСТРАЦІЯ В МІНІСТРИ

Чому ми взяли як приклад саме ДПСУ? Почнемо з того, що загальна кількість її особового складу становить близько 40 тис. осіб. Це з усім господарським та адміністративним персоналом. Тобто просто знайти 22 генерали на таку невелику кількість військовослужбовців є вже чималим здобутком, а ще й люструвати їх – це мало не подвиг.

Ми зіставили працівників Адміністрації ДПСУ до початку люстрації й зміни керівництва, тобто до жовтня 2014-го, із сьогоdnішнім складом. І виявили, що цифра 22 могла бути отримана, тільки якщо скласти всіх звільнених за власним бажанням чи організаційними змінами службовців, до того ж за весь 2014 рік. Проте заднім числом керівництво прикордонників вирішило підгребти до неї всіх, хто пішов чи був звільнений під будь-яким приводом зі служби, для створення красивої картинки. Понад те, більшість цих звільнень не має жодного стосунку до люстрації, адже формально-юридично посадовці звільнялися з отриманням усього матеріального вихідного пакета, збереженням пільг та правом знову обіймати державні посади.

Отже, хто ж увійшов до цього переліку люстрованих? За інформацією джерел **Тижня** з ДПСУ, список очолює не хто інший, як старе керівництво служби: Микола Литвин та його экс-перший заступник й экс-директор департаменту охорони державного кордону Павло Шишолін. Здава-

лося б, це цілком логічно. Однак виникає неув'язка: і Литвин, і Шишолін були звільнені Указом президента від 6 жовтня 2014 року, цитуємо відповідну заяву Порошенка, «у зв'язку з проведенням організаційних змін структури прикордонної служби». Ні слова про люстрацію, хоча відповідний закон уже діяв на той момент. Понад те, ці дві посадові особи були звільнені зі збереженням усіх відповідних виплат та привілеїв, які вони й отримали невдовзі. Натомість немає жодної заборони обіймати посади в державних органах влади, тому, якщо завтра президент захоче їх повернути на посади в ДПСУ, юридичних перепон для цього не існує.

А далі **Тиждень** натрапив на найцікавіший момент. До переліку люстрованих увійшов не хто інший, як (сенсація!) Михайло Коваль, экс-директор департаменту персоналу ДПСУ та экс-заступник голови служби, який був призначений 25 березня виконуючим обов'язки міністра оборони України. А згодом, у липні, заступником і першим заступником голови РНБО, ким він

є й до сьогоднішнього дня. Пояснювати, що ця людина аж ніяк не була й не могла бути люстрована, не варто. Адже звільнилася з лав ДПСУ згідно з офіційним указом президента з автоматичним збереженням усіх пільг та виплат. Виходить, пана Ковалья люстрували з підвищенням – просто в міністри.

Разом із Ковалем до списку Серватюка потрапило ще кілька дуже цікавих постатей. Наприклад, знову ж таки экс-заступник голови ДПСУ, директор департаменту забезпечення Олександр Ліщинський, якого Коваль забрав згодом із собою в МО. Однак цікаво відстежити, чому пан Ліщинський був знятий зі вказаних посад. А знятий генерал-лейтенант був після того, як його підлеглого, заступника начальника управління тилу полковника Макарова, було затримано за хабар. Після чого Ліщинського й перевели до щойно створеного департаменту аудиту ДПСУ, а вже звідти в будівлю на столичному Повітрофлотському проспекті, де він курирував ті ж таки питання постачання для війська. Цікаво, що в листопаді він знову потрапив на олівець військовій прокуратурі за звинуваченням у неправомірному використанні службового становища. Подіяють, що зараз цей діяч у бігах і навіть попросив політичного притулку у В'єтнамі. Як бачимо, на люстрацію його «бойовий шлях» аж ніяк не схожий.

А як не згадати ще одного «без його відома люстрованого» – директора департаменту матеріально-технічного забезпечення Олега Лантвойта. Цікаво, що змінив він на цій посаді не когось іншого, як згаданого вище пана Ліщинського. Він був затриманий МВС ще в травні 2014-го за одержання хабара в розмірі 349 тис. грн. Йому висунуто офіційне звинувачення, триває суд. Та цікаво інше: за інформацією джерел Тижня в ДПСУ, пан Лантвойт був звільнений із лав прикордонників... «за станом здоров'я» і з відповідним грошовим забезпеченням. Люстрація? Не чули.

ОЧИЩЕННЯ З ВИГОДОЮ

Однак на вказаних діячах перелік аж ніяк не закінчується. Рахуємо далі. Наприкінці 2014-го звільнився начальник управління підготовки персоналу департаменту

персоналу Адміністрації ДПСУ Сергій Савін. Зараз ця посадова особа спокійно працює в Адміністрації президента. Тобто ні про яку люстрацію мова не йде, адже людина і далі перебуває на державній службі, просто в іншому органі.

Наступний «люстрований» – начальник Південного регіонального управління ДПСУ, генерал-лейтенант Віктор Мишаковський. Пан Серватюк голосно заявляв, що Адміністрація служби змінила всіх керівників регіональних управлінь. Що ж, це правда. Цікаво інше: зі вказаної посади Мишаковський був аж ніяк не звільнений, а просто переведений на посаду директора департаменту персоналу ДПСУ, яку колись обіймав Михайло Коваль. А вже трошки згодом спокійно звільнений у запас із формулюванням «за скороченням штатів» зі збереженням усіх виплат (а це щонайменше кілька сотень тисяч гривень). Артур Горбенко, ще один экс-керівник регіонального управління – Західного, був звільнений і переведений на посаду директора департаменту забезпечення, ту саму, на якій перебували Ліщинський та Лантвойт, і потім, за звичною вже схемою, спокійно звільнений у запас з отриманням належного грошового забезпечення.

Ще можна згадати начальника Азово-Чорноморського регіонального управління ДПСУ в Криму Анатолія Хортюка, який сам пішов зі служби під час захоплення російськими військами АРК. Однак був знову-таки включений до переліку люстрованих. Чи директора департаменту оперативної діяльності Ігоря Ринькова, що був офіційно звільнений указом президента ще від 22 серпня 2014-го без зазначення причини. Однак знову ж таки про люстрацію ні пари з уст, та і яка люстрація, зрештою, якщо до ухвалення відповідного закону Верховною Радою ще лишився майже місяць. Чи начальника Північного регіонального управління генерал-лейтенанта Ігоря Токова, що звільнений у запас.

За підрахунками **Тижня**, з лав ДПСУ за останні півроку були звільнені такі особи: генерал-лейтенант Олександр Мельников із посади директора міжнародного правового департаменту Держприкордонслужби, директор

фінансово-економічного департаменту генерал-майор Ярослав Рудик, начальник управління морської охорони контр-адмірал Микола Жибарев, начальник управління із роботи з іноземцями та адміністративного провадження генерал-лейтенант Олег Нишпор, начальник зв'язку департаменту охорони державного кордону Віталій Кошевенко, начальник мобілізаційного департаменту генерал-майор Микола Гурський, начальник оперативного управління департаменту охорони державного кордону генерал-майор Віктор Лук'янець, заступник директора департаменту – начальник управління департаменту Адміністрації ДПСУ генерал-майор Яків Галанюк, начальник департаменту інженерно-технічного забезпечення генерал-майор Віктор Кривий, начальник управління забезпечення діяльності голови ДПСУ Анатолій Журавель, заступник директора міжнародно-правового департаменту Володимир Карась, начальник управління правового забезпечення Максим Михеєнко, начальник управління міжнародного спів-

ЯКЩО НЕМАЄ МОЖЛИВОСТІ ЗБЕРЕГТИ ЛЮДИНУ НА СЛУЖБІ, ТО ЇЇ ЗВІЛЬНЯЮТЬ У МАКСИМАЛЬНО КОМФОРТНОМУ РЕЖИМІ

робітництва Анатолій Зарицький, начальник управління внутрішньої безпеки, заступник директора Юрій Облаухов.

Спільне в цих экс-посадовців те, що більшість із них звільнялися через організаційні зміни чи через скорочення штату, що передбачає, відповідно до КЗпП, отримання значної вихідної грошової допомоги. Та до люстрації все це не має жодного стосунку.

Саме такі схеми використовуються нині і в інших державних органах. Якщо вже немає можливості зберегти людину на службі, то її звільняють у максимально комфортному режимі з дотриманням усіх пільг та виплат, зі збереженням права знову працювати на державній службі. Й, борице Боже, без згадувань про люстрацію. Отже, кожен функціонер режиму Януковича залишається для системи «своїм». ■

Опанувати війну

Колишній морський піхотинець США про підготовку й мотивацію військових у себе на батьківщині та в Україні

Записала
Анна Корбут

Сайт рекрутингової служби американських морських піхотинців більше схожий на портал дорогого медіа-ресурсу. У кліпах голлівудської якості вони допомагають постраждалим від урагану Сенді й небачених повеней у Пакистані, відкривають школи в Афганістані й інструктують сомалійців для боротьби з терором «Шабаб». «Жоден морський піхотинець не виходить від нас без лідерських якостей, які служили б йому все життя. Розсудливість, чесність і такт – це лише мала частина лідерських рис, що формують не тільки відмінного морського піхотинця, а й відмінного громадянина», – ось портрет американського морпіха. Далі – про те, як готуватися до вступу в армійські лави, про кар'єрні можливості, пільги й історію, якою варто пишатися. «Військові у США однозначно більш патріотичні після служби, ніж до неї. У війську вони починають більше цінувати свою державу», – каже колишній морпіх Майк Вілсон. Із власної ініціативи він приїхав до України, аби допомогти тушнім колегам поліпшити навички командної прицільної стрільби. Майк розповів **Тижневі** про те, що мотивує молодих американців вступати до армії, які переваги військова служба дає у США й чому дисципліна – ключовий елемент успіху у війську.

Мотивація. Причин піти в американське військо багато. Одна з них – потенційна кар'єра. Це, звісно, не найприбутковіша робота у світі, але зарплата військового зростає залежно від рангу. Є переваги й пільги: від медичного страхування до харчових продуктів, одягу та житла на час служби. А ще освіта. Рекрутери мотивують юнаків і дівчат, багато з яких іще не знають, що робитимуть після школи, можливостями здобути освіту.

Майбутні офіцери можуть вступити на Програму підготовки офіцерів запасу (хоча американський офіцер повинен

Майк Вілсон проводить тактичні заняття з українськими морпіхами

мати вищу освіту в будь-якому разі). Якщо людину зараховано до цієї програми, вона вчиться у військових академіях – це дуже престижні виші – й може стати офіцером відразу по закінченні. Відтак має прослужити щонайменше шість років. А далі вирішує: покинути армію чи продовжувати службу.

Коли військовослужбовець іде зі Збройних сил, прослуживши три або чотири роки, як передбачено контрактом, він може повернутися на роботу, яку мав доти, – там повинні найняти його знову. Якщо не хоче цього, то шукає інше місце сам. Після військової служби контрактник (окрім поранених) не дістає жодних пільг.

Тобто військо – це, по суті, робота, але із суворішими правилами. Людина може вибудувати військову кар'єру або здобути якусь іншу професію за час служби.

Дисципліна. Армійська служба у США контрактна. Мінімальний термін – три роки. За порушення прописаних умов упродовж цього часу можна потрапити до військової в'язниці.

Між дисципліною в українській армії та американській величезна різниця. У вашому війську немає структури дисципліни. Будучи на базі, я бачив, як проходять офіцери та рядові й ніхто нікому не віддає честь. У США так не буває. Якщо йдеш позв'язку офіцера, обов'язково вітаєшся з ним, бо поважаєш його звання.

Звикати до дисципліни не любить ніхто. Але якщо йдеш в армію (не важливо, у мирний чи воєнний час), то автоматично її приймаєш. Коли я пішов у морську піхоту, робив те, що мені казали, слухався й діставав покарання за порушення. Карати могли за дрібниці: недостатньо швидко рухався чи неправильно застелив ліжко. Але коли карають усіх, немає відчуття, що тебе виокремлюють. От, скажімо, ранок, ви безпробудно спите – і тут підйом: треба стати біля ліжка, вже застеленого, і вже бути одягненим – усе це за одну хвилину. Тоді казармою на 60 місць проходить офіцер. Якщо одну постіль прибрано не так, він ски-

дає все не тільки з того ліжка, а й із решти. І змусить вас заправити якомога швидше. Коли скаже «стоп», а ви не встигли, знову поскидає, і так до задовільного результату. Ще у війську вчать історії, порядку, поваги до рангу, навіть догляду за собою та охайності.

Вибудовування дисципліни не дуже комфортний процес. Але я сказав би, що починати варто із фізичних вправ зранку. Після того – шиккування в певний час щодня й заслуховування наказів на день. Частини, сформовані спеціально для бойових завдань, повинні тренуватися постійно. Тільки так вони знатимуть, що робити, коли зіткнуться з ворогом. Офіцери теж мають учитися. Адже ніхто не народжується із природним умінням воювати.

Офіцера від рядового відрізняє освіта. Він повинен мати вищу освіту. Не обов'язково з військової спеціальності, можна з наукових дисциплін, математики, літератури чи психології. Але диплом в офіцера – доказ того, що він знає, як учитися.

Зрештою, строгість і дисципліна допомагають зберегти ясну голову, коли треба швидко приймати рішення, лишатися зосередженим, хоча над тобою літають кулі.

Тренінг в Україні. Ми збиралися щоранку о восьмій, ставали у стрій для вправ. Початку було складно, бо раніше такого не було, але хлопці швидко вчаться. Перший тиждень ми займалися фізпідготовкою, тоді теорією та відпрацюванням поведінки зі зброєю. Річ у тому, що наше тіло природно не вміє тримати зброю; цю навичку здобувають тренуючись, і тільки тоді людина стає хорошим стрільцем. Перші кілька днів такі навантаження дуже болісні, поки тіло запам'ятовує правильні позиції. Крім того, ми вивчали тактику наземного бою, маневри й маскування – це щоб хлопці звикли до бойових умов. У стресових ситуаціях і тіло, і голова можуть підводити, але адекватна підготовка допоможе діяти правильно, таким чином рятуючи життя і

військового, і його побратимів. Другий тиждень тренінгу – застосування набутих навичок на практиці. Ускладнювало підготовку те, що, оскільки морпіхи переїхали до Миколаєва з бази в Криму, тут не було належного обладнання для ефективної роботи. Але ж вони добре вміють долати труднощі. Тож збираються обладнати тут власну навчальну базу і запросили мене допомогти з її підготовкою. Частина фінансування має надійти від держави, решта – від волонтерів. Узагалі, нічого цього не було б, якби не допомога багатьох людей у цілому світі. Волонтери в Миколаєві просто безцінні. Я захоплююся тим, як невтомно вони допомагають своїм морпіхам.

СТРОГІСТЬ І ДИСЦИПЛІНА ДОПОМАГАЮТЬ ЗБЕРЕГАТИ ЯСНУ ГОЛОВУ, КОЛИ ТРЕБА ШВИДКО ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ, ЛИШАТИСЯ ЗОСЕРЕДЖЕНИМ, ХОЧА НАД ТОБОЮ ЛІТАЮТЬ КУЛІ

Я ще не бачив такої відданості й такого особистого зв'язку, як між військовими та волонтерами тут.

Психологічна допомога.

В американській армії є психологи для тих солдатів, які мають після війни посттравматичний стресовий розлад. Окрім того, існують групи, де ветерани можуть зустрітися з іншими військовими, які пережили те саме, що й вони, і здатні їх зрозуміти. Вони допомагають своїм колегам повернутися до мирного життя в емоційному плані. Війна – це справді велика травма. Для нас неприродно забирати життя в інших. А коли доводиться, це лишає відбиток у наших серцях і головах. Не робить нас злими чи жорстокими: ті, хто стає таким після бойового досвіду, напевне мали відповідні задатки й раніше. Мені здається, що ПТСР виникає через страх, адже, коли щомиті можеш загинути, постійно залишаєшся насторожі. Нормально не спиш ані вдень, ані вночі. ■

Поранений і забутий

Ігор Демченко – перший поранений на Грушевського журналіст. Граната, кинута беркутівцем, пошкодила відразу обидва ока. Одне врятували, друге довелося замінити імплантатом. Досі змушений лікуватися власним коштом та на пожертви добровольців і намагається довести, що потребує бодай визнання свого каліцтва, не кажучи вже бодай про якусь допомогу

Записав
Роман Малко

ІСТОРІЯ ХВОРОБИ

Граната розірвалася, пошкодило два ока, була контузія. Мене привезли до Олександрівської лікарні, зробили операцію. У перший день тільки прочистили око й зашили. Власне кажучи, майже все око вирізали. Нас тоді було багато поранених, а часу мало, тому почистили неякісно, і там усередині залишилося скло.

20 січня у мене в лікарні вже була міліція і хотіла забрати на допит, на Володимирську, 15, але пощастило. Наступного дня теж приходили. Говорив, що я потерпілий, щоб допитували мене саме як потерпілого, але вони хотіли зробити з мене свідка, щоб я дав свідчення у відділенні, а не в лікарняній палаті. Бували щодня. Самооборона з депутатами мене не віддавали.

Потім у лікарні мені дали зрозуміти, що тут не лікуватимуть. Волонтери запропонували відразу поїхати до Польщі машиною, але я відмовився, бо це важко. Тоді почув, що можу виписатися, кілька днів десь перебути, потім зв'язатися телефоном із польським посольством – і мені допоможуть поїхати на лікування.

ЛІКУВАННЯ В ПОЛЬЩІ

6 лютого, ми, група постраждалих на Майдані, прилетіли до Варшави. На той момент моє здоров'я дуже погіршилося. Після обстеження в госпіталі перевезли до спеціальної офтальмологічної лікарні, де мали прооперувати. Але раптово почався діабет, і довелося спершу боротися з ним. Око не загоювалося через рівень цукру, потрібна була операція. Все лікування в Польщі тривало аж до 18 квітня, замість ока по-

ставили імплантат. Тепер щомісяця змушений туди літати, аби медики стежили, як відбувається приживлення. Лікують вони безкоштовно, але за побут і ліки доводиться платити.

У січні цього року почалося відторгнення, і я мусив знову лягти до лікарні. Після терапії полегшало. Зараз, якщо не станеться відторгнення, мені мають зменшити обсяг ліків. Думаю, що стан покращується. Хоча болять ноги, проблеми з головою через контузію, безсоння. Вживаю снодійне, але воно не допомагає. Здорове око нині нестабільне, коли добре почувуюся, маю приблизно мінус три, коли погано – мінус п'ять. Значення коливаються. У метро або там, де купа народу, в магазині іноді втрачаю зір, нічого не бачу, все зникає.

ЗАВДАННЯ ВИЖИТИ

Коли їду до Польщі, набираю ліків на 2–3 тис. грн і там теж купую приблизно на 12. Ще 4 тис. грн, а то й більше йде на до-

рогу, на літак. Раніше МАУ надавали знижки, тепер їх немає. Тепер, мабуть, потягом добиратимусь але ціна також висока. Загалом витрат виходить близько 20 тис. грн за місяць.

У Варшаві про мене дуже дбають місцеві українці. Збирають гроші, я безкоштовно залишаюся у них вдома скільки треба. Подеколи мною опікується один благодійний фонд. Також даю оголошення – прохання про грошову допомогу. Почав продавати особисті речі... Часто мені сприяють знайомі.

ПРО РОБОТУ

Теоретично я здатен працювати й дуже сподіваюся, що колись почну. Усе псує те, що зараз мені не можна бути біля комп'ютера більше ніж годину впродовж доби. А за годину нічого не зробиш. Лікарі попередили: можу втратити око, якщо працювати більше. Телебачення дивитися також не можна, як і читати дрібним шрифтом. Поки що на

лікування і щоб дочка навчалася за контрактом, продаю то одне, то інше, позиचाю гроші.

Хоча один офтальмолог на Оболоні, до якого я прийшов на огляд, сказав мені, що інвалідність не потрібна, бо я працездатний. Казав, що я міг би працювати сторожем...

У ПОШУКАХ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Держава має бути в курсі, що я поранений, бо списки тих, хто лікувався в Польщі, були у МОЗ. Але коли складали ті реєстри постраждалих на Майдані, чомусь мене туди не включили. І відповідно в списках на отримання компенсації мене немає. Я написав прохання включити мене туди, пояснив що зараз лікуюсь у Польщі й мені потрібні кошти, а вони мене відправили на судмедекспертизу. Прийшов до судмедексперта, він мене оглянув, сфотографував і, не поставивши жодного запитання, відпустив. Кажу: «То для чого ж я приходив?», а він мені: «Вивчатиму твої документи». – «Але ж їх немає, – зауважую, – бо я лікувався в Польщі». А він: «Це твої проблеми». На запитання, як визначатиме ступінь тяжкості пошкодження, відповів, що на вигляд. Тоді я спитав, чи знає він, що в мене з оком. «Побіть». – «Але це не моє око, – кажу, – це трансплантат». Тоді лікар сфотографував його і сказав, що я вільний. Це було 16 березня 2014 року. Тільки тоді мені дозволили пройти експертизу, якої я півроку добивався від Генпрокуратури. З ГПУ взагалі цікаве питання. Вони чомусь гальмують це розслідування як тільки можуть.

ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ

Коли я приїхав із Польщі, мене в міліції ознайомили з офіційним папером із прокуратури про те, що моя справа засекречена й мені її не можна показувати. Засекретили вже за нової влади, сказавши, що стару справу закривають і заводять нову. Це мене провадження. Я приніс їм уламки гранати (вони застрягли в пальті). Дружина повитягала їх, я склав до пакета і показав у відділенні. У мене забрали ці залишки, але потім сказали, що їх утратили. Хотів їти скаржитися, тоді мене запевнили, що вони на експертизі, яка ще не готова. І я досі не знаю, чи є ці осколки, чи їх немає. Я взагалі не знаю, в якому стані

моя справа, бо, наприклад, на візиті в експерта, не бачив жодного матеріалу. З усього, що в нього було, побачив лише копію свого паспорта.

Не менш цікава історія з Генпрокуратурою. Коли я приніс туди документи з Польщі, мені сказали, що їх потрібно перекласти. Однак, маючи вищу юридичну освіту, я знаю, що це не моя робота. Кажу їм: «Ні, ви повинні самі взяти ці документи й перекласти, попередивши перекладача про кримінальну відповідальність за неправильний переклад». – «А в нас його немає», – кажуть. Щоб одержати всі ці документи українською, мені, ймовірно, квартиру потрібно продати. При МОЗ є бібліотека, де роблять медичні переклади. Я запропонував їм звернутись туди, тим паче, що там відразу можуть зробити висновки, без зайвої роботи і трати часу та грошей на переклад. Але ніхто нікуди не звертався й, певно, не звертатиметься. Це замкнене коло.

ДЕРЖАВА ЗНАХОДИТЬ ПРИЧИНИ ДЛЯ ВІДМОВИ, А ДОБРОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ – МОЖЛИВІСТЬ ДОПОМОГИ

Понад рік триває моє лікування в Польщі. Тим часом в Україні мені навіть не можуть видати бодай якусь довідку, годі й казати про курс терапії. Жодного документа за весь цей час я отримати не зміг. Зараз чекаю експертного висновку, повинні зателефонувати з Генпрокуратури й повідомити результат. Досі не дзвонили, кажуть, його немає. Думаю, висновок очевидний. Мені скажуть, що визначити пошкодження неможливо, і я оскаржуватиму це через Міністерство охорони здоров'я. Мене повинні були оглянути, а не просто перевирити документи. Якби вони подивились, то побачили б, що в мене тільки сітківка та рогівка, а кришталика немає. Але це робота офтальмолога. А ми лише посиділи й порозмовляли.

СКЛЯНЕ ОКО

Не знаю жодної людини, постраждалої на Майдані, що домоглася б якогось результату. Скільки нас там було, але мені не відо-

мий випадок, щоб хтось отримав якісь кошти. Я звертався до МОЗ, просив, щоб лікування перевели до України, – мене відправили до офтальмолога районної лікарні. Надав витяг з Олександрівської, але медик-спеціаліст сказав, що не може мене оглянути, бо за документами у мене все в нормі або ж це не мій документ. Згідно з документом я мав прийти зі скляним оком, а в мене воно не скляне, отже, я їх обманюю. Кажу: «Це трансплантат, поляки поставили і він уже почав приживатися». Тоді лікар відповідає, що в нас такі трансплантати робити не можна. Якщо хочу, щоб мені дали інвалідність, мушу спочатку видалити його, вставити скляне око – і тоді можу до них звертатися. І не виключено, після проходження судмедекспертизи я таки отримаю інвалідність. Але на 100% мені цього не гарантують.

НЕ ВСЕ ТАК ПОГАНО. БУВАЄ ПІРШЕ

Нещодавно отримав листа з Олександрівської лікарні про те, що я дістав у них першу медичну допомогу. Мені дякували за те, що я був на Майдані, пропонували безкоштовний медогляд. Я пішов туди, мене прийняли. Зараз проходжу там обстеження. Велика подяка цим лікарям, що згадали про моє перебування в них і не знищили документів. Більше жодної такої допомоги я ніде не отримав.

Памятаю ще хлопця, який дзвонив у добродійний фонд і просив дати мені грошей, аби поїхати у Польщу на лікування. Фонд запропонував надіслати на електронну адресу мої дані, й мені без жодних документів відправили 7 тис. грн. У них були тільки списки тих, хто лікується в Польщі. Я був вражений. Потім, коли повернувся, лише надіслав до фонду скани рахунків. Держава знаходить причини для відмови, а добродійні організації – можливість допомоги.

Думаю, що в нашій державі домогтись нічого неможливо. Кожні вихідні їжджу або до шпиталю, або до лікарні, де лежать поранені з АТО. Востаннє, коли був у Польщі, мене попросили дещо передати. Поїхав до лікарні, побачив хлопця, який не мав кінцівок (тільки одна рука), і зрозумів, що не маю проблем, порівняно з ним. Дивлюся на цих юнаків і розумію, що не варто засму-

Випробування кримської природи

За своїми природними даними Кримський півострів дуже цінний регіон. Він єдиний з українських територій належить до світових центрів біорізноманіття, до того ж його флора та фауна є унікальними. Досить сказати, що п'ята частина видів, занесених до Червоної книги України, поширена саме в Криму. Судинних рослин у тамтешній природі (на площі близько 27 тис. км²) налічується понад 2,4 тис. видів. Для порівняння: середземноморська країна Туніс (близько 164 тис. км²) має не більш ніж 2 тис. видів, Марокко (близько 459 тис. км²) – 1,7 тис.

Причини такого багатства флори у винятковості природних умов. На початку кожної серії програми «Прогулянки Кримом» на телеканалі АТР її автор Олекс Гайворонський влучно зазначав, що Кримський півострів демонструє наймовірне поєднання природних умов і ландшафтів на відносно невеликій території. Завдяки кліматичним умовам та особливостям рельєфу там співіснують напівпустелі берегів Сивашу, ковилі степи рівнинної смуги, Керченського й Тарханкутського півостровів, передгірні дубові рідколісся, бучини схилів гряд Кримських гір, безлісі верхівки гір (яйли), соснові та ялівцеві ліси південного макросхилу, субтропічні ліси Південного берега.

Захопливою є історія народження цього дивовижного клаптика суходолу на планеті. Колись на місці півострова було мілке море. Напри-

Автор:
Іван Парнікоза,
кандидат біологічних наук

П'ЯТА ЧАСТИНА ВИДІВ, ЗАНЕСЕНИХ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ, ПОШИРЕНА САМЕ В КРИМУ

кінці мезозойської ери над ним підійнявся масив, який відповідає сучасним Кримським горам. На той час це була низка островів, а власне гірським пасмом вони стають в еоцені (56–34 млн років тому). У неогені, 23–3 млн років тому, внаслідок дальшого підняття дно колишнього моря перетворюється на сучасний рівнинний степовий Крим. Людина заселила цей край іще в часи палеоліту (від 3 млн до 100–150 тис. років тому). Відтоді сюди прихо-

дило багато народів і культур. Тисячоліття людського впливу на півострів давалися знаки: зникали великі тварини, тривало вирубування лісів, висихали джерела. Водночас виникали міста, степи поступались агроландшафтам.

НАМАГАННЯ ВБЕРЕГТИ

Після завоювання Криму Російською імперією розпочалися детальні дослідження природи півострова, що показали його унікальність. Але тодішня влада мала на меті головним чином експлуатацію природних ресурсів. Отож-бо оцінювали запаси лісу, відшукували родовища дорогої мінеральної сировини для розуміння перспектив господарського використання новоприсяданої території. Ро-

зуміння необхідності охорони прийшло пізніше. У 1908 році видатний російський учений Грігорій Кожевников, детально вивчивши ситуацію з національними парками США та пам'ятками природи Європи, сформулював ідею абсолютної заповідності, яка постулювала створення спеціальних територій (природних заповідників) і введення в них суворого природоохоронного режиму з мінімумом втручання людини. Цей задум на півострові уперше було реалізовано за уряду Соломона Крима (ще до остаточного встановлення там радянської влади): у 1917-му заснували Кримський національний заповідник. Утім, тодішні революційні події, що відбувалися

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

обабіч Перекопу, не сприяли охороні природи. Заповідник було пограбовано, місцеву популяцію зубрів винищено. 1923 року статус території поновили, переписавши положення з попереднього зразка. Тож природоохоронна зона функціонувала й надалі. Проте у 1929–1935 роках вона опинилася у віданні Кримського наркомату просвіти й перебувала в жалюгідному стані. У 1935-му стан заповідника дещо покращився, а 1937 року туди навіть завезли отримане в Асканії-Нові поголів'я зубра з домашньою кров'ю бізона, однак під час Другої світової війни заповідна зона стала місцем бойових дій з усіма сумними наслідками.

Треба сказати, що доволена природоохорона в Криму не була явищем, організованим згори. Вона була пов'язана з діяльністю окремих блискучих особистостей. Серед них варто згадати пердусім Івана Пузанова – голову та редактора наукових праць Кримського товариства натуралістів і любителів природи (проіснувало до 1931-го). Саме воно домоглося розширення Кримського заповідника, захистило від вирубувань Массандрівський і Артеківський парки, добилося заборони від 1925 року в Криму весняного полювання, видало кілька природоохоронних книжок та брошур, розробило список рідкісних тварин та рослин. Утім, зрозуміло, що тодішні

Карадазький заповідник російські окупанти мають намір об'єднати з двома іншими: Опускським та Казантипським

умови – бідність переважної частини населення, репресії, переслідування науковців і повсюдний занепад духовності – наклали темний відбиток на дальший розвиток заповідної справи в Україні.

ПОВОЄННІ РОКИ: НЕОДНОЗНАЧНА ПРИРОДООХОРОННА ПОЛІТИКА

Після війни приплив населення на місце депортованих кримських татар, німців, вірмен, болгар, греків пожвавив промисловість і сільське господарство. Посилився тиск на всі складові природних комплексів півострова. Південний берег та узбережна смуга опинилися під пресом рекреації, яка стрімко розвивалась, а степова частина зазнала розорювання та зміни гідрорежиму внаслідок будівництва системи Північно-Кримського каналу, що перекинув воду Дніпра й розподілив її для сільського господарства між різними куточками регіону. Такі заходи перетворили більшу частину рівнинного Криму на суцільні агрогіддя. Великі степові території збереглися головним чином на найбільш посушливих Тарханкутському та Керченському півостровах.

Що ж до заповідної справи, то повоєнні роки відзначені певним піднесенням. Уже в 1944-му зусиллями Івана Пузанова та Михайла Розанова Кримський заповідник відновлено, у 1949-му до нього приєднують орнітологічний філіал – Лебедині острови. Утім, 1950–1960-ті роки були дуже складними для природоохоронних територій усього СРСР. Інтриги господарників та неправочинні дії адміністрацій цих об'єктів на шкоду їхній-таки заповідності, зокрема вирубки лісів, призвели до ліквідації багатьох охоронних зон. На щастя, це не торкнулося Кримського заповідника. Однак із ним сталося інше лихо: через бажання вершків тогочасного суспільства влаштувати там «царські полювання» у 1957 році його трансформували в так зване заповідно-мисливське господарство (нон- ▶

Українська наука втратила можливість досліджувати унікальну флору й фауну Кримського півострова

сенс із погляду охорони природи). Відтак він перетворюється на елітні мисливські угіддя для високих чинів політбюро та іноземних гостей.

Своєрідний «золотий час» для малих природоохоронних об'єктів у Криму настав у 1960–1980-х роках: тоді було створено абсолютну більшість заказників (для збереження пам'яток природи). У складі цих об'єктів опинилися як цінні урочища в різних частинах півострова, так і грязьові вулкани, печери тощо. Зусиллями відомого українського ботаніка Олексія Липи, а також Кримського обласного відділення Товариства охорони природи вперше на півострові інвентаризовано й узято під охорону вікові дерева. До кінця 1970-х років постало близько 100 нових об'єктів включно із заповідниками: Ялтинським гірсько-лісовим, мисом Март'ян та

Карадазьким. У 1980-х роках у Криму під охорону взято також численні заповідні урочища.

Але, скажімо, спроба вкотре відновити у Криму зубра знову була невдалою. Завезений на північні схили Кримських гір у Бахчисарайському районі, він став виходити на поля, що обурювало місцевих мешканців. У зв'язку із цим, коли в 1980 році вид досягнув чисельності 20 голів, його евакуювали в Чернігівську область. За офіційними даними, через шкоду, якої він начебто почав завдавати сільському господарству.

ДОБА НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У 1990-ті роки, що були для Криму не менш важкими, ніж для решти України, перебування засад життя й адаптація до нових реалій не сприяли охороні природи. Утім, нові обставини допомогли під-

йому громадської активності на півострові. Так, з'явилася Кримська асоціація «Екологія і світ», яка добре дебютувала в переможному протесті проти побудови на півострові атомної електростанції. Згодом вона відіграла неабияку роль в охороні місцевого біорізноманіття, боротьбі із забудовою міських парків тощо. До охорони природи в АРК долучався Київський еколого-культурний центр, якому вдалося ліквідувати так звані заповідно-мисливські господарства. 1991 року було відновлено статус Кримського природного заповідника, що тривалий час існував як ЗМГ. Впродовж останніх 10 років українські природоохоронці й науковці вивчали цінні степові території півострова, а також великі печерні колонії кажанів (було розроблено проекти оголошення їх об'єктами природ-

На момент анексії в Криму було

196

(220 тис. га) із 8 тис. об'єктів природно-заповідного фонду України (6%).

За площею –

8,3%

території АРК

но-заповідного фонду), протидія торгівлі рідкісними ранньовесняними квітами, боролися з антивовчою істерією на півострові (вовк у Криму є аборигеном, проте в післявоєнний час його винищили; повернення виду супроводжується потоком дезінформації, яка звинувачує його в усіх гріхах і маскує бездіяльність державних органів у боротьбі зі сказом та іншими проблемами; пристрасті активно роздувають несумлінні журналісти, ласі до дешевих сенсацій). Великі зусилля було вкладено в інвентаризацію унікальних вікових дерев півострова та надання їм заповідного статусу. На жаль, усю цю діяльність було брутально зупинено силовою зміною підпорядкування Криму.

ПІСЛЯ АНЕКСІЇ

У відповідь на анексію Україна вжила заходів щодо блокади півострова. Зараз багато говорять про перекриття Північно-Кримського каналу та його наслідки: мовляв, це має призвести до краху сільського господарства в рівнинному Криму та проблем із водопостачанням низки населених пунктів. Осушення каналу справді вдарило насамперед по вирощуванню рису та сільському господарству в степовій зоні півострова. Водночас зрозуміло, що виключення потужного фактора, який трансформує природний гідрорежим і зменшує інтенсивність сільського господарства, у довгостроковій перспективі позитивно позначиться на відновленні корінних степових екосистем краю.

В умовах окупації півострова українські природоохоронці вже не можуть продовжувати практику розширення заповідного фонду. Не вдалося остаточно навести лад у наявних заповідниках (навіть у Кримському, який 2000 року рішенням тодішнього президента Леоніда Кучми передано до Державного управління справами АП України, вдалося ліквідувати в положенні низку протизаконних видів діяльності). А найприкріше те, що ми втра-

тили добру базу для обговорення та розвитку концепції заповідності як природоохоронного підходу. Це мінус і для материкової частини України, її науковців, і, безперечно, для самого Криму, адже цей напрям не в пошані в сучасній Росії. Там однозначно взято курс на заробляння природоохоронними установами коштів та максимальний доступ туристів до заповідників.

Не позаздриш і колегам на півострові. В умовах, коли його самозвана «влада» з метою «економії» намагається зливати окремі музеї в один, над природоохоронними територіями також нависла загроза скасування. Адже місцеві очільники відмовилися передавати кримські заповідні території в підпорядкування Мінприроди Росії, наголошуючи, що планують їх інвентаризацію. Пережити є за що, адже на момент анексії в Криму було 196 (220 тис. га) із 8 тис. об'єктів природно-заповідного фонду України (6%). За площею – 8,3% території АРК. Пролунали наміри ліквідації найцінніших охоронних територій: Опукського, Казантипського й Карадазького заповідників, а також національного природного парку «Чарівна гавань». Звичайно, кримські колеги-природоохоронці не здаються. Довкілля слід рятувати незалежно від режиму – це аксіома. Вони готують і розсилають різні звернення щодо неприпустимості ліквідації заповідних об'єктів. Від 2015 року анонсовано також регулярну конференцію «Заповідники Криму». Українські вчені та природоохоронці не стоятимуть осторонь, адже не можна просто так облишити все, чому було присвячено стільки років наполегливої праці. Проте їхні можливості наразі ілюзорні.

Під окупацією Кримський заповідник перейшов у користування Управління справами президента РФ. І це годі, як інші кримська «влада» начебто не передає у федеральне відання. Чому? Пояснення просте. У тамтешніх браконьєрських полюваннях, які

вели задовго до анексії, брав участь і Володимир Путін, тож, мабуть, не хотілося втрачати таку територію для розваг. На практиці це означає одне: «царські лови» відбуватимуться й надалі, лишень із «новим государем».

Прикро й інше: якщо в умовах України керівні структури можна було критикувати й боротися з ними, то під пануванням Росії це, на жаль, закінчується інспірованими судовими процесами з ув'язненням екологів. Згадаймо репресованих росіян: кинутого за ґрати активіста «Екологічної вахти по Північному Кавказу» Євгенія Вігішка або Сурена Гагаряна, змушеного емігрувати після участі в протесті проти будівництва в урочищі Утриш (адміністративно належить Краснодарському краю) чергової урядової резиденції. За активну охорону природи рішенням суду ліквідовано найефективнішу в своєму ре-

ЯКЩО В УМОВАХ УКРАЇНИ ЕКОЛОГИ КРИТИКУВАЛИ ВЛАДУ, ТО ПІД ПАНУВАННЯМ РОСІЇ ЦЕ ЗАКІНЧУЄТЬСЯ СУДОВИМИ ПРОЦЕСАМИ ПРОТИ ЗАХИСНИКІВ ПРИРОДИ

гіоні організацію – «Екологічну вахту по Північному Кавказу». Нині переслідують «за екстремізм» російського еколога Валерія Брініха, автора критичних статей про забруднення природного середовища свинофермою, яка належить високопосадовцю.

На тлі трагічних подій сьогодення доля кримської природи залишається непевною. В історії краю таке, на жаль, траплялось уже не раз. Отож в умовах злочинного ведення державної політики – як колись, так і тепер – можна хіба що сподіватися на тих людей, які, не зважаючи на ризики, заступаються за його природні скарби. ■

Жан-Ів Потель:

«Не ставтеся до євроскептичних рухів як до чогось скороминучого»

Спілкувалася
Ганна Трегуб

Про потребу внутрішньої європейської політики як відповіді на загрозу євроскептичних рухів у ЄС, антиісламізм «Національного фронту» та плюральне демократичне середовище *Тиждень* поспілкувався із французьким істориком і політологом Жаном Івом Потелем.

У. Т.: Грецька СИРІЗА і французький «Національний фронт» належать до когорти євроскептичних партій, які ввійшли до Європарламенту після останніх виборів. Їхній євроскептицизм – це данина моді, скороминучий тренд?

– Євроскептицизм не мине швидко. Європа має таку традицію, ідеологію, а також глибокі євроскептичні рухи в самому суспільстві. Ксенофобія у Франції, Великій Британії, Бельгії, Німеччині, Нідерландах, Угорщині не є випадковою і тимчасовою. Ідеться про одну з можливих відповідей на нову ситуацію на континенті. Він дуже відкритий до міграції, що власне непогано. Але для осіб, які виношують ксенофобські погляди й настрої, мігранти – це загроза. Майбутнє Європи залежить від політики ЄС і національних урядів. Далі виникає питання щодо політики суворої економії, яка поглиблює соціальну нерівність, призводить до бідності тощо. Стратегія нинішнього уряду Євросоюзу та національних політиків має для європейців драматичні наслідки. Із демагогічними ідеологіями потрібно боротися, але не слід піддажувати ідеал Європи. Чому українці так цікавляться нею? Бо ЄС – це стандарти життя, процвітання, мир, гуманістичні цінності тощо. Якби європейські політики відповідали на всі ни-

нішні загрози, вони мали б запитати себе, чому Греція зараз саме в такому стані й чому в ній популярна СИРІЗА як політична сила? Йї, як і Іспанії та Португалії, вступ до Євросоюзу дав нові стандарти життя й новий рівень добробуту. Нині те процвітання, до якого греки звикли, знищує політика суворої економії. Близько третини населення країни не має роботи, і це абсолютно неприйнятно. Саме в таких умовах виникають рухи, по-

РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ІСНУЄ У ФРАНЦІЇ В ДУЖЕ ЗАРАЗНИХ ФОРМАХ

дібні до СИРІЗА, котрі хочуть дати відповідь на питання щодо економічних обмежень та ідентичності всередині нинішньої Європи. Не ставтеся до євроскептичних рухів як до чогось скороминучого.

Певним чином я узагальнюю, кажучи про два типи вті-

лення євроскептицизму в Європі. СИРІЗА й «Національний фронт» – це конкретні моделі. Хоча насправді прикладів на континенті значно більше. НФ справді виступає за те, щоб Париж відокремився від ЄС, порвав із цією організацією, а СИРІЗА не хоче такого для Афін. Вона супротивниця політики економії, запровадженої Євросоюзом. Тобто ці політсили не те саме. Мені їхні ідеології та походження бачаться чітко відмінними. Власне, вони постали із різних політичних традицій. Французький «Національний фронт» бере початок від ультраправих і базується на ідеології, яка є сумішшю ксенофобського націоналізму та соціального ре-сентименту. Засновники «Національного фронту» вийшли з антисемітської традиції, проте сьогодні їхня партія спрямована не так проти євреїв, як проти мусульман. Нелюбов до останніх походить із часів колоніалізму, початку міграції, тоді як до перших – із ультраправої французької традиції, яка виникла ще до Другої світової війни. Ці дві ідеологічні настанови переплітаються всередині «Національного фронту». До них додається сперта на католицизм гомофобія. Ксенофобія і націоналізм – ось те, на чому базується організація, якою нині керує Марін Ле Пен.

СИРІЗА має абсолютно іншу історію. Вона сформована в середовищі ультраправих, які виступили проти політики ЄС щодо режиму суворої економії. Ідеологія цієї політсили є міксом традиційного соціалізму, комунізму та їх цінностей і радикальної опозиції нинішній економічній лінії. СИРІЗА не така вже й радикальна партія, якою хотіла видаватися раніше. Головне, що спонукає її до дії, – це жорстока боротьба з політикою суворих еко-

номічних обмежень. Але вона не хоче виходу зі складу ЄС та євро-зони.

В обох цих партіях ситуація доволі цікава. У ЄС нині популярні й радикальне неприйняття його як структури, й заперечення його політики. Подекуди перше і друге переплітаються між собою в плані ідей, та аж ніяк не у формі певної політичної організації.

У. Т.: «Національний фронт», як ви зазначили, притримується антиісламських поглядів. Чи вилівають вони в конкретні пропозиції стосовно того, яким чином коли не Євросоюз, то принаймні Франція може протидіяти загрози «ІДІЛ»?

– У Франції проживає великий відсоток мусульман. Згідно з риторикою «Національного фронту» всі прихильники цієї релігії є ісламістами й терористами і проти них потрібно боротися. 4 млн послідовників ісламу, які проживають у Франції, доволі спокійні громадяни. Близько 15% із них реально щодня практикують обряд, а ісламістів серед цієї когорти дуже небагато. Власне, ніхто не ділить мусульман на «хороших» і «поганих», бо вони такі самі громадяни, як і решта французів. В очах «Національного фронту» мусульмани є мало не всесвітнім злом, мовляв, між ісламом і тероризмом – прямий логічний зв'язок. Це дуже небезпечно. Такі заяви руйнують становлення суспільної структури. Французи, виявляється, мають бути білими католиками? Близько 40% нинішнього населення країни – це мігранти або нащадки мігрантів, які переселилися до країни протягом останніх двох-трьох століть. Противага такій ксенофобії – державне бачення того, що громадяни республіки мають мультиетнічне, багатокультурне походження і що це є цінним її надбанням.

Відверто антиісламську риторіку «Національного фронту» видно в її динаміці. Взимку цього року Марін Ле Пен організувала збройну демонстрацію проти мусульман.

Антиісламські настрої – лише частина загальносуспільних поглядів у Франції. Коли йдеться про роль країни в за-

гальноєвропейській політиці, то Саркозі займає доволі амбівалентну позицію. «Національний фронт» не переймається проблемою «ІДІЛ», водночас його політика щодо французьких мусульман є дуже небезпечною.

У. Т.: Ви стверджуєте, що євроскептики є загрозою для довгострокового майбутнього ЄС. Якою мірою Євросоюз як цілісність усвідомлює цю проблему й готовий прагматично відповісти на виклик?

– Окреслю дві проблеми. Перша полягає в нинішній політиці Путіна, який хоче дуже хороших, тісних контактів із євроскептиками континенту й намагається використати їх як засіб для дестабілізації в Європі. Через це він їх фінансує. Чи не від нього отримують гроші «Національний фронт» і СІРІЗА? Друга проблема – ставлення європейців до України й ширше. Європа має провадити реальну інтенсивну політику співпраці з такими сусідами, але помилковими є заяви, мовляв, ви повинні вступити до ЄС у короткотривалій перспективі. Це нереально із цілої низки причин. Одна з них – ситуація всередині самої Європи, яка може погіршитися, якщо ЄС продовжить своє швидке розширення. Проте підтримувати Україну і співпрацювати з нею Євросоюзові необхідно. У широкій часовій перспективі вона все одно долучиться до решти об'єднаної Європи, і ЄС має підготувати їй шлях.

Я був причетний до процесу вступу і прийняття в Європейський Союз Португалії та до роботи з його поширення на країни Східної Європи. Усе це відбувалося нелегко: щоб Польща й Чехія стали членами спільноти, знадобилося 15 років напруженої праці. Якщо ЄС хоче включити до своїх лав Україну, на таке розширення знадобиться як мінімум років 20–25.

Що ми, європейці, робимо зараз, а не на перспективу? Становище України є дедалі очевиднішим і зрозумілішим, однак ми й досі дуже амбівалентні, не знаємо, чого конкретно хочемо, і таким гальмуванням даємо перевагу євроскептикам.

Франція нині переживає часи, коли тренд Росії є популярним, але не надто поширеним і потужним. Таку моду треба за-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Жан-Ів Патель – французький письменник, історик та політолог. Випускник університетів Ніцци та Гренобля. Оpubлікував понад 10 книжок про Центральну Європу і Францію. Був учасником зародження «Солідарності» в Польщі, подій у Косово. У 1970–1990-х активно дописував до видань *Monde diplomatique* та *France Culture*. Між 1990 та 2001 роками керував низкою програм із підготовки нових членів до вступу в ЄС, співробітник Меморіалу Голокосту в Парижі. Автор книжок «Гданськ, оперативна пам'ять» (1982), «У дзеркалі війни (повернення Косова)» (2000), «Кінець невинності. Польща проти свого єврейського минулого» (2009), «Зникнення Анни Лангфюс» (2014).

вжди розуміти й боротися проти неї, чітко пояснюючи, чим є політика Путіна. Власне, дискусія із цього приводу не суто французька. Вона відбувається і в інших країнах, причому не так легко, але вона все ж є.

У. Т.: Негативний бік демократії полягає в тому, що у плюралістичній атмосфері поширюються і приживлюються як євроскептицизм, так і пропаганда, зокрема російська. Якою мірою множинність думок сприяє євроскептицизму?

– Російська пропаганда існує в нашій країні в дуже заразних формах. У мене є знайома, яка працює на одному із французьких медіа-порталів. Нещодавно вона опублікувала свою притомну й розсудливу статтю щодо нинішньої ситуації в Україні. Буквально через кілька хвилин на неї посипалася злива проросійських обурених коментарів, фактично почалась атака. Але таких проявів значно більше, і все не зводиться до відгуків під статтями. Боротися із цим потрібно, але це нелегко.

Чи можна говорити в Європі все, що завгодно? Якщо йдеться про антисемітизм, то ні. Проблема полягає в тому, як улаштувати справжні дебати, обговорення, а не імітацію. Чи справді європейські медіа такі вже ліберальні й неупереджені, якими хочуть видаватися? Нині практично в усіх країнах континенту включно з Польщею та Угорщиною, попри складне й запутане законодавство останньої, свобода слова та висловлювання – це реальність. Але що зробити, аби на цьому не зупинитися? Потрібно прискіпливо аналізувати такі процеси, як війна в Україні чи на Близькому Сході. Багатоканальність доступу до інформації, яку можна оцінювати, є підставою для наших висновків про події. Гарантія свободи для мене полягає саме в різноманітності думок та інформаційних джерел, а також у вільному обговоренні.

Коли певний ЗМІ поширює пропаганду, треба відразу дивитися на те, хто його власник. Якщо політики володіють газетою, телеканалом, радіо або якимось чином причетні до їх менеджменту, то про плюралізм якось вести мову не випадає. ■

Як Путін намагається втриматися

Президент Росії в пастці власної войовничої антизахідної риторики

Відносно затишшя на Сході України (принаймні минулого тижня) й відносна стабілізація російської економіки викликають два запитання. Чи то найгірша частина війни позаду, а покращення на економічному фронті могло заспокоїти Кремль, чи то просто настав штиль перед новою бурею?

Стан економіки РФ не такий поганий, як багато хто прогнозував чотири місяці тому. Наповнину знецінившись, рубль стабілізувався і навіть почав зміцнюватися, почасти завдяки підвищенню цін на нафту, яке відбувається останнім часом. Інфля-

ція тримається на рівні 17%, але зростає повільніше, ніж боялися. Замість 5% економіка цього року може втратити лише 3%. «Ситуація не така катастрофічна, як гадалося», – підсумував настрої один із російських топ-банкірів.

Утім, цю хистку економічну рівновагу Володимир Путін використовує не як аргумент для повернення до миру і процвітання, а радше як доказ власної стійкості в боротьбі із супротивниками Росії. Державні ЗМІ підносять зміцнення рубля відносно долара і євро як перемогу проти ворогів з Америки та Європи, котрі заповзлялися зруйнувати РФ.

Войовнича риторика Кремля давно вже не зацілюється виключно на Україні, а охоплює весь Захід загалом. Заяви про те, що в конфлікті воює Америка, дивні для самих американців, але пересічним росіянам утовмачують саме цю тезу. Перспектива збройного протистояння із Заходом нині дуже хвилює громадську думку. Близько 81% росіян вбачає в Америці загрозу – це найвищий показник після розпаду Радянського Союзу.

Згідно із цією риторикою Росію атакують на всіх фронтах: економічному, ідеологічному, близькосхідному та європей-

ському, тож вона повинна реагувати відповідно. Ця реакція включає рішення продати Ірану ракетні системи С-300. Що стосується так званої загрози від Європейського Союзу, то «Первый канал» нещодавно пояснив своїм глядачам: «Грубо кажучи, ЄС виник і процвітає як механізм перерозподілу здобутків від розвалу СРСР та колишнього комуністичного блоку. Проте на певному етапі потік ресурсів із завоєваних ринків почав виснажуватись і єдиним варіантом залишилося розширення на схід». Цей процес, за словами ведучого, нині зупинила Росія, тому ЄС, позбавлений нових джерел збагачення, може незабаром розсипатися.

У цьому дзеркальному світі Америка слугує, зокрема, й відображенням alter ego Росії. Остання приписує США власні дії: розпалювання насильства у Києві, підтримку крайніх націоналістів на Сході України, збройну участь у конфлікті. У недавній статті спікер російської Думи Сергій Нарішкін звинуватив Америку в «розв'язуванні воєнно-політичної авантюри» в Україні та перешкоджанні мирному врегулюванню. «Америці потрібне продовження кровопролиття на Донбасі як засіб досягнення власних важливих цілей», – пише він. Акти проти Росії та інформаційна істерія в західних медіа – прикриття для економічного «бандитизму» США, додає Нарішкін.

Які ж мотиви та цілі Москви у цьому протистоянні й чи може вона вийти зі штюпора агресії? Російські публічні особи як одержимі розповідають про геополітику, але відповіді РФ залежать не від того, що робить Захід, а від того, як Кремль оцінює свої ризики вдома з огляду на свою основну мету – збереження влади. Дослідження, замовлене колишнім міністром фінансів Алексеем Кудріним і проведене групою російських соціологів під керівництвом президента партнерства «Новый экономический рост» Міхаїла Дмитрієва, свідчить: дії Путіна в Україні зумовлені потребою Кремля зміцнити свою легітимність після наростання невдоволення, яке вилилось у вуличні протести взимку 2011–2012 років.

За цими протестами стояв головно російський середній клас, доведений до відчаю відсутністю перспектив. Після десятиліття швидкого зростання доходів і рівня життя в цих росіян відбулася зміна пріоритетів: вони почали прагнути справедлившої правової системи, кращої освіти й медицини, чого не міг дати путінський режим кумівського державного капіталізму. В очах середнього класу Путін перетворювався на символ застою, а не стабільності, тож його рейтинги пішли вниз. Похитнулася і довіра до державних ЗМІ. Аналітики взяли порівнювати тодішню ситуацію із серединою 1980-х, коли розчарована інтелігенція стала рушійною силою горбачовської Перебудови. Протести у великих російських містах були співзвучні з економічним та соціальним невдоволенням у біднішій провінції і загрожували вибухнути відкритим суспільним конфліктом. Цю тенденцію зупинила російська анексія Криму. За словами Алексея Навального, лідера протестів 2011–2012 років, який прославився своїм визначенням путінської «Єдиної Росії» як партії шахраїв і злодіїв, президент РФ підмінив політичний порядок денний, підсунувши замість побудови сучасної держави імперський націоналізм. Відторгнення Криму здобуло прихильність російської глибинки й легітимізувало режим навіть в очах багатьох учасників протестів попередніх років. Міхаїл Дмитрієв вважає, що таким чином невинуваті сподівання на покращення власного життя дещо підсолодила гордість за символічні перемоги держави.

Війна на Сході України та економічна криза перетворили ейфорію «Кримнаш» на параноїдальний ура-патріотизм, спрямований проти Заходу, й підняли рейтинг популярності Путіна мало не до 90%. Кремль навряд чи дозволить собі справжню воєнну сутичку із Заходом, але називатиме перемогою кожен прояв слабкості останнього. Щоб продемонструвати свою силу, Кремль брякає ядерною зброєю і грає м'язами вздовж усього кордону з НАТО. Аналітик Московського центру Карнегі Дмитрій Тренін вважає, що Путін хоче домогтися серйоз-

ного ставлення до своїх ядерних погроз, і додає: нині ризик ядерної війни найвищий за весь час після кубинської ядерної кризи 1962 року. Та безпосередня мета такого залякування – переконати Захід відмовитися від санкцій, що в Росії можна було б показати як величезну перемогу.

На цьому тлі врегулювання української кризи й деескалація напруження у відносинах із Заходом знову загострили б увагу на економічних та соціальних проблемах і понизили б рейтинг Путіна, як це вже було після війни росіян у Грузії 2008 року. Продовження війни в Україні й протистояння із Заходом збережуть високі рейтинги надовше. Але якщо Путіну це може бути вигідно, то Росії загрожує ізоляцією та застоєм економіки.

Напрями зменшення видатків російського бюджету чудово ілюструють пріоритети Путіна. Утримання Кремля й фінансування армії та безпеки з'їдають 40% усього кошторису. Тим часом витрати на охорону здоров'я та інфраструктуру в Росії скоротили вдвічі більше, ніж на оборону. Серед інших переможців у боротьбі за бюджетний пиріг – державні медіа, які сіють ненависть і агресію.

Мішені їхніх атак мають тен-

КРЕМЛЬ НАВЯРЯД ЧИ ДОЗВОЛИТЬ СОБІ СПРАВЖНЮ ВОЄННУ СУТИЧКУ ІЗ ЗАХОДОМ, АЛЕ НАЗИВАТИМЕ ПЕРЕМОГОЮ КОЖЕН ПРОЯВ СЛАБКОСТІ ОСТАНЬОГО

денцію змінюватися: два роки тому це були мігранти й корумповані чиновники. Зараз це Захід, «націонал-зрадники» та «п'ята колона», до якої належав і вбитий у лютому в Москві ліберальний політик Борис Немцов. Так, кремлівська агресія стала наркотиком, пристрасть до якого може закінчитися передозуванням і втратою контролю. І справді, одного дня ці почуття можуть переключитися із зовнішнього ворога на самого Путіна – не останньою чергою тому, що створений кремлівською пропагандою образ Америки надто вже нагадує російські реалії. ■

Прицільний удар

Що означає продаж Росією зброї Ірану

Про нестійкі союзи на Близькому Сході в наші дні дуже красномовно свідчить те, що, коли 13 квітня Росія оголосила про зняття заборони на продаж Ірану зенітно-ракетних комплексів С-300, гнів Ізраїлю був спрямований більше на Білий дім, аніж на Кремль. Біньямін Нетаньягу заявив Владімірові Путіну про свою «серйозну стурбованість». Але найміцніші слова дісталися Баракові Обамі: його ядерні перемовини з Тегераном поклали край санкціям проти мулл ще до підписання остаточної угоди. «Хтось іще може серйозно заявляти, що домовленість з Іраном посилить безпеку на Близькому Сході?» – запитував Нетаньягу. Проте, наголошуючи на ракетній загрозі, Ізраїль таки сказав, що впорався б із нею, якби довелося приймати рішення про обстріл Ірану.

Тактика Нетаньягу свідчить про те, наскільки пріоритетним для нього є скасування «поганого договору» з подачі Обами, за яким Іран повинен заморозити на 10 років свою ядерну програму й погодитися на ретельніший моніторинг в обмін на скасування санкцій: на початку квітня сторони домовилися про рамкову угоду, а остаточний варіант має бути підписано до 30 червня. Але позиція Ізраїлю підкреслює ще і його тісні зв'язки з Росією. Він відмовився засудити разом із країнами Заходу війну РФ в Україні. А ще раніше, торік, фактично утримався (як, зокрема, й Іран) під час необов'язкового до виконання голосування Генеральної Асамблеї ООН про засудження російської анексії Криму. Офіційною причиною такої поведінки був страйк ізраїльських дипломатів, але політики називають її справжнім мотивом бажання зберегти зв'язки з Росією, захистити добробут великої єврейської спільноти в цій країні й не допустити продажу ракет С-300 Іранові та Сирії.

Понад 10 років лідери ізраїльської держави чомно здійснювали щорічні візити до Путіна в Москву або в сочинську резиденцію. Політичні розходження між двома країнами зазвичай залагоджувались у приватному режимі. У 2006 році, під час війни з «Хезболлою» в Лівані, серед обвуглених решток ізраїльської бронетехніки було знайдено фрагменти найновіших російських протитанкових ракет. Ці докази тодішній прем'єр-міністр Егуд Ольмерт особисто пред'явив Путіну, який пообіцяв узяти під пильніший контроль експорт до Сирії – союзниці «Хезболли».

У липні 2013 року Москва змовчала, коли ізраїльтяни знищили повітряним ударом проти-корабельні крилаті ракети, незадовго до того надані нею Дамаску: вони саме прямували до «Хезболли». А Ізраїль ні словом не обмовився торік у жовтні, коли повстанці Сирії оприлюднили відеозаписи, що свідчать про участь офіцерів російських спецслужб у роботі сирійського центру радіотехнічної розвідки на Голанських висотах, який, власне, й захопили повстанські загони. Цві Маген, колишній посол Ізраїлю в Москві, каже: «Ізраїлю зв'язки з росіянами були дуже вигідні. Вони враховували наші інтереси в регіоні й вісім років не продавали С-300 Ірану». Дехто з ізраїльських політиків зараз боїться, що все зміниться, адже Кремль відновлює свої позиції в Арабському світі.

Іран замовив С-300 ще 2007 року, але Росія заморозила продаж під тиском міжнародної спільноти. Ця ракета здатна одночасно відстежувати й перехоплювати десятки повітряних цілей на відстані до 150 км (94 миль). Поки що незрозуміло, коли вона надійде покупцеві (Тегеран каже, що до кінця цього року). На доведення системи до повного робочого стану знадобиться кілька місяців. Ізраїльські повітряні сили мали час, щоб вивчити всі слабкі місця С-300 і провести навчання із захисту проти тієї зброї, яку використовують дружні країни на кшталт Греції та Кіпру.

Повнення контракту на продаж ракет до Ірану підігриває гонку озброєнь у регіоні (див. «Оснащення»). Крім того, це сигналізує, що в Росії з'явиться

стратегічна роль на Близькому Сході з відходом звідти Америки, що Кремль може протидіяти стратегії США, навіть коли Захід здійснює економічний тиск на Росію через її політику в Україні, і що РФ збирається претендувати на частину економічних вигод в Ірані, щойно з того знімуть санкції. Вишенька на торті – перспектива будівництва й постачання палива для нових іранських атомних станцій.

Російський вплив на Близькому Сході, що дуже зменшився після розвалу Радянського Союзу й кількох американських військових операцій у регіоні, останніми роками знову послаблюється завдяки Арабській весні та поваленню диктаторів на кшталт лівійського лідера Муаммара Каддафі. Але з утвердженням реакції у відповідь на ці повстання Росія виступає зручнішим союзником для авторитарних режимів, ніж Америка. Візьмімо президента Єгипту Абделя Фаттага аль-Сісі. США уникають близьких контактів із ним після того, як він організував державний переворот і скинув у 2013 році першого демократично обраного президента. Обама частково зупинив на певний час щедру військову допомогу Каїрові. Путін, навпаки, радо зустрів колегу-диктатора й пообіцяв заповнити нішу, залишену Америкою, без будь-яких умов. Під час візиту до столиці Єгипту в лютому він подарував аль-Сісі автомат Калашнікова.

Насправді флірт між Росією та Єгиптом навряд чи переросте у щось серйозніше. Малоімовірно,

що Москва продасть Каїру багато зброї, бо йому не вистачає на це грошей і він віддає перевагу американській техніці. Але виключний жест у бік Заходу влаштував обидві сторони. Єгипет показав Сполученим Штатам, що має інші варіанти. У березні США поновили постачання озброєнь у повному асортименті.

Для Сирії Росія (разом з Іраном) – опора режиму Башара Асада в жорсткій війні проти повстанців усіх мастей. Росіяни вважають, мовляв, Обама змирився із такою ситуацією, про що свідчила відмова США у 2013 році покарати Асада за застосування хімічної зброї. Москва боїться, що у випадку повалення останнього закінчиться і її вплив у регіоні. Сирія – давній і найнадійніший союзник Росії в Арабському світі, а від 1971 року ще й єдина база її флоту в Середземному морі. Лише на цю близькосхідну країну припадає приблизно 10% продажів озброєнь РФ. «Із погляду Росії, без Асада весь вплив Кремля обмежиться теренами колишніх радянських республік», – каже професор Університету Джорджа Мейсона Марк Кац. Москва намагається організувати мирні перемовини в Сирії, провівши перший раунд на своїй

З УТВЕРДЖЕННЯМ РЕАКЦІЇ У ВІДПОВІДЬ НА ПОВСТАННЯ АРАБСЬКОЇ ВЕСНИ РОСІЯ ВІСТУПАЄ ЗРУЧНІШИМ СОЮЗНИКОМ ДЛЯ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ, НІЖ АМЕРИКА

території в січні, а другий – у середині квітня. Проте Сирійська національна коаліція, яка не довіряє намірам Росії, відмовилася від участі.

При тому всьому політика Росії викликала ще більшу напруженість у відносинах із Саудівською Аравією, яка ненавидить Асада й підтримує основні угруповання сирійських повстанців. Відмовившись зменшити видобуток нафти, королівство посприяло зниженню ціни на неї. Умисно чи ні, це вдарило по Росії та Ірану так само сильно, як і санкції Заходу (якщо не серйозніше). ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

На марші

Перша безпосередня перемога «Йоббіку» на виборах не обіцяє нічого доброго партії Віктора Орбана

Цей рік для угорського прем'єр-міністра Віктора Орбана поки що не дуже вдалий. Розсварившись із ключовим олігархом і колишнім союзником, правочентристська партія Орбана «Фідес» двічі зазнала поразки на довиборах. Через програш у місті Веспрем у лютому суперникові з лівого крила вона втратила більшість у парламенті (яка становить дві третини мандатів). Поразка в місті Тапольца 12 квітня мала ще тяжчі наслідки. Депутатське крісло дісталось Лайошеві Рігу з ультраправої партії «Йоббік»: він набрав 35,5% голосів проти 34,4%, відданих за «Фідес». Кандидат від лівих залишився позаду з 26,3%.

Виграти «Йоббікові» допомогла сучасна, децентралізована тактика виборчої кампанії. Якщо «Фідес» вів застарілу війну з повітря, висаджуючи десанти партійних лідерів (включно з Орбаном), що здійснювали короточасні візити, то «Йоббік» обрав добре скоординовані наземні операції: партія заповнила виборчий округ парламентаріями та активістами, обравши зоною «бойових дій» села й зосередивши увагу на

місцевих проблемах, як-от лікарня в Тапольці.

Лідер «Йоббіку» Габор Вона назвав ту перемогу «історичною подією». Саме ця партія, а не ліві, за його словами, стали тепер головним суперником «Фідесу». Це перший парламентський мандат, виграний кандидатом від «Йоббіку» безпосередньо в окрузі, а не за партійними списками. І він може змінити всю гру, вважає Акош Балог із консервативного новинного порталу mandiner.hu: «Партія «Йоббік» має другий за величиною ресурс для виборчої кампанії і не припиняє його нарощувати».

«Фідес» усе ще посідає перші місця в більшості опитувань, але втрачає позиції. Торік партія виграла угорські національні й місцеві перегони, а також вибори до Європарламенту. Але скандал з Америкою через корупцію, запобігливість Орбана перед Путіним і розкішний спосіб життя деяких партійних лідерів розмивають підтримку політсили.

Проведене агенцією Median опитування засвідчило 24% підтримки на користь «Фідесу», 15% – «Йоббіку» й 11% – соціалістів. Роздроблена інтелігентська лівиця, котрій бракує нових ідеа-

лів, значно посилила привабливість «Йоббіку», особливо серед молоді. У фідесівців не існує переконливої відповіді на феномен останнього, як каже керівник центру аналізу Political Capital Петер Креко. Уряд не має чітких нових цілей, і йому нічого сказати; він просто «грубо бореться за владу», вважає Балог.

Хоч як це парадоксально, перемога «Йоббіку» може сприяти послабленню міжнародного тиску на Орбана. Прем'єр-міністр давно позиціонує «Фідес» як найкращий захист від ультраправих. Якби його партія раптом прогнала майбутні вибори, її наступниця для союзників Угорщини була б іще неприємнішою.

Як і лідерка французького «Національного фронту» Марін Ле Пен, Габор Вона хоче обілити репутацію своєї політсили. Тепер не чути гучних розмов про «циганську злочинність» або відвертих антисемітських виступів, хоча «Йоббік» і залишається непримиреним до Ізраїлю. «Угорську гвардію», його воєнізоване крило, заборонили й розпустили. За словами Вони, він хоче перетворити «Йоббік» на «народну партію» і знає, «де провести межу». Спроба ребрендингу, на думку Креко, загалом вдалася. Політична складова партії не стала м'якшою, але виборці вже не вважають її екстремістською.

Та минуле стерти не так легко, особливо у соціальних мережах. Якось Ріг опублікував на своїй сторінці у Facebook пост, де

**ЯК І МАРІН ЛЕ ПЕН,
ЛІДЕР «ЙОББІКУ» ГАБОР
ХОЧЕ ОБІЛИТИ РЕПУТАЦІЮ
СВОЄЇ ПОЛІТСИЛИ**

називав ромів «єврейською зброєю проти угорців». Зі сторінки той допис видалено: політик сказав кореспондентові Reuters, що поширив його, не звернувши увагу на зміст. 12 квітня в Будапешті пройшла багатотисячна хода на вшанування жертв Голокосту. У своєму виступі президент Всесвітнього єврейського конгресу Рональд Лаудер назвав «Йоббік» «екстремістською партією, яка збудує ненависть». Але виборці навряд чи до цього дослухаються. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Нова конфігурація безпеки

«Виходить, ваша країна – єдина велика держава в цьому регіоні, що усвідомлює загрозу з боку Росії і витрачає реальні гроші на оборону. То як ви збираєтеся нас захищати?» – звернувся я до поляка на конференції Шведського агентства оборонних досліджень у Стокгольмі. Це питання підкреслило, наскільки швидко змінюється ситуація в регіональній безпеці. Поки ми дискутували, лівий коаліційний уряд Швеції оголосив про збільшення видатків на оборону: 10,2 млрд шведських крон (\$1,18 млрд) – помітне зростання порівняно з погодженими в березні 6 млрд крон. Щоправда, це навіть не половина того мінімуму, про який говорять генерали. Шведи жартують, що влада, вочевидь, планує захищати «півкраїни півтижня».

Швеція – це ілюстративний приклад тенденцій у європейській безпеці: підхід загалом правильний, але процес просувається надто повільно. Деякі країни, наприклад Польща та Естонія, мають глибоку культуру стратегічного бачення. Там і громадськість, і політики усвідомлюють необхідність серйозного підходу до оборони. Нещодавне збільшення оборонного бюджету Естонії дасть їй змогу вийти за межі стандартних для НАТО 2% ВВП. Військові видатки Польщі з 2005-го зросли на 38% у реальному обчисленні, причому на цей рік заплановано подальше збільшення майже на 20%. Йдеться, зокрема, про \$10 млрд на систему протиракетної оборони, про що незабаром буде оголошено. Інші намагаються не відставати. Литва знову запроваджує військовий призов і подвоює видатки на оборону. Навіть Латвія, що, як відомо, пасе задніх у цій справі (чим викликає занепокоєння), збільшує оборонний бюджет аж на 15%.

Однак у решти країн – членів НАТО інше ставлення. Чимало європейських держав більше стурбовані загрозами з Півдня, ніж зі Сходу. Навіть британські консерватори не збираються надалі витрачати на оборону 2% ВВП у випадку перемоги на виборах 7 травня (щоправда, малоімовірно).

Попри запевнення німців на конференції, що їхня країна – надійний і вірний союзник в Альянсі, вони не викликають довіри з огляду

на низку минулих огріхів: Німеччина виступала проти розширення НАТО на країни Балтії, а також проти надання планів підготовки до вступу для нових членів, а 2013 року намагалася завадити проведенню перших масштабних навчань Steadfast Jazz у нових країнах Альянсу.

Найкумеднішою на конференції видалася заява німецького представника, який вважає, що його держава не може збільшувати видатки на оборону, бо сусіди почнуть нервуватися. «Від імені свого уряду можу запевнити вас, що це не так», – прокоментував її високопоставлений представник держави, яка має вагомі підстави тривожитися щодо німецького мілітаризму, однак нині значно більше занепокоєна нейтралітетом німців.

Тож насправді Європа розділилася на країни, що бояться російського ревізіонізму, і країни, які його не бояться. У результаті, хоча ніхто про це відкрито не говорить, сформувався скандинавсько-балтійсько-польський безпековий альянс (за підтримки американців, якщо пощастить), який стоїть над поділом на учасників і не учасників НАТО.

«Коаліція наляканих» розростається і зміцнює зв'язки.

Щоправда, члени цієї коаліції досі мають розбіжності в оцінках масштабу загрози. Деякі представники міністерств оборони побоюються несподіваної атаки (під виглядом

ЄВРОПА РОЗДІЛИЛАСЯ НА КРАЇНИ, ЩО БОЯТЬСЯ РОСІЙСЬКОГО РЕВІЗІОНІЗМУ, І КРАЇНИ, ЯКІ ЙОГО НЕ БОЯТЬСЯ

дом незапланованих військових навчань, які любить проводити Росія), можливо, на Аландські острови (автономну демілітаризовану територію Фінляндії зі шведськомовним населенням), Готланд (шведський острів, потрапляння якого до рук росіян унеможливить оборону країн Балтії) або норвезький архіпелаг Шпіцберген. Але це малоімовірно, доки 20 тис. російських солдатів застрягли на території України або поблизу неї.

За словами одного з експертів, головна мета Кремля – здобути коридор до Калінінграда. На думку іншого, основна небезпека – хибне трактування: Кремль вірить власній пропаганді, яка переконує, що Захід планує атакувати Росію і вкрасти її ресурси. Але, напевно, найтривожнішим аргументом на конференції була теза про те, що на тлі активізації Заходу й загрози Росії – як видається, надовго – Владімір Путін мусить поспішати. ■

Автор:
Едвард
Лукас,
Велика
Британія

Ярослав Неверовіч:

«Субсидії – це коли уряд бере гроші з вашої кишені й перекладає до інших»

В інтерв'ю *Тижню* експерт-міністр енергетики Литви Ярослав Неверовіч розповів про створення LNG-терміналу в Клайпеді, перспективи атомної енергетики, напрями реформування ПЕК для України та перспективи створення спільного енергетичного ринку ЄС.

У. Т.: Якою мірою побудова LNG-терміналу в Клайпеді виправдала себе? Чи допоміг цей високотехнологічний проект, співвідношення результативності й ціни якого викликало дебати в литовському суспільстві, злізти з енергетичної голки Газпрому?

– Ішлося про диверсифікацію енергопостачання. Окрім того, важливо було зменшити вартість газу для наших споживачів. Спорудження LNG-терміналу прямо стосувалося питання державної енергетичної безпеки Литви й узагалі всієї безпеки як такої, бо до того, як термінал запрацював, ми цілком залежали від російського газу й жодні альтернативні маршрути отримання цього палива були неможливі. Єдиний напрямок – газ, який видобував Газпром і перекачував через свої труби. Можна навіть сказати, що ми були в гіршому становищі, ніж Україна: у вас значні власні його поклади, це й можливість реверсу із Заходу. Побудова LNG-терміналу в Клайпеді була важливою з погляду безпеки поставок газу, а до того ж це перший проект у країнах Балтії з їх диверсифікації. Рішення досить інноваційне, сучасне. Наш LNG-термінал – це плавуче сховище скрапленого газу, фактично танкер, побудований у Південній Кореї норвезькою компанією Nogl LG. У Клайпеді ми зістикували його на спеціальному пірсі, приєднали до трубопроводів та компресорних станцій для підключення системи наших газогонів.

Спілкувалася Ганна Трегуб

Майже два роки паралельно з будівництвом LNG-терміналу тривали переговори з постачальниками палива. Маю на увазі всіх основних гравців на світовому ринку скрапленого газу, тобто Катар, Норвегію, великих міжнародних трейдерів, як-от Shell, BP та ін. Найпривабливішою виявилася пропозиція норвезької компанії Statoil, із якою підписали контракт на постачання більш ніж 0,5 млн м³ за рік протягом наступних п'яти років на умовах постійного доправлення газу до Клайпеди.

У. Т.: Чи вдалося залучити для побудови терміналу скрапленого газу фінансову допомогу ЄС? Якою мірою решта країн Балтії доєдналася до цього інфраструктурного проекту?

– Річ у тім, що проект спорудження терміналу не було розроблено в середовищі загального схвалення й цілковитій співпраці. Причому не тільки в Литві, а й у масштабі всіх країн Балтії. Триває дискусія про побудову регіонального терміналу відповідно

ми досі не мали б у Литві рішення щодо своєї газової незалежності.

Спорудження окремого LNG-терміналу було вдалим кроком навіть попри те, що будівництво відбулося в межах національного проекту. Його створення профінансоване грошми не ЄС, а лише самої Литви, отриманими від газового тарифу, а також частково з позички Європейського інвестиційного банку, який підтримував цей план. Коли питають про його вартість, майте на увазі: йдеться про досить сучасне рішення, яке дає операторові терміналу змогу вести бізнес, а також про модерні технічні розробки, потрібні для того, щоб вмістити надані обсяги скрапленого природного газу в литовську газотранспортну систему. Існує також можливість неширокомасштабного бункерування скрапленого газу, тобто абсолютно нова бізнес-перспектива для власника терміналу, щоб розвиватися на Балтійському морі й на суші. Цей напрям підприємництва, можливо, буде достатньо потужним, щоб заповнити газотранспортну систему країни або навіть більше. Таким чином, LNG-термінал працюватиме на зниження ціни блакитного палива для споживачів.

У. Т.: Тобто в перспективі найближчих п'яти років завдяки LNG-терміналу газ для насування й підприємств справді дешевшатиме?

– Він уже подешевшав більш ніж на 20%. Серед рухів цього процесу – поява LNG-терміналу, а також зниження світових цін на нафту, яке позначиться, своєю чергою, і на блакитному паливі. Думаю, в результаті матимемо здешевлення газу для литовців у середньому на 30–40%.

Побудова свого LNG-терміналу в Литві дуже важлива для зменшення вартості газу. Навіть попри те що його споруджено на позичені гроші, він

«УКРАЇНСЬКІЙ ЕНЕРГЕТИЦІ ПОТРІБНА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ І ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЯ»

до Плану дій щодо Балтійського енергетичного союзу. Але, на жаль, процес не рухається вперед. Немає згоди щодо того, де розмістити регіональний LNG-термінал, коли його створювати і як фінансувати. Вільнюс вирішив піти вперед зі своїм національним проектом, і такий крок виявився правильним. Наш газовий операційний термінал працює від січня 2015-го, проте жодного рішення про регіональну експлуатацію LNG-терміналу в Клайпеді немає навіть сьогодні. Залишившись тільки на рівні дискусії,

БІОГРАФІЧНА НОТА

Ярослав Неверовіч – литовський політик і дипломат, міністр енергетики Литви у 2012–2014 роках. Випускник Варшавської школи економіки. Від 2001-го – в Міністерстві закордонних справ Литовської Республіки, зокрема в її посольстві у США (2001–2004). Віце-міністр у 2006–2008 роках. У 2008-му був генеральним директором компанії LitPol Link, яка координувала будівництво інтерконекторів енергетичної системи між Литвою і Польщею

став одним із факторів, які допомогли дійти згоди стосовно зменшення ціни на природний газ із Газпромом. Знижка є такою, що цілком компенсує вартість спорудження LNG-терміналу впродовж трьох років. Обрахувавши вигоду від неї, можемо сказати, що цей термінал виявився для нас безкоштовним.

У. Т.: Після аварії АЕС у Фукусімі на планеті постало питання зменшення кількості атомних енергоблоків. Як ви оцінюєте перспективи атомної енергетики для Литви? Чи забезпечить вона незалежність вашої країни від дорогого імпорту електроенергії із сусідніх країн, зокрема РФ?

– У Литві є атомна електростанція чорнобильського типу, яку нині закрито. Її повністю вивели з експлуатації до кінця 2009 року.

Проблема країни полягає в тому, що ми всіляко намагаємося диверсифікувати наше енергопостачання й будувати інтерконектори з іншими електросистемами (з Польщею матимемо його до кінця року; не менш важливим є інтерконектор зі Швецією). Таким чином, ми досить добре взаємопов'язані з нашими європейськими сусідами. Серйозним питанням для литовської електроенергетики є конкурентне виробництво енергії. Ми не здатні конкурувати з іншими країнами, особливо з РФ (Калінінградською областю) в продукуванні струму. Важливо

те, яким буде довгострокове рішення для Литви та інших країн Балтії щодо цього.

Один із варіантів – звести нову атомну станцію. Таку можливість аналізують, і, сподіваюся, в якийсь момент ми дійдемо остаточного рішення, чи реалізувати цей задум далі. Моя особиста думка така: будівництво нової АЕС може бути рішенням, бо як проєкт вона економічно доцільна. Литва має добрі умови для цього, зокрема системи передачі, висновки з оцінки впливу нової атомної станції на довкілля. У нас є сприятливе правове середовище і фахівці з ядерної енергетики. Цей проєкт надаватиме Литві та іншим країнам Балтії довгострокову стабільність у виробленні власного струму. Ми небагаті на ресурси, зокрема будь-які енергетичні, що допомагали б забезпечити нашу довгострокову енергонезалежність. АЕС може бути відповіддю на цю проблему.

У. Т.: Яким чином можна ефективно демонополізувати енергетичний сектор на національному та міжнародному рівнях? На скільки це вдалося Литві?

– У нас були проблеми в регулюванні ринку, коли ціни на енергоносії і тепло не відображали ситуацію на ринку, а регулювались адміністративно. Нині такого немає. Існує кілька моделей місцевого регулювання, але вони переважно віддзеркалюють

ринкові механізми ціноутворення із деяким рівнем падінь. Ви платите за те, що отримуєте, без субсидій на електрику або газ. Це, я думаю, є вдалим рішенням для економіки, способом справді розвивати країну, бо, зрештою, означає, що ніхто в довільній формі не грається із субсидіями, які часто вкрай неефективні. Ринок сам вирішує питання цін, і це також той напрямок, у якому рухається спільний європейський енергетичний ринок. Він передбачає ось який принцип: жодних субсидій. Як на мене, Україні також доведеться йти цим шляхом. Іншого сценарію немає. Запитайте себе: хто платитиме за ці субсидії? Самі споживачі. Уряд бере гроші з вашої кишені й перекладає до інших. Де гарантія, що та сума, яку у вас узяли, в повному обсязі повернеться? Краще без такої операції, а натомість із системою, в якій споживачі оплачують вартість ресурсів. Насправді вони повинні мати вибір між постачальниками на ринку, щоб віддати перевагу найефективнішому й найдешевшому. Тож річ не лише в адміністративних рішеннях, а й в ефективній ринковій системі.

У. Т.: Яких першочергових реформ, на вашу думку, потребує українська енергетика?

Припускаю, що у випадку України потрібні дві дії: диверсифікація і демонополізація. А ще необхідно доєднатися до максимальної кількості енергетичних ринків. Тут я маю на увазі переважно ЄС. Крім того, необхідною умовою є максимальна відкритість свого енергоринку, якщо це можливо.

Необхідно демонополізувати правове середовище реорганізації компаній. Для системи передачі енергоносіїв у вас має бути незалежний оператор, що підходить з однаковими мірками до підприємств, які хочуть використовувати його послуги, щоб надати електрику або газ будь-якому з клієнтів, приймаючи всіх у прозорий спосіб на рівних умовах. Кожен провайдер повинен боротися за клієнтів. Це, як на мене, єдине конструктивне рішення. Усе інше тільки продовжує життя корумпованої і слабкої системи, яка нікуди не збирається йти, і робить ваші муки тривалішими. ■

«Козак я, не москаль»

Уся історія донських козаків заперечує російський імперський міф. Протягом століть спроби зробити з донців питомих росіян зазнавали невдачі

Автор:
Віктор
Брехуненко

У 1760-х роках російський генерал Александр Рігельман, майбутній автор історичних праць про українських і донських козаків, побував на Дону. Його здивуванню не було меж: донці, попри культивовані уявлення про них як про невід'ємну частину російського світу, навідрізь відмовлялися ототожнювати себе з росіянами. «Кпиняють, – писав ошелешений Рігельман, – неначе вони від якихось вільних людей, а надто від черкасів і гірських народів взялися і для того вважають, що походять не від московських людей, і мис-

лять себе тільки обрусілими, живучи при Росії, а не російськими людьми, і з такої їхньої уяви ніколи себе московськими людьми не називають; не люблять, хто їх москалем назве, і відповідають на те, що «я не москаль, але руський і то за законом та вірою православною, а не за природою».

А в 1778-му на козацькій раді донського містечка Черкаськ було покарано козака Данила Коцегіна за те, що обізвав свого зятя «російською людиною». Бідолаху втопили в річці – дали «досхочу води з Дону напитися», як тоді висловлювалися донці.

Таке різке протиставлення себе росіянам зберігалось в середовищі донських козаків аж до трагічного більшовицького «розкозачення» Дону в 1921–1922 роках, та й то попри те, що Московія/Російська імперія від XVIII століття щосили намагалася вкренити міф про Донську землю як органічну російську територію.

Російський історичний міф і в XVIII столітті, і тепер включає донських козаків, а також сусідні яцьке, терське та гребінське козацтва до «російського народу», прагнучи обґрунтувати політику

Сучасні пам'ятники на Дону прославляють героїв радянського письменника Шолохова. Тема витоків місцевого козацтва і його етнічного походження є малопопулярною в сучасній Росії

асиміляції цих козацьких спільнот (зрештою, така сама ідеологічна схема активно використовувалася і щодо українців). Проте козаки Дону, Яїку, Тереку довго й старанно заперечували свою належність до російського світу. Якщо ж до цього додати й український характер Кубані, то стає зрозуміло, що історичний розвиток величезних територій на схід від сучасної України, аж до Передкавказзя, не вписується у нав'язуваний Московією міф про їхню історичну російськість. Виявляється, що насправді з «російського простору» слід вилучати навіть терени, здавалося, надійно прописані в ньому ще з XVI століття. Що вже казати про сучасну Південну та Східну Україну, куди російська загребуца рука дотяглася лише наприкінці XVIII століття.

УКРАЇНСЬКИЙ СЛІД НА ДОНУ

Відправним пунктом появи у світогляді донців стійкого відчуття своєї окремішності від росіян, а донського регіону від Московії стали специфічні обставини генези донського козацтва: веле-тенська віддаль Дону від влас- тиво московських земель та полі-етнічність первісного ядра цієї спільноти, сформованого в результаті активного перемішування представників різних етносів. Етнічна терпимість до прибульців, які вливалися в козацькі лави, назавжди лишилася візитівкою Війська Донського. При цьому серед факторів, які мали визначальний вплив, вагома роль, якщо взагалі не вирішальна, належала українському козацтву. На момент закозачення Дону воно вже існувало майже півстоліття і долучилося до процесу освоєння найближчих степових територій на самому його початку. Українські козаки проникли в цей регіон, особливо на Нижній Дон, від перших десятиліть XVI століття. Це так міцно закарбувалося в історичній пам'яті українського козацтва, що навіть через 250 років запорожці аргументували свої територіальні претензії на землі по Дону тим, що ще за часів гетьмана Предслава Лянцкоронського (тобто в 1510-ті) «до самої ріки Дону запорозькі козаки свої зимівники мали». Із середини 1540-х, коли повним ходом відбувалося фор-

мування донського козацтва, участь українських козаків простежується дуже виразно. Ближче до середини XVI століття дійшло вже до утворення вихідцями з України своїх осідків на Дону, зокрема в гирлі Сіверського Дінця зимовища загону путивльського козака Михайла Черкашенина, культової постаті для донського козацтва. Показово, що виникло це зимовище в часи, коли донських козаків як таких налічувалося зовсім мало, а містечок на Дону ще не існувало взагалі. Очевидно, загін Михайла Черкашенина був тоді на Дону та на Волзі чи не єдиною значущою військовою одиницею, а сам отаман освітаний у донських козацьких піснях подібно до знаменитого гетьмана Самійла Кішки в Україні. У 1574 році донці задля звільнення його сина Данила, полоненого татарами, вдавалися навіть до штурму Азова.

Пониззя Дону на зорі становлення донського козацтва було добре відоме не тільки загонів Михайла Черкашенина, а й іншим українським козакам. У 1559 році через ці терени ходили до Астрахані отамани Гаврило Слепецький та Семен Висоцький. Двічі тут побував зі своїм загonom легендарний князь Дмитро Байда-Вишневецький. У 1570-му на зворотному шляху з-під Астрахані в пониззі зупинявся п'ятитисячний загін князя Михайла Вишневецького, з чим навіть московські літописи пов'язують заснування містечка Черкаськ – майбутньої «столиці» Війська Донського. Та й сама назва Черкаськ прямо вказує на українське коріння міста: у Московії черкасами тоді називали українців. Логічно припустити, що в кожному такому випадку якась частина українських козаків могла осідати на Дону. На український слід вказує також місцева топоніміка, відома з XVI століття: Монастирський острів, Черкаські гори тощо. Врешті, від 1580-х років джерела просто переповнені свідченнями про перебування українських козаків на Донській землі та в прилеглому Полі. Фіксуються окремі групи українських козаків і на Волзі, а згодом на Яїку й Тереку.

Внесок допливів з України в закозачення Дону був, поза сумнівом, непересічним. Українські

козаки явно домінували в етнічному казані, який кипів у пониззі Дону, де й сформувалися первісні зародки донського козацтва. Тож українське козацтво фактично заклало основи донської спільноти. Це відкрито визнавали навіть російські історики XIX століття, які мали донське походження, зокрема Михайл Пудавов та Васілій Сухоруков. «Черкаси, кияни, севрюки становили більшість у зародку донського козацтва», – писав Пудавов, зводячи вплив мігрантів із Московії на Нижньому Дону до спорадичного. Інший російський дослідник Бикадоров перебільшено вважав, що до 1630-х років лави донського козацтва поповнювалися лише вихідцями з України.

З XVII століття розпочинаються часи особливо активних переміщень українських козаків між Запорожжям та Доном. Вони були постійними й інтенсивними, значно переважаючи допливи з Московії. Якщо звідти з'являлися лише окремі прибульці або нечисленні вагати, то з

ІСТОРІЯ ВЕЛИЧЕЗНИХ ТЕРИТОРІЙ НА СХІД, ВІД СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ, АЖ ДО ПЕРЕДКАВКАЗЬЯ, ЗАПЕРЕЧУЄ НАВ'ЯЗУВАНІЙ МОСКВОЮ МІФ ПРО ЇХНЮ ІСТОРИЧНУ РОСІЙСЬКІСТЬ

України приходили загопи від 300 осіб до 4 тис. І це за загальної чисельності Війська Донського 5–10 тис. станом на 1630-ті роки! Прикметно, що вихідці з Московії концентрувалися переважно на Середньому Дону, тоді як українські козаки на Нижньому, де одні осідали надовго, а інші пересиджували якийсь час. Як виявилось, це мало далекосяжні наслідки аж до геополітичних.

ДОН ЯК ГЕОПОЛІТИЧНЕ ПЕРЕХРЕСТЯ

У стихійному прагненні українських козаків закріпитися в пониззі Дону втілював відвічний український потяг до опанування узбережжя Чорного та Азовського морів. Упродовж другої половини XVI – на початку XVII століття існувала цілком реальна перспектива, що по- ▶

низзя Дону стане, подібно до Дніпрового Запорожжя, ще одним форпостом українського козацтва на Степовому Кордоні Європи. Однак власних сил переломити на свою користь ситуацію в українців не вистачило: надто віддаленою була Донська земля, надто відкритою до перехресних різноетнічних допливів, щоб козаки самотужки і стихійно перетворили її на ще одне «Запорожжя». А тогочасна українська еліта – князі та шляхта – залишилася байдужою до перспектив на Сході, не використала рух українського козацтва і не зафіксувала за українським світом такий важливий геополітичний рубіж, як Дон.

Не добачила свого шансу скористатися з активності українських козаків у поясі Дон – Волга – Яїк і верхівка Речі Посполитої. Адже перетворення Дону на осідок українських козаків та частину українського світу відрізало б Москву – стратегічного противника Варшави – від Передкавказзя, створило б ще один форпост на півдні проти Кримського ханату та Османської імперії, а також позбавило б Московію можливості нарощувати свою військову потугу за рахунок козаків із Дону. Водночас це відкривало б великі перспективи для української колонізації величезного степового регіону між низзями Дніпра і Дону та Волги. Крім того, досягалося б суттєве пом'якшення соціального напруження в Україні, створення прагненням козаків перетворити свою фактичну роль «людей війни» на права і привілеї, які наближали б їхній статус до становища шляхти Речі Посполитої. Організаційно і фінансово підтримавши стихійний потяг козаків у бік Дону, можна було б час від часу сплавити туди руками старшини найрадикальніші елементи, паралельно nobilitуючи частину верхівки, подібно до того як Габсбурги вміли розрядити ситуацію у стосунках із граничарами, балканськими аналогами українського козацтва. Нарешті, з великою ймовірністю можна спрогнозувати, що за таких обставин визрівання системної кризи перебування України у складі Речі Посполитої неминуче віддалилося б у часі. А відтак у середині XVII століття Річ Посполита не

втратила б вирішальної зброї проти московської експансії – опертя на потугу українського світу, завдяки чому, як визнавали сучасники, вона переможно закінчувала всі війни з Московією та успішно протистояла туркам і татарам.

Проте історія не знає умовного способу дії, і сталося так, як сталося: Варшава короткозоро знехтувала тими можливостями, які дарував їй козацький потяг до освоєння Дону, а українські козаки не змогли самотужки перетворити Дон на свою землю, бо більшість приходьків не осідала на Дону. Однак і тих, хто там залишався, виявилось достатньо, щоб радикально вплинути на ество донського козацтва.

Завдяки українським прибульцям у пониззя Дону вже з перших десятиліть існування тутешнього козацтва простежується чіткий поділ на низове та верхове донське козацтво. Саме низові козаки завжди були лідерами донської спільноти. Тут були закладені донські містечка, тут містилися всі «столиці» донців, тут згодом виникне козацька військово-територіальна структура – Військо Донське – за подобою Війська Запорозького. На Низу завжди проводили козацькі ради (кола), приймали послів, споряджали свої посольства. Лише звідси донці вирушали у військові походи. Для всіх сусідів поїхати у Військо Донське означало прямувати в пониззя Дону. Низовики постійно протиставляли себе верховикам, вважаючи тих нерівнею собі й нерідко називаючи «злудійськими козаками».

Наскільки потужним був вплив українських козаків на зародження та подальшу історію донського козацтва, добре ілюструє реальний статус на Дону запорожців, яких доля закидала туди в час, коли вже постало Військо Донське. Прибульці з України могли селитися там будь-де і на будь-який час, жити анклавами на чолі зі своїми отаманами. Джерела донесли до нас імена декого з них: Яків Шаховничий, Шило, Олексій Шафран, Матяш. Навіть перебуваючи на Дону тимчасово, вони ставали повноправними членами Війська Донського і брали участь у роботі козацьких рад. Подеколи кількість запорожців на Дону

значно перевищувала чисельність донців, як-от у 1638 році (10 тис. проти 5–5,5 тис.). Отаман українських козаків Матяш у 1638 році навіть пробував проголосити володінням Війська Запорозького фортецю Азов, в успішне взяття якої в 1637-му вони зробили значно більший внесок, ніж донці.

Тож прегенії запорозьких козаків у XVIII столітті на землі аж до Дону спиралися на давню традицію вкоріненості українсь-

У XVI–XVII СТОЛІТТЯХ ІСНУВАЛА РЕАЛЬНА ПЕРСПЕКТИВА, ЩО ПОНИЗЗЯ ДОНУ СТАНЕ ФОРПОСТОМ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА НА СТЕПОВОМУ КОРДОНІ ЄВРОПИ

кого сліду на його теренах. Їх не задовольняв ані формальний, визнаний Росією кордон по Кальміусу, ані фактичний, по Міусу. Вони прагнули впертися в Дон, куди їхні пращури доходили ще на початку XVI століття.

ДОНСЬКЕ КОЗАЦТВО ЯК ОКРЕМА ЕТНОСОЦІАЛЬНА СПІЛЬНОТА

Непересічний внесок українських козаків цементував причини, з яких донське козацтво набуло своєї окремішньої свідомості як особливої етносоціальної спільноти, відмінної від сусідів. Донські козаки різко протиставляли себе московитам, а Дон – Московії. У їхньому уявленні «козаки» і «русские люди» (як вони називали московитів) – це різні світи, а територія Війська Донського не входить до московських земель. У козацьких документах Військо Донське послідовно фігурує як окрема від Московії та інших сусідів територіальна одиниця. Донці вважали своєю вітчизною саме Дон, якого їм «без крові не покинути», а не Московію.

Попри тісні зв'язки з московським прикордонням та більш-менш регулярну царську платню за різні військові та розвідувальні послуги, Військо Донське культивувало свою самодостатність. Донці одразу чинили спротив, якщо бачили найменшу загрозу суверенітету Дону, навіть символічну. Коли царські посли в 1637, 1646, 1648 роках спробували

змінити традицію передачі царської платні на донському колі й змусити козаків приходити по неї до них на стан, вони силоміць зтягли послів до себе. Чітко давали зрозуміти, що порушення старовини розцінюють як замах на незалежність Війська Донського.

Що вже казати про зухвалі спроби Москви накинути свою зверхність. У 1592 році козаки відмовили Петру Хрущову, якого цар хотів поставити над ними старшим. Пізніше вони відкидали прагнення Москви змусити їх визнати підданство останньому – присягнути, поцілувавши хрест «на царя». Аргументи традиційно шукали в старовині, зауважуючи: «І цілування хреста на Дону, як почався Дон, козацькими головами не повелось. Колишнім государям старі отамани і козаки незмінно служили не за хресним цілуванням». Коли ж у 1631 році в Москві донських полів силою (!) примусили до такої присяги, на Дону навідріз відмовилися визнавати легітимність того акту й мотивували власну позицію тим, що це відбулося всупереч козацькому праву – «без наказу нашого Війська». Надія донських козаків полягала у збереженні самоврядності й невідпорядкованості своїх анклавів за віддаленого й необтяжливого патронування московським царем, яке не сягало б далі регулярної виплати жалування за службу. Будь-яке втручання у внутрішні справи Дону трактувалося як замах на суверенітет і відкидалося.

Не випадково Богдан Хмельницький, повідомляючи Москві навесні 1651 року про можливі

ВИРОДЖЕННЯ. Після десятиліть «розкозачення» на Дону постали фейкові рухи, що приміряють на себе форму й нагороди дореволюційних донців

ПОПРИ ЗАТЯТЕ ПРОТИБОРСТВО З МУСУЛЬМАНСЬКИМ СВІТОМ, ДОНСЬКІ КОЗАКИ РОЗГЛЯДАЛИ МОЖЛИВІСТЬ ПЕРЕХОДУ ПІД ЗВЕРХНІСТЬ СУЛТАНА ЧИ ХАНА

межі українсько-московського зближення, казав, що Військо Запорозьке має намір служити цареві, як «йому служать донські козаки». У такий спосіб прозора натякалося, що гетьман не піде на звуження реального суверені-

тету Гетьманщини. Максимум – модель відносин між Московією та Військом Донським, де зовсім недавно, у 1648-му, московського посла Лазарєва козаки «хотіли вбити в колі», потім «за ноги приволочити до кола» і врешті «взяли... в коло неволею» – й усе це за те, що той насмілювався зазіхнути на традиційну процедуру віддавання платні.

Готові були донці й до радикального спротиву московській експансії. На початку XVII століття у відповідь на царську заборону підтримувати звичні торгівлі зв'язки з московським прикордонням вони взяли активну участь у Великій Московській Смуті. Під час чергового загострення московсько-донських відносин у 1630–1632 роках Військо Донське було готове збройною рукою захищати Донську землю, а за крайніх обставин «очистити Дон» і перебратися на Запорожжя чи навіть до турецьких володінь. А в 1670-му спалахнула перша козацька війна під керівництвом Степана Разіна.

МУСУЛЬМАНСЬКІ СУСІДИ Й ТУРЕЦЬКА АЛЬТЕРНАТИВА

«Жодна із сусідніх держав, окрім Російської, не могла виконати для донських козаків роль союзника», – читаємо в сучасній російській праці про донське козацтво. Але такі заклинання мають мало спільного з реальністю. У перші десятиліття XVII століття донські козаки щільно придивлялися до польського короля як можливої заміни царя в ролі патрона Донської землі. Та найпромовистішим доказом є ставлення Війська Донського до мусульманських володарів: турецького султана та кримського хана. Принагідно варто зауважити, що це руйнує стереотипне сприйняття донців як непримиренних противників ісламського світу.

Попри затяте протиборство з мусульманськими сусідами за домінування на Степовому Кордоні Європи, донські козаки цілком серйозно розглядали можливість переходу під зверхність султана чи хана. Зокрема, у 1626 році під впливом високого напруження у відносинах із Московією заявляли, що «підуть у землю турецького царя» і стануть «жити під турецьким царем». Подібну заяву вони зробили й у 1637-му, після того як оволоділи разом із запорожцями

фортецею Азов і передбачали негативну реакцію царя. Не випадково й те, що турецький Хасанпаша у 1630 році пропонував Війську Донському перебраться до султанських володінь на один із островів у Середземному морі.

Наприкінці XVII – на початку XVIII століття погрози козаків стали вилитися в реальні кроки, простимульовані релігійною війною на Дону між старовірами та прибічниками офіційного православ'я. Донці-старовіри відповіли на свою поразку та нечужану жорстокість до себе (противники убивали навіть немовлят) міграцією до мусульманських сулідів. Доволі значна частина козаків у 1689–1690 роках переселилася на території, контрольовані кримським ханом і турецьким султаном. Одні загонами перебралися до турецького Азова, інші – до Кабарди, а 1 тис. донців на чолі з отаманом Маноцьким вирушила до східної зони Північного Кавказу, де осіла на річках Кума та Аграхань. І хан, і султан активно підтримували переселенців, у них швидко почала формуватися військово-територіальна організація – Військо. Це завдавало потужного удару по

експансіоністських планах Московії стосовно як донського козацтва, так і Північного Кавказу, тому, перестрашена, вона зробила кілька безуспішних спроб повернути мігрантів. Але справі не зарадила навіть військова операція, організована в 1692 році проти козаків Куми та Аграхані.

Понад те, дав серйозну тріщину й образ царя у світобаченні донського козацтва. Нагомисть почав набувати позитивних рис турецький султан. І ніяке «бусурманство» не стало цьому на заваді! З постанню султана донці пов'язували можливість відновити втрачений на користь Москви суверенітет Дону. У козацькому середовищі поширювалися заклики, що «коли государ приїде на Дон, ми його приборемо до рук та віддамо його турецькому султану, і Дон у них буде по-старому».

Після поразки на Дону антимосковського повстання під керівництвом Кондратія Булавина (1707–1709) на Північно-Західний Кавказ переселилося ще 1,5 тис. донців на чолі з Ігнатом Некрасовим. Спроби Петра I домогтися від султана та кримського хана видачі козаків не увінчалися успіхом. А після провального Прут-

ського походу 1711 року, коли російська армія, очолювана Петром I, опинилася в ганебному оточенні, Російську імперію змусили офіційно назавжди відмовитися від своїх претензій. Самі козаки під час російсько-турецької війни 1710–1711 років воювали разом із кримськими татарами проти царських військ. До 1740-го некрасовці жили на Таманському півострові. Потім, рятуючись від наступу російського війська, перебралися до дунайських володінь султана (Добруджі), звідки частина пішла до Малої Азії, осівши на узбережжі Егейського моря та біля озера Майнос.

Повстання Булавина стало лебединою піснею донської вольниці, хоча у 1773–1775 роках донці ще взяли участь у війні під орудою Ємельяна Пугачова. Якщо в 1671-му після повстання Степана Разіна Москві вдалося змусити донців цілувати хрест «на царя» й почався процес затягування Дону в імперію, то поразка Булавина радикально пришвидшила маховик руйнування колишнього суверенітету Війська Донського. Справним помічником імперії виявила себе старшина, яка на радість Пе-

тербурга зламалася, купившись на дворянські права. Вона ж і стала провідником формування в середовищі донців культу царя, опорою чого був його давній образ як патрона козаків та джерела регулярної платні. Усі послаблення, до яких періодично вдавався Петербург, почали пов'язувати з «царською ласкою», а військові служби оповивати ореолом найбільшої військової чесноти. До кінця XIX століття сформувався козацький монархізм, який став візитною картою донських козаків. А проте їхня ідентичність, базована на усвідомленні своєї окремішності, не дала їм асимілюватися в Російській імперії, руйнуючи ідеологічні міфи про прадавню російськість Донської землі та донських козаків як вроджених росіян. ■

СТАРШИНА ДОНЦІВ, ЗДОБУВШИ ДВОРЯНСЬКІ ПРАВА, СТАЛА ПРОВІДНИКОМ ФОРМУВАННЯ МОНАРХІЗМУ Й КУЛЬТУ ЦАРЯ ЯК ПАТРОНА КОЗАКІВ

Про початки
козацтва на
теренах сучасної
Росії читайте тут

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00

МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)™

САЙТ МЕРЕЖИ: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,

пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42

вул. Льва Толстого, 1 тел.: (044) 383-61-49

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 235-73-68

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89 тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2 тел. (094) 928-31-44

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

Культурний наступ на Схід

Поки держава ігнорує культурні потреби мешканців звільненого Донбасу, українські митці та волонтери самотужки розгорнули на цій території бурхливу діяльність

За рік кривавої бійні на Сході наша держава майже нічого не зробила для просування свого культурного продукту та повернення двох східних областей в український інформаційний простір. Але, як завжди останнім часом, якщо нездужає держава, то підключаються люди. Помітна тенденція: волонтери та громадські організації почали культурний похід на Схід, про який мало хто знає, але від того він не стає менш дієвим.

Автор:
Богдан
Буткевич

УКРАЇНЬСКА ВЕСНА

«Не залишайте, не покидайте нас тут самих» – так зверталося до українських літераторів і музикантів мешканці міст Донбасу після творчих вечорів у рамках фестивалю «Українська весна», влаштованих там відомою культурною організацією «Остання барикада». Такі слова повинні постійно звучати в голові будь-якого українця, який вважає, що Донбас – це Україна не тільки на словах.

«Ми ще торік мали кілька виїздів до звільнених міст Сходу з концертами та літературними читаннями, – розповідає координатор проекту Вячеслав Пономарьов. – А потім захотіли розширити формат до кількадечного й вирішили зробити фестиваль під назвою «Українська весна» за участю відомого письменника Сергія Жадана, його музичного гурту «Собаки в космосі», гурту Kozak System, літераторів Дмитра Лазуткіна, Ірини Цілик,

Світлани Поваляєвої, Андрія Куркова, Анни Малігон та ін. Зрештою, всіх, хто захотів. У першій частині влаштували літературні читання, а далі концерт. Звичайно, найпалкіше вітали Жадана, якого тут знають і шанують, але й інших слухали з цікавістю. Все приватним коштом, самі возимо свою апаратуру, з державою в нас майже ніяких відносин немає, хіба що в Луганській області місцева ОДА надала місце для концерту. Плануємо продовжувати проект, шукати мемо спонсорів».

«Українська весна» відбулася в Слов'янську, Краматорську та Северодонецьку – найбільших прифронтових містах, які хоча й контролюються українською армією, але мають чимало виявів сепаратизму. «Слід розуміти, що більшість людей з активною проукраїнською позицією змушені були виїхати звідти, а ось нейтральні чи просепаратистські налаштовані якраз залишилися, – пояснює пан Пономарьов. – Тому наше головне завдання – ламати ці «ватні» стереотипи. Потрібно возити туди в межах гуманітарної допомоги не тільки їжу та одяг, а й книжки, культурний продукт загалом. Для людей там це дуже важливо, бо вони тоді перестають почуватися покинутими, отримують зв'язок з іншими регіонами України».

«Звичайно, більшість відвідувачів проукраїнськи налаштовані, – розповідає Вячеслав Пономарьов. – Однак були й такі, хто все сприймав з обережністю чи насмішками та недовірою. Такі собі латентні «ватники», яким ми були дуже раді, адже вони передусім і є нашою метою. Може, вони хоч щось сприйняли і вийшли з фестивалю із сумнівами. А загалом люди сприймали дуже позитивно. Головне – розширювати географію та збільшувати кількість учасників».

МОВА-SOS

На волонтерах тримається й популяризація української мови на Донбасі.

«Ми розпочали нашу діяльність із запровадження безплатних курсів української мови одразу ж після того, як

Київ, збір книжок для Сходу

був звільнений Слов'янськ у липні минулого року, – розповідає координатор проекту Анастасія Розлуцька. – Також тоді вперше привезли понад 2,5 тис. книжок українською і видавали газету «Голос Слов'янська». Потім у нас був проект «Миколайчики», коли привозили дітям-переселенцям подарунки на день Святого Миколая в Дружківку, Краматорськ і Костянтинівку. Також узимку їздили, поки це було можливо, до Дебальцевого, відшукували там діточок по підвалах і бункерах, де вони ховалися від обстрілів. Запустили проект «швидкої допомоги» постраждалим від війни на Донбасі «Гаряча лінія «Допомога», щось на зразок «Євромайдану SOS», коли людина, зателефонувавши на неї, може дістати потрібну інформацію та юридичну допомогу. Але пріоритетний напрям – курси. На сьогодні в нас діє понад 60 волонтерів, викладачів і координаторів у різних містах України».

Протягом цього року курси вже запрацювали у Слов'янську, Краматорську, Северодонецьку, Дружківці, зараз створюються в Костянтинівці. «Ми переважно працюємо на базі місцевих бібліотек, – розповідає Анастасія Розлуцька. – Напри-

клад, у Северодонецьку взаємодіємо з ГО «Відродження Сходу», а безпосередньо заняття веде переселенка з Луганська. У Дружківці та Костянтинівці співпрацюємо з бібліотеками імені Лесі Українки та Чехова. У Слов'янську на базі місцевого університету в нас є дві групи, де навчання проводять місцеві викладачі української мови. У Краматорську працюємо з тамтешньою активісткою Оксаною Проселковою, яка вже має досвід участі в таких проєктах».

Мета проекту – це не тільки власне вивчення української мови. «Це взагалі культурне просвітництво серед місцевого населення Донбасу: намагаємося привозити цікавих людей, влаштовувати майстер-класи, допомагати вливатися в українське життя, – пояснює Анастасія Розлуцька. – От зовсім скоро повеземо на Схід письменницю Дзвінку Матіяш, а кілька тижнів тому там побував Сашко Лірник, який учив читати казки і дітей, і дорослих. На нього був аншлаґ. Наприклад, у Краматорську побувало понад 400 дітей на виступі».

Дещо допомагає Міносвіти. Передусім із пошуком приміщень для курсів. Фінансування приватне, коли всі охочі скида-

ються гривнею на українізацію Сходу, та й самі організатори і їхні друзі виділяють чимало своїх коштів. «Якось натрапили на дуже влучну фразу в інтернеті, яка найкраще розкриває сутність нашої діяльності, – каже пані Розлуцька. – Допоки ми не вкладатимемо в культуру, доти вкладатимемо в бронжилети. Наша волонтерська ініціатива поки що змушена вкладати й туди, й туди, але мріємо перейти виключно на культуру».

З КРАЇНИ В УКРАЇНУ

Благодійний фонд під назвою «З країни в Україну» виріс із фестивалю, який проїхав минулої осені містами Луганської та Донецької областей, як-от Артемівськ, Красноармійськ, Костянтинівка, Дружківка, Слов'янськ, Краматорськ, Рубіжне, Лисичанськ, Северодонецьк, Маріуполь і Волноваха. Там були музика, майстер-класи, сімейна частина для дітей, відкриті кінопокази, фотовиставки, живі бібліотеки тощо. Тобто, за словами організаторів, уже тоді їхньою метою було хоча б на один день перетворити місто, куди вони приїжджали, на джерело українського інформаційного поля. Але їм здалося мало, тож вирішили розширити поле діяльності.

«Цей перший досвід дав нам можливість установити потрібні контакти та відчутти, чим дихає Схід, – розповідає Денис Блощинський, координатор проекту «З країни в Україну», вокаліст гурту NESPROSTA. – Тоді ми й вирішили з командою волонтерів створити постійно діючий фонд із назвою, яка має символізувати рух від території до своєї усвідомленої країни. Зараз працюємо над проектами у трьох напрямках: армія, медицина та культура. Якщо за першими двома все більш-менш традиційно, наприклад, купуємо генератори, машини для потреб армії, медичне обладнання тощо, то культурою вирішили впритул зайнятися трохи пізніше. Однак це дуже важливо, адже саме наявність нашого інформаційного простору може забезпечити країну від розповзання сепаратизму».

Програми фонду мають кілька цільових аудиторій. На-

Краматорськ, Оксана Проселкова отримала книжки

самперед це діти. Зокрема, програма «Відкривай Україну», яка розрахована на учнів 7–11-х класів та охопила наразі 12 міст Донбасу й понад 1,6 тис. школярів. Діє шість освітніх курсів з образотворчого мистецтва, фотографії, музики, літератури, кінематографа, танців та моди. У їх межах організатори зробили відеоролики з цікавими розповідями про ситуацію в галузі, про відомих українців, про ретроспективу розвитку цього виду мистецтва на території нашої країни, у тому числі й на Донбасі. «Думаю, це дуже важливо, – розказує Денис Блощинський. – Розповісти, яку музику

ПОТРІБНО ВОЗИТИ НА ДОНБАС У МЕЖАХ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ НЕ ТІЛЬКИ ЇЖУ ТА ОДЯГ, А Й КУЛЬТУРНИЙ ПРОДУКТ

писали, яке кіно знімали, у що вдягалися, які картини малювали 50 років, зокрема й у їхньому регіоні. Фінальним акордом було завдання кожній школі розробити свій проект, який потім розміщувався на сайті й за який можна було голосувати у відкритому доступі. Програма розширюється щомісяця, бо є дуже актуальною».

Паралельно фонд працює й з учителями. «Щовихідних намагаємося вивозити значну кількість учителів із Донбасу до інших регіонів, влаштовуємо для них семінари, майстер-класи, зустрічі. Вони отримують певні бонусні пакети за ту роботу, яку виконують у школах. Намагаємося сформувати якийсь форум учителів, де вони зможуть обмінюватися інформацією та думками», – каже Денис Блощинський.

Також фонд возить містами Донбасу фотопроект «Україна поза часом» – це 70–80 пейзажних світлин, які показують красу нашої країни, що невідкладна жодним політикам чи війнам. І фестиваль соціокультурного кіно – від документального до ігрового. Усе це має спонукати людей, за задумом організаторів, до дискусії та намагання щось робити своїми руками.

Кошти волонтери знаходять традиційно самі серед дрібного та середнього бізнесу, але планують залучати іноземні гранти. «Ми не хочемо зараз тягти гроші з держави, – каже Денис Блощинський. – То машина, яка важко розкачується, та й коштів там дуже мало. Нам ніхто не заважає, і це круто. Це ми маємо допомагати державі, тому постійно намагаємося залучати чиновників. Не просимо про допомогу, просто даємо можливість їм узяти участь».

Ще одним цікавим проектом фонду є «Музика гідності» – музична акція, спрямована як на збирання української героїки всіх часів, так і на культивування нової, української музики, яка має замінити російський шансон, афганські пісні та прямий російський агітпроп у військах. «Збираємо молоді команди, вибираємо з їхньої творчості найкраще, – каже Денис Блощинський. – А потім робимо тематичні концерти, по факту яких випускаємо музичні збірки, диски розповсюджуємо серед військовослужбовців. Також плануємо випустити поетичні збірки зі словами й акордами цих пісень, усе потім зведемо в один великий патріотичний музичний портал». ■

Геній українського кіно

Коли хтось згадає український кінематограф, мені відразу спадають на думку два головні кінорежисери, такі несхожі між собою, як тільки можуть бути несхожі два генії. Я маю на увазі Сергія Параджанова і Кіру Муратову. Шедевр Параджанова «Тіні забутих предків» – це не просто диво, а й важливий епізод його творчості, тісніше пов'язаної з вірменською, грузинською та азербайджанською культурами. А от Кіра Муратова – це конкретніше український феномен.

Кінематографічна мова Сергія Параджанова, вічна й новаторська водночас, заявила про прихід нової епохи кіно в очах таких італійських майстрів, як Вітторіо де Сіка, Федеріко Фелліні й Марчелло Мастоїанні (Мастоїанні та Параджанов, які захоплювалися один одним, зустрілися один раз у Тбілісі). Кіра Муратова постає зануреною в сучасне українське суспільство та культуру, без чого важко було б розшифрувати її складні культурні коди й алюзії.

Світ Кіри Муратової глибоко просякнутий особливим фемінізмом, якого не знайдеш на Заході. Західноєвропейський фемінізм – це звільнення жінок від соціальних ролей та обмежень смислів, нав'язаних їм чоловічим світом сили та символічної влади. Для фемінізму східноєвропейського голівне – жіноча краса, загадковість і незаперечна вищість жінок над світом, який сформували і в якому заправляють чоловіки. У Західній Європі феміністка виступає войовничим критиком суспільства і культури, а в Східній – фатальною жінкою, *une femme fatale*.

Карту етичних та естетичних нюансів світосприйняття Муратової ніяк не створити без нефеміністського фемінізму – парадокс, який можна пояснити лише природою внутрішнього звільнення чоловіків і жінок у Східній Європі. Свобода тут ніколи не буде заідеологізованою, тому що ідеологія на цій території завжди означала шахрайство й маніпуляції. У Західній Європі фемінізм зміг стати бойовим побратимом марксизму або будь-якого іншого виду критичної теорії і науки опору. У Східній Європі жінки або стають прекрасними й загадковими, або їм просто загрожує перетворення на цей неясний об'єкт бажання, якщо згадати фільм Луїса Бунюеля «*Cet obscur objet du désir*».

Жіночність, врода, загадка, таємничість і щонайменше кілька планів жіночої ідентичності (або травми) незамінні в кінематографічному світі Муратової. Жінки вродливі, чуттєві, безкорисливі, ніжні (або чудовиська, як Офелія-Офа у «Трьох історіях»), але їх не можна назвати звичайними або легко забути. Не випадково її улюблені актриси добираються за якоюсь родинною схожістю із зір-

ками німого кіно. Це стосується, наприклад, Алли Демідової і Ніни Русланової, але найбільше – Ренати Літвінової та Наталії Бузько, які невіддільні від муратовського світу таємничості та жіночності. Крім того, світ Муратової був би неповним без гротескних постатей: різноманітних фіглярів, шарлатанів, злодіїв і вар'ятів, яких зіграли Георгій Делієв (особливо його незабутня роль у «Настроювачі»), Володимир Комаров, Жан Даніель і ціла плеяда акторів-любителів. У цьому Муратова наближається до Федеріко Фелліні й Паоло Пазоліні, які знімали непрофесіоналів. Суміш наївності, спонтанності, меланхолії, веселощів, сміху й шарму непередбачуваних поворотів людського життя починають двері до світу чудес – кінематографа, не зіпсутого літературними нарративами і кліше, популярною культурою або телебаченням.

Зв'язок з Одесою вгадується безпомилково, тому що Делієв, Комаров і Бузько – всі вони коміки легендарної трупи клоунів і мімів «Маски», якою керував сам Делієв. Ця карнавальна атмосфера разом із відчуттям нереального розкриває ідеал Муратової: фільм – це мрія. Інґмар Берґман писав у мемуарах «*Laterna Magica*», що кожен справжній режисер прагне жити в просторі мрії. І був переконаний, що він сам досягав цього нечасто. Андрей Тарковскій, яким Берґман завжди захоплювався, на його думку, залишився неперевершеним як майстер, чий фільми стали невіддільними від цього простору мрії.

Такою самою є і Кіра Муратова – художниця простору мрії. Слова Меркуціо з його монологу в «Ромео і Джульєтти» Шекспіра: «Так, про сні! /Адже лінивого ума це діти, /Це нашої фантазії плоди, /Породжує вона химерні мрії» – найкращий девіз до деяких її стрічок.

Фільм як продовження давнього сну, який ніяк не забувається, – така її єдина істинна естетична реальність. Муратова – той тип митця, який ніколи не показує дійсність такою, якою вона є, ніби натякаючи, що надто багато реальності смертельно. Натомість ми повинні бути готові рятувати свої мрії, невисловлені істини, маленькі паралельні світи й альтернативну дійсність або свою уяву, пам'ять та інтимне.

Вражаючий, проникливий красі чорно-білої естетики Муратової у супроводі музики великого Валентина Сильвестрова вдається розвіяти цю альтернативну дійсність, де форми політичного безумства, шаленства й ненависті серед агресивно-слухняної моральної більшості відступають, щезають і дають нам усім той самий простір. Зокрема, таким російським акторам, як Олег Табаков та Іван Охлобистін, чий ролі в безсмертних фільмах Муратової височіють мовчазним докором їхньої моральної зраді. ■

СВІТ КІРИ МУРАТОВОЇ ГЛИБОКО ПРОСЯКНУТИЙ ОСОБЛИВИМ ФЕМІНІЗМОМ, ЯКОГО НЕ ЗНАЙДЕШ НА ЗАХОДІ

Фільм як продовження давнього сну, який ніяк не забувається, – така її єдина істинна естетична реальність. Муратова – той тип митця, який ніколи не показує дійсність такою, якою вона є, ніби натякаючи, що надто багато реальності смертельно. Натомість ми повинні бути готові рятувати свої мрії, невисловлені істини, маленькі паралельні світи й альтернативну дійсність або свою уяву, пам'ять та інтимне.

Вражаючий, проникливий красі чорно-білої естетики Муратової у супроводі музики великого Валентина Сильвестрова вдається розвіяти цю альтернативну дійсність, де форми політичного безумства, шаленства й ненависті серед агресивно-слухняної моральної більшості відступають, щезають і дають нам усім той самий простір. Зокрема, таким російським акторам, як Олег Табаков та Іван Охлобистін, чий ролі в безсмертних фільмах Муратової височіють мовчазним докором їхньої моральної зраді. ■

Автор:
**Леонідас
Донскіс,
Литва**

«Русській дух»

Автор:
Лесь Терен

Важко заперечити, що боксерський поєдинок у Києві сімферопольця-українця Усика з «руським богатирьом» Князевим у нинішній ситуації став чимось більшим, ніж суто спортивна подія. Не торкатимуся зараз фундаментального питання про припустимість узагалі будь-яких ігор, хоч би й спортивних, із крайною-ворогом під час війни... Неприємний осад від розмірковувань на цю тему на певний час компенсувало задоволення від виводу, як побитий «богатир», програвши, сумно покидає український ринг. От би всі їхні «вітази» нас отак залишили!.. Розгромний рахунок смертельно образив уболівальників на протилежному боці. Настільки, що голова кримського обкому партії «Справедливая Россия» істерично закликав заборонити Олександрові Усику в'їзд на півострів, куди той повертається додому з перемогою. Безсила злість через програш дійшла до того, що сімферопольця, який у соцімережі запропонував кримським уболівальникам Усика разом зустріти спортсмена в Криму та привітати його з перемогою, схопила й заарештувала ФСБ. Особливість цього затримання в тому, що ініціатор «несанкціонованого мітингу» Ескендер Небієв є працівником АТР. Через це справа набуває значно грізнішого забарвлення, адже виходить, що персонал нещодавно закритого кримськотатарського телеканалу під надуманими приводами починають відловлювати по одному, «шиючи» цим людям кримінальні злочини. Небієву вже призначено суд, звісно, не за те, що він уболівальник українського боксера, а буцімто за участь у заворушеннях під час сумнозвісного мітингу 26 лютого минулого року. Хлопець справді був присутній там: із телекамерою в руках, висвітлюючи події згідно зі службовим обов'язком. Поза сумнівом, окупанти при бажанні здатні ув'язнити за такі «злочини» й весь колектив, адже немає такого журналіста, який не зробив би в житті репортажу з місць усяляких сутічок.

Характерно, що затримання й арешт (точніше серія арештів, бо за ґрати минулими днями потрапили ще як мінімум двоє активістів) відбулися на тлі того

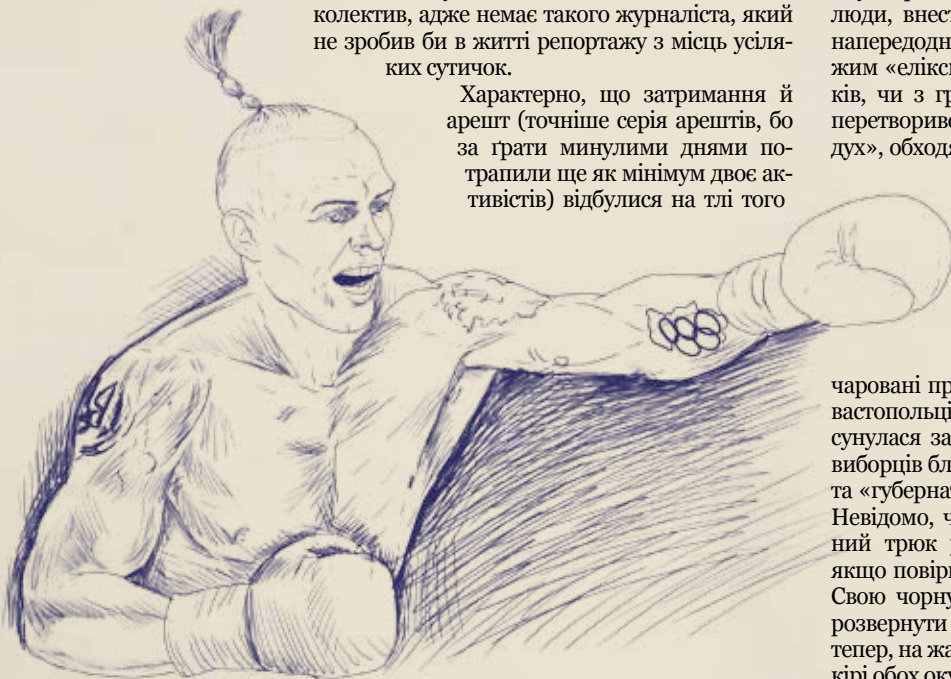
«свята», що його окупаційна влада нав'язує кримським татарам як «позитивну альтернативу» вшануванню роковин депортації. Нагадаю, такою датою призначено 21 квітня, тобто день підписання Путіним закону про реабілітацію депортованих народів. У Сімферополі влада навіть намагалася «святкувати»: на оточеному поліціями та металодетекторами тамтешньому майдані станцювали якісь «тьоткі» в кокошниках. Але ні депортованим, ні тим паче недепортованим справи до них не було.

Не знаю, чи безпечно почуватися українець Усик, досі живучи в Сімферополі, але він принаймні вправно працює кулаками і здатен захистити себе. Не так вийшло з Леонідом Кузьміним, сімферопольським учителем, якого нещодавно засудили до 40 годин примусових робіт за публічне розгортання прапора України в день народження Тараса Шевченка. Цього тижня до нього підслали двох тітушків (до речі, з його колишніх учнів), що завдали йому побитів пляшкою по голові, спричинивши струс мозку. Кузьмін написав заяву в поліцію, але там, певно, з неї просто сміються.

Ім'я Шевченка знову залунало в Криму в специфічному контексті. Після того як у Києві хтось пристрелив українофоба Бузину, в Сімферополі (як і в Луганську) пролунали пропозиції знести пам'ятник Кобзареві та встановити замість нього монумент новопреставленому авторові книжки «Вурдалак Тарас Шевченко». Влада не поспішає реагувати на цю ініціативу (адже заміна пам'ятників улетіла б у копійечку), тож є надія, що сімферопольський Кобзар залишатиметься на своєму місці й не посяне перед жодними вурдалаками.

Міський благоустрій є загалом справою дорогою і непростюю. Он страшна річ трапилася у Севастополі, коли там вирішили «благоустроїти» Приморський бульвар. Ні, щоденне багатогодинне вмикання з оглушливих рупорів радянських пісень штибу «валенкі-валенкі» — це не найстрашніше. Найстрашнішим стали невинні весняні квіти. Точніше, їх удобрення. Замість того щоб восени, як роблять люди, внести під них мінеральні добрива, клумби напередодні травневих канікул рясно полили свіжим «еліксиром», за дешево взятим чи зі свинарників, чи з громадських убиралень. Красень-бульвар перетворився на смердючий полігон, і про «русській дух», обходячи його десятою дорогою, сумно жартують навіть самі росіяни.

Здивував нас Севастополь і дивним нападом покаянного настрою в «народного мера» Чалого, що був торік ключовою статтю проросійського путчу, а тепер є головою окупаційної «міськради». «Світер» (як його прозвали розчаровані прикрою реалізацією «російської мрії» севастопольці) визнав, що за рік міська влада «не просулулася за жодним пунктом», що «кредит довіри виборців близький до вичерпання» і що через це він та «губернатор» Меньяло мусили б піти у відставку. Невідомо, чи допоможе йому цей політтехнологічний трюк урятувати впалий рейтинг. Але навіть якщо повірити в це каєття, то воно надто запізніле. Свою чорну справу в Севастополі Чалий зробив, і розвернути в кращий бік життя окупованого міста тепер, на жаль, не здатні ані відставка, ні навіть харакірі обох окупантських ватажків. ■

Проповідь війни

Як відомо, на території Донецької області кількісну перевагу мають храми Української православної церкви Московського патріархату: вони є практично в кожному населеному пункті. Офіційно УПЦ МП не стає на той чи той бік у конфлікті на Донбасі. Однак ні для кого не секрет, що сепаратистські прапори, під якими сьогодні воює армія «Новоросії», часто освячені її кліриками, котрі не тільки «духовно окормляють» сепаратистів, а й самі іноді беруть участь у збройному конфлікті на боці агресора.

Цього року я вперше відзначав Великдень в умовах війни. Традиційно вирушивши в одну з макіївських церков, куди ходжу ще з дитинства, я застав закінчення проповіді священника, якого уважно слухало зо три десятки осіб включно з «ополченцями», що мовчки стояли в кутках. Що мене вразило: за ті недовгі 10 хв його казання, які я застав, батюшка примудрився згадати про війну, не зачепивши ідейно жодну зі сторін. Ані разу не пролунало навіть слово «ополчення», «фашизм» або «хунта» за збереження чіткого вектора думки з розмежуванням «ми – вони». Загалом ішлося про те, що «в ці важкі часи ми повинні бути міцні серцями й готові дати відповідь тим викликам, які ставить перед нами час. Цього року ми святкуватимемо річницю перемоги – 70-річчя закінчення «Великої Вітчизняної війни». І, як 70 років тому, наші державні сьогодні загрожує небезпека, тож, пам'ятаючи приклад предків, ми повинні мужньо зносити всі злигодні, які Господь послав на нашу донбаську землю».

Чи не правда, дивовижно? 10 хв проповіді – й жодної обмовки, про яку «землю» чи «державу» йдеться і з якого конкретно боку загроза. Звісно, відповіді на всі риторичні запитання існували, так би мовити, за умовчанням, однак відчуття склалися таке, що присутні ледь стримались, аби наприкінці не зааплодувати цим думкам, наче це була не церква, а чергове зібрання ЦК КПРС.

Утім, аж ніяк не всі священнослужителі такі «толерантні» та обережні в міркуваннях: деякі займають відверто радикальні позиції, трактуючи нинішні події як вселенську боротьбу добра зі злом. Певна річ, «добром» вважають «святую православну Русь», яка тільки й зберегла справжні духовні начала, тоді як до категорії «зла» перекочовує весь західний світ загалом і Україна в її «фашистському» варіанті зокрема. На сепаратистських ресурсах (на кшталт «Сводок от народного ополчения Донбасса») можна побачити численні інтерпретації того, що відбувається під соусом «оновлення російської держави через вогонь на Україні», коли який-небудь ієромонах з УПЦ МП розповідає про лютю, яка давно назрівала в серцях української нації, що відкололася від «істинної віри», перейшовши до УПЦ КП чи УГКЦ, а то й – ще гірше – до протестантів, і про те, що викоринити «зло» в особі «фашистської» нації може тільки «святая православна армія народного ополчення» та іже з нею. І все те виражається однією-єдиною фразою: «З нами Бог».

Яскравим прикладом цих думок у тих, хто «наставляє» сьогодні «ополчення» перед боями, може

служити протоієрей Олег Трофімов, який заявляє буквально таке: «Клепання нової релігії антихриста на ґрунті традиційних для України, таких як греко-католики (УГКЦ), релігій відбувається із цілковитим успіхом, вигадуючи щоразу нові нібито церковні «священнодійства»! Навіщо? Ну треба ж догодити колоніальній геополітиці США в мирському значенні, адже паства тут товар, а в духовному – приготувати прихід антихриста і йому поклоніння в культово-релігійному, привабливому, безперешкодному вигляді». І тут-таки Трофімов поблажливо додає: «Але ми не відмовимося від України, як Господь не відмовився від Лота і сім'ї його в Содомі».

Загалом релігійна складова війни на Донбасі проявляється нині дедалі більше, оскільки багато хто з бойовиків щиро вірить у нав'язану Кремлем мантру «з нами правда, з нами Бог». Зрозуміло, церква у її «священній» московській єдиноначальності виступає тут як покликана провести «війство Христове» крізь морок українського неонацизму та фашизму, котрі якщо й не втілилися в реальну війну на території України, то вже давно розгулюють у головах «святих ополченців». Причому вражає глибина крайнощів, породжених цими ідеями.

Так, у макіївському транспорті мені не раз доводилося чути розповіді про «ополченця» із золотим німбом над головою, що поліг у бою і тепер раз по раз постає перед очима полонених солдатів ЗСУ як своєрідний докір сумління. Літні люди часто щиро вірять у релігійний мотив «боротьби за Донбас» навіть дужче, ніж у політичне підґрунтя «битви з фашизмом» та інші міфи, вже давно закріплені в місцевій суспільній свідомості російською пропагандою.

Окреме місце в міфології «ДНР» належить розповідям про священників-мучеників, які зазнають тортур на підконтрольній Україні території: нібито СБУ та «Правий сектор» особливо жорстоко поводяться з парафіянами і служителями УПЦ МП. Побувають уявлення про розорені монастирі та зневажених ченців. Такі речі місцеве населення давно вже приймає за чисту монету, бо ж, як стверджує старе добре формулювання, «з будь-якого неправдивого засновку випливає все, що завгодно». Вистачить один раз збрехати й дочекатися, щоб у брехню повірила більшість, а все решта саме собою діятиме за принципом «що гірше, то краще». ■

Автор:
Станіслав
Васін

Геометрія харківського духу

Автор:
Володимир
Чистилін

Якщо раптом ви опинитесь у прифронтовому Харкові, вас неминуче переслідують дві реальності. З одного боку, місто, що розташоване за 40 км від Росії, стало справжнім центром волонтерського руху. Тут усюди майорять національні прапори, багато синьо-жовтої символіки, на головному майдані напроти облдержадміністрації стоїть величезний намет, у якому збирають речі для воїнів АТО. З другого – більшість городян вважає за краще жити в абсолютно протилежній системі координат.

Поділяють, саме в Харкові під час Революції гідності виник популярний нині термін «ватники». Так охрестили переважно малоосвічених людей із пострадянської ментальністю, агресивно налаштованих до всього, що не вписується в їхнє уявлення про те, «як має бути». Саме цей величезний прошарок населення і створює сьогодні візуальне тло другого за населенням міста країни. Хоча насправді все набагато складніше. У тій викривленій реальності панують побоювання війни, соціальна млявість, творча імпотентність та невід'ємне відчуття тотального незадоволення геть усім. Український, вільний, проєвропейський Харків існує окремо, в різних вимірах із совковою, сірою, переляканою «першою столицею», як ще за комуністичних часів звикли називати своє місто нащадки Сковороди. Геометрія духу паралельних світів, що ніколи не перетинаються, особливо яскраво виявляється на культурному фронті. Як каже лідер гурту «Папа Карло» Василь Рябо, донедавна навіть розмовляти в Харкові українською мовою було актом політичної волі. Зараз також майже неможливо потрапити в місті на українські газети, книжки, програми на місцевих телеканалах, масштабні патріотичні акції. На півтора мільйонний мегаполіс лише

кілька українських храмів, мистецьких майданчиків, острівців сучасного європейського кіно, модернових театральних студій, музичних гуртів, що відверто демонструють свою громадянську позицію. Внутрішня діаспора пробиває стіну патріотичного невігластва та суспільної апатії через заходи Літературного музею, книгарні «Є», через окремі акції «Просвіти», демократичні ініціативи, народжені Євромайданом, різні волонтерські проекти чи просто окремих відчайдушів. Але всього цього замало для прориву інформаційного вакууму та подолання іншої крайності – відвертого вишиватництва.

Як водиться, усі ці просвітницькі погути робляться всупереч бездіяльності влади та офіційних державних установ. Доба Добкіна – Кернеса, які не приховували своєї ворожості до всього українського, наклала відбиток на загальну мистецьку атмосферу в Харкові. Місто просто задихається від чиновницького свавілля, радянської минувшини, наслідків російської пропаганди, провінційності вишів, масового від'їзду самобутніх митців. Комунальні заклади освіти та культури перетворилися на тераріум однодумців, що уособлюють вічно заляканих бюджетників із хроніч-

ною психологією пристосуванства. Різні відверто проукраїнські акції нерідко навмисно спускаються на гальмах, аби раптом не наливатися на можливі неприємності. При цьому не забуваймо, що в Харкові досі править «маленький Янукович», а випадки, коли вчителі їздять обмінюватися досвідом патріотичного виховання до Росії чи впускають у школи прокомуністичні організації, непоодинокі.

Обласна влада теж пасивна й не ініціює нових змістовних ідей щодо просування української ідентичності. Відчуваються кадровий голод, відсутність стратегічного мислення, готовності ламати стереотипи. Складається враження, що нікому нічого не потрібно, і ця тотальна байдужість іноді буває навіть страшніша від постійних терактів, до яких поступово причається Слобожанщина.

Очевидно, що сьогодні Харкову не вистачає справжніх лідерів, відповідального бізнесу, креативного мислення, критичної маси пасіонаріїв, моральних авторитетів, яскравих митців та багато іншого, але він ніколи вже не стане пролетарським Донецьком. Незважаючи на всі прогалини проукраїнського виховання, тут годі чекати «ХНР» чи повторення донбаського сценарію. Харків може бути яким завгодно: жлобсько-торгацьким, політично інертним, інфантильно-безшабашним, естетично вульгарним, однак він неодмінно зуміє зберегти свій традиційний уклад. Притаманні толерантність, несприйняття будь-яких форм насильства, різновекторна героїчна історія, безпідставна претензійність на столичність, прикордонна ментальність з усіма її плюсами та мінусами – усе це нікуди не подіється. Однак, якщо влити нове вино постмодернового українства в старі міхи слобожанського прагматизму, міг би вийти смачний аперитив. Варто цього лише всім дуже забажати: владі,

громадянському суспільству, місцевим елітам, звичайним містянам. Ну а Харків і надалі матиме свій неповторний гонор, нічим не схожий взаємини людей «великої деревні», багатонаціональність і білінгвізм, жагу справедливості та недоторканість особистого простору.

Утім, сучасна геометрія харківського духу найкраще проявляється в його світоглядній поліфонії провулків, де гасла «Україна понад усе!» через паркан змінюються зовсім протилежними настроями. Тут немає відчаю, приреченості чи самобичування. І на сто відсотків має рацію Сергій Жадан, розмірковуючи про сучасний Харків та віяну: «Ось ходиш містом, спілкуєшся з мешканцями цих вулиць і кварталів, їдиш із ними в одних вагонах метро – й не бачиш жодного страху. Немає його чомусь. Можливо, хтось не надто добре усвідомлює, що відбувається. Можливо, хтось, навпаки, розуміє все не надто добре й саме тому не боїться. В кожного своє розуміння, своє бачення, свій список претензій і перелік вимог». Саме йдучи назустріч страху й долаються сьогодні комплекси прифронтового Харкова. Міста, яке виборює власну незалежність, пробуджується від летаргічного сну. ■

**УКРАЇНСЬКИЙ, ВІЛЬНИЙ,
ПРОЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ХАРКІВ ІСНУЄ ОКРЕМО,
В РІЗНИХ ВИМІРАХ
ІЗ СОВКОВОЮ, СІРОЮ,
«ПЕРШОЮ СТОЛИЦЕЮ»**

5

представляє

18:10
ЩОСУБОТИ

ФІНАНСОВИЙ

ТИЖДЕНЬ

КЛЮЧОВІ ПОДІЇ ФІНАНСОВОГО СВІТУ

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою **ТревелСімку!**

ЄДИНИЙ ТАРИФ
на дзвінки та СМС
в Україні

Діє у > **190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі Skype та Viber на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com **VISA** **MasterCard** **ІЗОХ** **ПриватБанк**

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSIM.ua

U.T.T. & C.S.C.